

UNIVERZITA KARLOVA

HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Role rodiny a školy v prevenci kyberšikany

The role of family and school in cyberbullying prevention

Diplomová práce

Vedoucí práce:

PaedDr. Mgr. Hana Žáčková

Autor:

Bc. Jana Chmelařová

Praha 2017

Poděkování

Děkuji vedoucí diplomové práce PaedDr. Mgr. Haně Žáčkové za její ochotu, cenné rady, připomínky a odborné vedení diplomové práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou prací „Role rodiny a školy v prevenci kyberšikany“ vypracovala samostatně s použitím níže uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 20. 6. 2017

Bc. Jana Chmelařová

Anotace

V diplomové práci představuji prostředky informačních a komunikačních technologií, které mohou být zneužity k šíření elektronické šikany – kyberšikany. Vysvětluji základní pojmy z oblasti kyberšikany a uvádím projevy, šíření, problémy a dopady kyberšikany na jednotlivé aktéry. Informuji o možnostech primární prevence proti kyberšikaně. Primární prevencí, kterou je možné předcházet kyberšikaně, je edukace dětí a dospívajících, ale také jejich rodičů, především realizací preventivních programů ve školách, na sociálních sítích a prostřednictvím sociálního poradenství. V empirické části dotazníkovým šetřením zjišťuji u dětí základní školy devítiletých až patnáctiletých, jaké je využití informačních a komunikačních technologií. Zda se setkaly s kyberšikanou, a jak a kým byly o kyberšikaně a její prevenci poučeny. Výsledky dotazníkového šetření budou použity ke zlepšení prevence proti kyberšikaně na školách, kde bylo realizováno dotazníkové šetření.

Anotation

In the thesis I present a means of information and communication technologies, which can be exploited for the dissemination of electronic bullying – cyberbullying. Explain the basic concepts of the field of cyberbullying and stating the manifestations, dissemination, problems and impacts of cyberbullying on the individual actors. I will inform about the possibilities of primary prevention against cyberbullying. Primary prevention, which it is possible to prevent cyberbullying, it is the education of children and adolescents, but also their parents, especially the implementation of preventive programmes in schools, on social networks and through the social counseling. In the empirical part of the questionnaire survey I find in children of the elementary school nine-year-old to fifteen-year-olds, what is the use of information and communication technologies. Whether met with cyberbullying and how and by whom were about cyberbullying and its prevention advised. The results of the survey will be used to improve prevention against cyberbullying in the schools where it was implemented by a questionnaire survey.

Klíčová slova

informační a komunikační technologie, elektronická šikana, kyberšikana, kybernetický prostor, prevence, preventivní program, dotazníkové šetření

Keywords

information and communication technology, electronic bullying, cyberbullying, cyberspace, prevention, preventive programe, questionnaire survey

Obsah

Obsah	5
Seznam zkratk	6
Úvod	7
1. Informační a komunikační technologie	9
1. 1 Vymezení pojmu – informace.....	9
1. 2 Přehled komunikačních zařízení – média nesoucí informaci.....	11
2. Vymezení základních pojmů	15
2. 1 Kyberprostor.....	15
2. 2 Kyberšikana.....	17
2. 2. 1 Formy a projevy kyberšikany.....	21
2. 2. 2 Média – kanály šíření kyberšikany.....	24
3. Děti a internet	27
3. 1 Specificky dětské problémy.....	32
3. 2 Dopady kyberšikany	35
3. 2. 1 Dopady na individuální úrovni.....	35
3. 2. 2 Role obětí a agresorů.....	37
3. 2. 3 Dopady na kolektivní úrovni.....	39
4. Bezpečí na internetu	41
4. 1 Nebezpečí her dětí na internetu.....	41
4. 2 Řešení problému – Smlouva.....	43
5. Prevence kyberšikany	46
5. 1 Doporučení na úrovni aktérů.....	47
5. 2 Doporučení na úrovni autorit.....	49
5. 2. 1 Rodiče.....	49
5. 2. 2 Škola.....	52
5. 3 Doporučení na úrovni institucí.....	54
5. 3. 1 Doporučení na úrovni sociální práce.....	57
6. Empirická část – Dotazníkové šetření	61
6. 1 Cíl dotazníkového šetření.....	61
6. 2 Metodika dotazníkového šetření.....	62
6. 3 Výsledky dotazníkového šetření a jejich interpretace.....	66
7. Diskuse	79
8. Shrnutí	82
9. Závěr	84
Seznam použité literatury	85
Elektronické zdroje	86
Přílohy	88
Summary	93

Seznam zkratek

ICT-informační a komunikační technologie: všechny technologie sloužící ke komunikaci a práci s informacemi.

IM - instang messenger: počítačový program, který umožňuje synchronní textovou komunikaci.

MORPG - online počítačová hra pro více hráčů, kde si každý vytvoří vlastní postavu, za kterou hraje.

MMS - multimediální zprávy posílané telefonem, obrázky, fotografie.

MŠMT - Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy.

OSPOD - Orgán sociálně-právní ochrany dětí.

SNS - sociální sítě: webové stránky, na nichž má každý uživatel svůj profil, díky seznamu přátel se vytváří „sociální síť“.

TZ - Trestní zákoník.

ZŠ - Základní škola

Úvod

Život si již bez různých technických vymožeností neumíme představit. Techniku spojenou s výpočetními technologiemi používáme ve všech možných činnostech. Při vzdělávání, v profesním životě při výkonu zaměstnání i ve volném čase pro zábavu. Rádi si usnadňujeme život vzájemnou komunikací v libovolném místě, získáváním různých informací, a dokonce využíváme možnosti realizovat hry se spoluhráči ze vzdáleného místa. Výrobci neustále nabízí nové modely chytrých telefonů, notebooků, tabletů, chytrých hodinek nebo chytrých brýlí. Všechna tato mobilní zařízení osvobozují uživatele od nutnosti pevného připojení do komunikační struktury a dávají mu možnost jejich použití ve volném prostoru. Tato výhoda včetně bohatého programového vybavení však také skrývá určité nevýhody. Většina uživatelů si vůbec neuvědomuje skutečnosti, že jejich zařízení a také osobní data mohou být velmi lehce ukradena a zneužita.¹ Oblast kybernetické bezpečnosti je a bude jedním z určujících aspektů bezpečnostního prostředí. Stále větší část aktivit se přesouvá do prostředí Internetu do kyberprostoru. Vznikem sociálních sítí se z neznámější části kyberprostoru Internetu stává významný celospolečenský jev, jehož prostřednictvím lze společnost výrazně pozitivně nebo i negativně ovlivňovat. Internet představuje nejen až neuvěřitelně snadný přístup k informacím, ale i možnost, kontaktovat téměř kohokoli. Kromě takto rychlého a bezpečného proplutí k žádanému cíli může pohyb na Internetu hledajícího zavést i do krajín nezmapovaných či přímo nebezpečných. V dnešní době je v provozu velké množství sítí. Síť provozované profesionálními poskytovateli služeb jsou chráněné na vysoké úrovni. Technologie však dospěla tak daleko, že na spotřebitelském trhu existuje celá řada zařízení, která umožňují běžnému uživateli vytvořit pro svou potřebu bezdrátové komunikační prostředí. Takové komunikační sítě nacházíme v kancelářích, restauracích, kavárnách, obchodních centrech a v dalších objektech, kde se soustřeďuje velké množství lidí. Ne všichni provozovatelé věnují patřičnou pozornost bezpečnosti. Ještě více volnosti pro případné zneužití skýtají domácí sítě. Většina uživatelů si tyto domácí sítě nechraní. Jsou přesvědčeni, že domácí sítě při malém dosahu jsou celkem bezpečné.²

¹ Hrůza, P. a kol. (2013). Kybernetická bezpečnost II. Brno: Univerzita obrany. s. 81, 6. ISBN 978-80-7231-931-2.

² Hrůza, P. a kol. (2013). Kybernetická bezpečnost II. Brno: Univerzita obrany. s. 88, 89 s. ISBN 978-80-7231-931-2.

V diplomové práci popisují informační a komunikační technologie a prostředky, vymoženosti moderní vědy a techniky, které jsou zneužitelné právě k uskutečnění a šíření elektronické šikany – kyberšikany. Popisují způsoby, kterými děti informační a komunikační technologie, především internet a sociální sítě využívají. Chci nastínit výhody a nevýhody, jež toto médium skýtá. Poukázat na pozitivní a negativní vlivy, které může mít na fungování dítěte a jeho psychosociální rozvoj. Především se chci zaměřit na prevenci a rady rodičům, jak lze dítě preventivně ochránit a jak se bránit případným internetovým útočníkům.³ Poněvadž se domnívám, že rodiče nejsou dostatečně informováni o hrozbách spojených s využíváním informačních a komunikačních technologií, a že této oblasti, elektronické šikaně, kyberšikaně, nevěnují potřebnou pozornost. Je třeba se věnovat prevenci v kyberprostoru, a to tím, že stanovíme normy a způsoby sociálních interakcí v kyberprostoru. Tyto normy budeme předkládat dětem v rámci socializace, budeme dbát na udržování vhodných sociálních vztahů a celospolečensky odmítat jakékoli projevy násilí a agrese. Významnou úlohu v tomto procesu by právě měla zastávat sociální práce, jak v přípravě norem a hodnotového systému, tak ve své praktické části – distribuce norem a hodnot do společnosti. Součástí zájmu o kyberšikanu by měla být také snaha o identifikaci následků kyberšikany, jak v oblasti osobnostní a somatické, tak v oblasti sociální a v oblasti společenské a nalézání způsobů, jak tyto následky napravovat.

V empirické části diplomové práce je hlavním cílem pomocí dotazníkového šetření zjistit, jaké je vybavení dětí základní školy informačními a komunikačními technologiemi a k jakým aktivitám je nejvíce využívají. Jaké je povědomí o kyberšikaně mezi dětmi prvního a druhého stupně základní školy. Předpokládám, že děti jsou dobře informované s dobrým přehledem o tom, co je kyberšikana. Dále je cílem zjistit, jak moc spolupracují rodiče s dětmi při používání informačních a komunikačních technologií a jaké mají děti zkušenosti s kyberšikanou. Dotazníkovým šetřením zjišťuji také, zda škola a instituce dostatečně využívají možnosti prevence a preventivní programy proti elektronické šikaně, kyberšikaně. Jako sociální pracovníce mohu lépe spolupracovat na školách s metodikou prevence rizikového chování a vhodně připravovat a realizovat preventivní programy pro děti. Informace jsem čerpala z uvedené literatury, internetových zdrojů a dotazníkového šetření

³ Bukovská, L., Krčmářová, B. a kol. (2010). Děti a jejich problémy III. Praha: Sdružení Linka bezpečí. s. 15. ISBN 978-80-254-6840-1.

1. Informační a komunikační technologie

1. 1 Vymezení pojmu - Informace

Informační a komunikační technologie se staly nepostradatelnou součástí dnešního moderního životního stylu. Občané jsou denně závislí na informační a komunikační infrastruktuře při řízení společnosti, podnikání a výkonu svých práv a svobod, ale také v soukromém životě. Proto od informačních systémů očekáváme dostupnost, integritu a důvěrnost systému. V dnešní době platí, že klíčové informace mohou mít cenu zlata.⁴ Co je to informace a jaké jsou základní principy jejího pojetí a definování? Jaké jsou metody měření informace? Jakými problémy informace se zabývá informační věda? (informační šum, vědecká informace, informace jako proces, energie, model, měření kvality informace, informační exploze...). Různé přístupy k pojmu informace má informační věda, komunikační teorie, estetika, informatika, sémiotika, počítačová věda, logika, filosofie, fyzika, biologie, kybernetika a další obory. Podle asi nejběžnější definice je informace: „Zpráva (sdělení) nesenou médii, které může být hmotné nebo energetické povahy,“ což je v podstatě zjednodušená standardní definice.

Historie pojmu „Informace“

Latinské podstatné jméno *informatio* značilo původně „obrys“ nebo „tvar“ a sloveso *informare* znamená původně „dávat tvar,“ „utvářet podobu, „formovat.“ Postupně přibírá pojem informace i významy „výklad“ nebo „poučení,“ tedy něco, co umožňuje „rozpoznat obrys.“ S příchodem modernity lze sledovat další posun tohoto pojmu, od „dávání formy hmotě“ se posunujeme ke „komunikování něčeho k někomu,“ což je dodnes stěžejním bodem všech definic informace ve společenských vědách. Význam slova informace se ve 20. století technizuje. Zde přichází nový přístup k informacím, založený na pojetí informace jako energie, která snižuje nebo odstraňuje neurčitost, a ze kterého vychází chápání pojmu informace v rámci přírodních věd. Třetí důležité pojetí přichází z dokumentační/knihovnické vědy, která byla pojmem informace tak stržena, že dokonce změnila své jméno na vědu informační. Zde je informace chápána jako záznam nebo data, která je třeba popisovat, ukládat a třídit. Teorie informace byla poprvé v roce 1948 oficiálně diskutována na základě práce Claude Shannona „A Mathematical Theory of

⁴ Hrůza, P. a kol. (2013). Kybernetická bezpečnost II. Brno: Univerzita obrany. s. 6. ISBN 978-80-7231-931-2.

Communication.“ Přinesl tak první kvalitativní a kvantitativní teorii komunikace.⁵ Nový pohled na toto téma přinesl i mnoho inovačních myšlenek v následujících oblastech: - informační entropie; tichá informace; - bit – nový způsob pohledu na základní jednotku informace; bit jako číslice dvojkové číselné soustavy, je jednotkou informace.

Informace v dalších vědních oborech

Kybernetika zkoumá systémy řízení procesů v živých organismech a strojích. Název je odvozen od řeckého slova kybernetes, tj. kormidelník. Norbert Wiener se zabýval teorií pravděpodobnosti, matematickou analýzou, statistikou a výpočetní technikou. **Počítačová věda, informatika** (computer science) zkoumá architekturu a programy počítačů a oblasti jejich využití včetně technologie zpracování a přenosu informací. **Sociální komunikace** sleduje proces sdělování vyměňování informací ve společnosti. **Informační věda** (sociální informatika) - studuje funkci a strukturu informací a procesy získávání, zpracování, přenosu a využívání informací ve společnosti. Hlavní oblasti zkoumání jsou: generování faktů idejí; poznatků a jejich přeměna na data a informace; vznik informačních pramenů; procesy přenosu informací; procesy zpracování; ukládání; vyhledávání; zpřístupňování informací; informační fondy; lidský činitel; tvůrce; příjemce a zprostředkovatel informací; jazykové nástroje komunikace informací; informační systémy. **Informační management** zabývá se hodnotou, kvalitou, vlastnictvím, užitím a bezpečností informací v kontextu chování organizace. **Trojí pojetí informace** dělení podle možných jevů, které může informace jako pojem popisovat:

1. informace jako proces nebo pojem popisující proces informování;
2. informace jako znalost nebo pojem popisující nehmotnou hodnotu, výsledek informačního procesu
3. informace jako věc nebo pojem popisující objekty – média – nesoucí informaci.⁶

⁵ Dostupné z: http://wikisofia.cz/index.php/Pojem_informace_jak_jej_chápe_inf...

⁶ Dostupné z: http://wikisofia.cz/index.php/Pojem_informace_jak_jej_chápe_inf...

1. 2 Přehled komunikačních zařízení – média nesoucí informaci

V následující kapitole je uveden přehled komunikačních zařízení – médií a jejich stručná charakteristika, od nejstarších až k těm moderním.

Telefon⁷

Telefon je telekomunikační zařízení, které přenáší hovor prostřednictvím elektrických signálů. Vynález telefonu je přisuzován vynálezci jménem Alexander Graham Bell. Jeho první telefon byl sestaven v Bostonu ve Spojených státech amerických v roce 1876. Podle nejnovějších údajů vynalezl telefon italský vynálezce Antonio Meucci už v roce 1849. V principu se jednalo o elektromagnetický mikrofon / sluchátko. Zvuk rozkmital membránu s permanentním magnetem v cívce, která převedla pohyb na elektrický proud. Ten pak byl přenesen dráty do stejného zařízení, které jej přeměnilo zpět na zvuk.

Fax⁸

Fax, je zařízení pro přenos statického obrazu pomocí telefonní linky. Fax skenuje psaný text nebo obrázek z papíru, rozkládá jej na body (pixely) a pošle jej v binární formě pomocí telefonní linky na jiný faxový přístroj. Ten zprávu přijme a vytiskne její kopii na papír nebo ji uchová elektronicky. Za vynálezce faxu je považován Skot Alexandr Bain, který už v květnu 1843 patentoval svůj „záznamový telegraf.“ V jeho přístroji byl originál dokumentu nakreslen nevodivou barvou na vodivé podložce.

Mobilní telefon⁹

Mobilní telefon je elektronické zařízení, které umožňuje uskutečňovat telefonní hovory. Jeho uživatel však není díky použití rádiových vln vázán na místo, kde končí telefonní přípojka. Přestože vynález bezdrátové telefonie spadá již dokonce 19. století, první mobilní telefony pro veřejnost se začaly objevovat až v padesátých letech 20. století ve Spojených státech amerických a byly zpočátku prodávány jako vybavení automobilů. Až v průběhu sedmdesátých let se objevily první skutečně přenosné přístroje. Podle způsobu připojení do telefonní sítě rozlišujeme:

- a) *celulární, buňkové telefony* - připojují se do celulárních rádiových sítí, které v podobě veřejných pozemních mobilních sítí pokrývají hustěji osídlené oblasti většiny zemí;
- b) *satelitní telefony* - umožňují komunikaci i z odlehlých míst, kde není pokrytí buňkovými sítěmi, protože komunikují s telekomunikační družicí (satelitem); podmínkou použití je volný výhled na oblohu;

⁷ Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Telefon>

⁸ Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Fax>

⁹ Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Mobilní-telefon>

c) *bezšňůrové telefony* – umožňují volný pohyb po bytě, domě nebo pozemku; komunikují se základnovou stanicí vlastněnou účastníkem a připojenou na běžnou pevnou linku, popř. do mobilní sítě.

První kategorie je nejrozšířenější, a proto se za mobilní telefon často považují pouze zařízení z této kategorie. Mobilní telefony umožňují nejen komunikaci v rámci mobilní sítě, ale poskytují také širokou škálu dalších telekomunikačních služeb, jako jsou SMS, MMS, WAP a připojení na Internet. Mobilní telefony vybaveny operačním systémem mohou nahradit osobní počítače. Patří k nejrozšířenějším elektronickým zařízením. Mobilní telefon umožňuje být stále v kontaktu, volat a posílat zprávy, pořizovat a posílat fotografie a videa, poslouchat hudbu, hrát hry, být online a odesílat emaily. Stejně tak je ale možné mobilní telefon zneužít k nepříjemným telefonátům a zprávám, včetně výhrůžek, zastrašování a obtěžování a k natáčení různých ponižujících videí.

Smartphone¹⁰

Smartphone v českém překladu chytrý telefon, je mobilní telefon, který využívá pokročilý operační systém a aplikační rozhraní, které umožní instalaci nebo úpravy programů. Operační systémy poskytují i možnost tvorby vlastních aplikací, které pak určují možnosti chytrého telefonu. Technologie, které dnes běžný chytrý telefon poskytuje, jsou například internetový prohlížeč, mobilní verze kancelářského balíku Office, emailový klient, podpora paměťových karet, multimediální přehrávač. V poslední době, se chytré telefony dostaly do povědomí mnoha běžných uživatelů. Rovněž narůstá technická gramotnost uživatelů.

Tablet¹¹

Tablet je označení pro přenosný počítač ve tvaru desky s integrovanou dotykovou obrazovkou, která se používá jako hlavní způsob ovládání místo fyzické klávesnice se často používá virtuální klávesnice na obrazovce nebo psaní pomocí stylusu.

Osobní počítač a internet¹²

Počítač je elektronické zařízení, které zpracovává data pomocí vytvořeného programu. Současný počítač se skládá z hardware, které představuje fyzické části počítače (procesor, klávesnice, monitor atd.) a ze softwaru (operační systém a programy). Počítač je zpravidla ovládán uživatelem, který poskytuje počítači data ke zpracování prostřednictvím jeho vstupních zařízení a počítač výsledky prezentuje pomocí výstupních zařízení. Je obtížné najít v historii první počítač. Význam slova se v průběhu času měnil. První zařízení, která

¹⁰ Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Smartphone>

¹¹ Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Tablet>

¹² Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Osobní_počítač, <http://cs.wikipedia.org/wiki/Internet>
http://cs.wikipedia.org/wiki/Sociální_sít

se později vyvinula v dnešní počítače, byla velmi jednoduchá a byla založena na mechanických principech. Za prvního předchůdce počítače lze považovat mechanické počítadlo (tzv. abakus), které se používalo v Babylonii od poloviny třetího tisíciletí př. n. l. Za vynálezce dnešních počítačů je považován Charles Babbage, který v 19. století vymyslel základní principy fungování mechanického stroje pro řešení složitých výpočtů. Internet je celosvětový systém navzájem propojených počítačových sítí, ve kterých mezi sebou komunikují počítače. Slovo internet pochází z mezinárodní předpony *inter* (česky mezi) a anglického slova *net* (network, česky síť). Společným cílem všech lidí, využívajících Internet, je bezproblémová komunikace – výměna dat. Nejznámější službou poskytovanou v rámci Internetu je webová stránka “**WWW**“ - *kombinace textu, grafiky a multimédií propojených hypertextovými odkazy* a **e-mail** - *elektronická pošta*; nalezneme v něm i desítky dalších. Mezi základní služby Internetu patří:

- a) WWW - systém webových stránek zobrazovaných pomocí webového prohlížeče
- b) E-mail - elektronická pošta- Instant messaging – online komunikace mezi uživateli.
- c) VoIP - telefonování pomocí Internetu- FTP – přenos souborů
- d) DNS – domény (systém jmen počítačů pro snadnější zapamatování)
- e) Sdílení souborů
- f) Připojení ke vzdálenému počítači

Další služby a protokoly (online hry,) **Sociální síť**, zvaná též společenská síť, komunitní síť či komunita, je propojená skupina lidí. Sociální síť je každá skupina lidí, která spolu udržuje komunikaci různými prostředky. V užším, moderním a značně převažujícím pojetí se sociální síť nazývá služba na internetu, která registrovaným členům umožňuje vytvářet si osobní či firemní, veřejný nebo částečně veřejný profil, komunikovat spolu, sdílet informace, fotografie, videa, provozovat chat a další aktivity. Někdy se za sociální síť považují i internetová diskusní fóra, kde si uživatelé vyměňují názory a poznatky na vybraná témata. Komunikace mezi uživateli sociálních sítí může probíhat buď soukromě mezi dvěma uživateli, nebo nejčastěji hromadně mezi uživatelem a skupinou s ním propojených dalších uživatelů. Za první sociální síť lze považovat projekt Sixdegrees spuštěný v roce 1997, kde uživatelé měli možnost si vytvořit svůj osobní profil a seznam přátel a později procházet seznamy přátel svých přátel. V současnosti nejznámější a největší sociální síť na světě je Facebook.com s téměř 800 miliony registrovaných uživatelů (leden 2012). K dalším významným celosvětovým sociálním sítím patří například Google, Myspace, Twitter Instagram nebo LinkedIn. K největším českým sociálním sítím patří Lidé.cz, Spolužáci.cz, Líbímseti.cz. Vzniká stále více internetových

stránek, na kterých se scházejí lidé z celého světa a baví se spolu o společných zálibách, posílají si fotky, videa, vyměňují kontakty, hrají společně hry. Provozovatelé velkých sociálních sítí stále častěji čelí zneužití nabízených služeb. Některé agentury od uživatelů zjišťují osobní data a zneužívají je pak k reklamním účelům. Těmto rizikům se uživatelé sociálních sítí vystavují zcela dobrovolně. Často se také objevují uživatelé internetu, kteří vytvářejí falešné virtuální identity, aby se blíže seznámili s dalšími uživateli sociální sítě a získali jejich důvěru, kterou mohou později snadno zneužít. Bezpečnost v sociálních sítích není nutně záležitostí poskytovatelů, i uživatelé se na ní mohou aktivně podílet. Především by měli rozumně zacházet s vlastními daty. Díky sociálním sítím jsou mladí lidé v kontaktu s přáteli, hledají nové kontakty v rámci internetové komunity. I na sociální sítě se mohou ale posílat nepříjemné komentáře, ponižující obrázky a videa. Dokonce je možné vytvářet falešné profily právě za účelem šikanování nebo obtěžování. U Instant Messenger a chatovacích místností lze rychle a efektivně komunikovat s přáteli, zároveň je ale možné rozesílat různé nepříjemné zprávy, vulgární obsah nebo anonymní výhrůžky. Kromě posílání klasických emailů, které mohou být podobně jako u chatu také vulgární nebo urážlivé, se přes emailovou poštu dají schválně rozesílat např. viry. Webové stránky pro sdílení videí, např. YouTube, bývají místem, kde se zveřejňují různá ponižující videa a ta mohou kolovat po známých oběti. Informační a komunikační technologie jsou fascinující nástroje, které umožňují navazovat virtuální vztahy, vytvářet virtuální skupiny lidí, kteří se v běžném, „reálném“ životě nesetkají. Díky anonymitě uživatelů internetu lze jen velmi obtížně odhadnout, s kým komunikujeme. Výše zmíněné a popsané informační a komunikační prostředky umožňují provést kybernetický útok na oběť kdykoliv a kdekoliv. Je téměř jasné, že technologický vývoj bude neustále pokračovat a budou se objevovat nové a nové prostředky a technologie. Proto je nutné věnovat velkou pozornost „kyberšikaně“ již nyní.

2. Vymezení základních pojmů – kyberprostor, kyberšikana, média

2.1 Kyberprostor

S nárůstem používání informačních technologií stoupá riziko jejich zneužití. Cílené útoky proti informačním technologiím jsou celosvětovým fenoménem a jejich dopad způsobuje rozsáhlé ekonomické škody ve veřejném i soukromém sektoru. Oblast kybernetické bezpečnosti je a bude jedním z určujících aspektů bezpečnostního prostředí vyspělých zemí. Vznikem sociálních sítí se z nejnámější části „kyberprostoru“ (Internet, virtuální realita, online realita) stává významný celospolečenský jev, jehož prostřednictvím lze společnost výrazně pozitivně nebo i negativně ovlivňovat.¹³ Tento prostor se nám stal do jisté míry přirozeným a málokdo ve vyspělém světě jej dnes nevyužívá. *Kyberprostor* – zformulovat jednoznačnou definici kybernetického prostoru není vůbec jednoduché. Pojem kyberprostor (Cyberspace) se poprvé objevil v roce 1982. Tento termín vymyslel americko-kanadský spisovatel William Gibson, který ho následně použil ve své povídce s názvem „Burning Chrome.“ Jako první, kdo tento termín použil v souvislosti s existujícími počítačovými sítěmi, byl John Perry Barlow (spoluzakladatel organizace Electronic Frontier Foundation). John Perry Barlow kyberprostor definoval jako „symbolický prostor komunikace, kde komplexnost tohoto prostoru záleží na vyspělosti technologie.“ Antropolog David Hakken, v návaznosti na J. P. Barlowa, charakterizuje kyberprostor jako sociální arénu, do které vstupují všichni sociální aktéři, kteří používají ke vzájemné sociální interakci pokročilé technologie. Podle něj kyberprostor umožní vznik dalších sociálních forem a definuje jej jako „distinktivní typ kultury.“ Computer Science and Communications Dictionary (v roce 2001) definuje kyberprostor jako nehmotný svět informací, který vzniká vzájemným propojením informačních a komunikačních systémů. Toto prostředí umožňuje vytvářet, uchovávat, využívat a vzájemně si vyměňovat informace. Zahrnuje počítače a databáze propojené komunikačními systémy, jako například celosvětovou síť Internet. Leo Troy (2003) připisuje kyberprostoru nové možnosti komunikace – webové stránky, e-maily, počítačové sítě, telefony, faxy a videokonference. Sofia Tzimopoulou (2006) popisuje kyberprostor jako imaginární místo, na které se nevztahují omezení fyzického světa. To mimo jiné umožňuje vznik nových identit. Uživatel opouští své fyzické tělo a pobývá v tomto prostředí bez něj.

¹³ Hružza, P. a kol. (2013). *Kybernetická bezpečnosti II*. Brno: Univerzita obrany. s. 5, 6, 9. ISBN 978-80-7231-931-2.

V kyberprostoru probíhá vzájemné působení mezi subjekty stejně jako v reálném světě, ovšem bez nutnosti fyzické aktivity. Informace jsou sdíleny v reálném čase či s určitým zpožděním. Lidé mohou nakupovat zboží, sdílet zkušenosti, prozkoumávat obsah, provádět výzkum, pracovat nebo si hrát.¹⁴ Kyberprostor lze definovat také jako prostředí, v němž se informace vytvářejí, zpracovávají, ukládají a šíří pomocí elektromagnetického vlnění. Obecně si ho můžeme představit jako virtuální svět vytvořený moderními technologickými prostředky.

Nejasnosti v kyberprostoru. Je v kyberprostoru vše jasné a přesně definované? Jaké jsou nejasnosti kyberprostoru? Mezi hlavní nejasnosti lze zařadit:

Definice, první nejasností je definice. Obecně si kyberprostor můžete představit jako „virtuální svět vytvořený moderními technologickými prostředky, v němž se informace vytvářejí, zpracovávají, ukládají a šíří pomocí elektromagnetického vlnění.“

Rozměr, má kyberprostor nějaký rozměr? Je jeho rozměr konečný nebo nekonečný? Kyberprostor stejně jako virtuální realita prezentují virtuální světy, ve kterých se mohou uživatelé či návštěvníci pohybovat a které mohou prozkoumávat. Virtuální realita je softwarový program, který simuluje realistické prostředí, u kterého jsou hranice určeny programátorem. Na rozdíl od virtuální reality kyberprostor nemá přesně určený rozměr. Jedná se o síť navzájem propojených počítačů bez začátku a konce.

Hranice, má kyberprostor nějaké hranice? Všichni známe slogan „Internet nezná hranic.“ Ve vznikající globální informační infrastruktuře se budou čím dál hůře řešit otázky kybernetické kriminality. Z univerzitní sítě využívané k vědeckým a vojenským účelům se vyvinula síť celosvětová, která díky svým specifickým umožňuje spojení lidí bez ohledu na geografické hranice a vzdálenosti. Pro běžného uživatele je téměř nemožné zjistit, v jakém státě se nachází server, na němž je prohlížená stránka uložena.

Pravomoc a odpovědnost, kdo má jakou pravomoc a kdo za co odpovídá v kyberprostoru?¹⁵ Za bezpečnost Internetu odpovídají provozovatelé Internetu. Bezpečnostní incidenty, kybernetické útoky a trestná činnost páchaná prostřednictvím informačních a komunikačních technologií v reálném i virtuálním světě nabývají stále na větší intenzitě a závažnosti. Výrazným odlišením této kyberkriminality od ostatních druhů kriminality je její vysoká latentnost a anonymita pachatele a jeho obtížná identifikace, ale také značná míra tolerance společnosti. Vzrůstá tak potřeba tvořit, zformovat a zefektivnit obranu proti těmto útokům, zlepšit prostředí pro dohledání pachatelů a také vzdělávat

¹⁴ Hruža, P. a kol. (2013). Kybernetická bezpečnost II. Brno: Univerzita obrany. s. 9, 10, 11, 12. ISBN 978-80-7231-2.

¹⁵ 15 Hruža, P. a kol. (2013). Kybernetická bezpečnost II. Brno: Univerzita obrany. s. 14, 16, 17. ISBN 978-80-7231-931-2.

uživatelé. Hlavně uživatelé by měli být schopni rozpoznat hrozby a rizikové situace a vypořádat se s nimi. Ač si to běžní uživatelé nemusí ani uvědomovat, jejich role při boji s kybernetickými útoky a obecně v oblasti bezpečného provozu sítí a služeb je nezanedbatelná. Koncový uživatel, lidský faktor je klíčem k bezpečnosti. Často to jsou právě špatně zabezpečené pracovní a domácí počítače koncových uživatelů, které umožňují útočníkům realizovat útoky nebo skrytí aktivit útočníka a jeho identity při provádění přesně zacílených útoků s možným závažným dopadem.

2. 2 Kyberšikana

Kyberšikanu můžeme chápat jako záměrně agresivní chování, které je prováděno jednotlivcem nebo skupinou, prostřednictvím elektronických médií vůči člověku, jenž se v danou chvíli nemůže vůči útokům bránit. Přičemž kyberšikana může být ve svých dopadech stejně závažná, ne-li závažnější, než tradiční školní šikana. Tento jev se týká především dnešních dětí, a zejména dospívajících, generace, kterou autor termínu kyberšikana Bill Belsey nazývá generací *always on – pořád online, stále připojeni*. Potřeba být neustále ve spojení s vrstevníky se přirozeně přesunula i do online světa, který se zdá být pro její naplnění ideální.¹⁶ Svět mladé online generace je dospělým často neviditelný a nesrozumitelný, což s sebou mnohdy nese řadu nejasností. Je tomu tak například u rozdílných údajů o prevalenci (četnosti výskytu) kyberšikany. To je následek nejednotného pojetí a vymezení toho, co to kyberšikana vlastně je. Zatímco některé studie mají přísná kritéria pro to, co lze považovat za kyberšikanu, jiné jsou v definici poměrně dost benevolentní, z čehož často vyplývají velké rozdíly ve výsledcích. Pokud se chceme věnovat možným příčinám vzniku kyberšikany (a online obtěžování) jak ve smyslu obecnějším (agrese a agresivní chování v dětství a adolescenci), či konkrétnějším na úrovni možných osobnostních rysů aktérů (agresora, oběti), zpravidla je nutné se zabývat školní šikanou. Tradiční, nebo také školní šikana a kyberšikana většinou nejsou dva oddělené jevy. Naopak, jsou provázány hned na několika úrovních. Kyberšikana se rozhodně nezdá být novým fenoménem či hrozbou, jako spíše elektronickou formou nepříjemností, které velmi často mívají kořeny v offline světě – školní třídě, partě vrstevníků a podobně. Je tak

¹⁶ Černá, A. (ed.) a kol. (2013). Kyberšikana. Průvodce novým fenoménem. Praha: Grada. s. 9, 10. ISBN 978-80-247-4577-0.

vhodné zdůraznit, že zdrojem rizika nejsou nové technologie samy o sobě, ale spíše způsob jejich použití některými lidmi.¹⁷

Definice tradiční školní šikany a kyberšikany

Šikana (a kyberšikana) a agrese (agresivita) jsou nerozlučně spjaty, avšak jsou to dva odlišné konstrukty. V některých studiích se setkáme s tím, že podmínkou pro klasifikování určitého agresivního projevu jako šikany je potřeba, aby bylo splněno kritérium záměrnosti. Šikanou, tedy je jakýkoli agresivní akt, který má za cíl druhého zranit, poškodit. Jiní prosazují přístup, kdy za šikanu můžeme označit pouze takové útočné chování, které se děje opakovaně. Požadavek na opakovanost pak má skutečně oddělit šikanu a kyberšikanu od jednorázových útoků a umožnit nám pohlédnout na jev objektivněji. Kritérií je potřeba víc a specifitějších. *Nejčastěji uváděná specifikace šikany pochází od předního odborníka na tento jev Dana Olweuse (1994) a sestává se ze tří hlavních kritérií:*

1. jde o úmyslné agresivní jednání;

2. toto jednání je opakované;

3. mezi obětí a agresorem existuje mocenská nerovnováha – oběť se nemůže snadno bránit.

V případě tradiční školní šikany je agresor obvykle fyzicky zdatnější nebo starší či má jinou výhodu v podobě pozice ve skupině. To je ovšem definice základní, do úvahy je třeba přidat i další důležité atributy, např. že oběť agresorovo chování nijak neprovokuje a k útokům dochází v prostředí, které není snadné opustit (škola, třída apod.)

Typy agresivity Zde se budeme zabývat pouze těmi podtypy agresivity, které jsou relevantní s ohledem na šikanu a kyberšikanu. Tyto podtypy zahrnují agresi *reaktivní, proaktivní, zjevnou (overt) a vztahovou (relational)*.

Reaktivní a proaktivní agrese se odlišují dle dvou hlavních faktorů:

a) podle charakteru sociální události (podnětu), která agresivní chování vyvolala;

b) podle emocí, které v danou chvíli prožívá sám agresor.

Reaktivní agrese je chápána jako obranná reakce vůči ohrožujícímu podnětu, přičemž je přítomna zjevná forma vzteku či hněvu. V podstatě jde o prudkou a okamžitou reakci na vnímané ohrožení, kdy chybí zhodnocení situace.

Agrese proaktivní (někdy také instrumentální) může být nevyprovokovaná; jde o chování, které slouží jako nástroj k získání něčeho, co agresor chce. Jde patrně o naučený efektivní způsob dosahování cílů, přičemž velkou roli hraje předchozí pozitivní zkušenost s touto

¹⁷ Černá, A. (ed.) a kol. (2013) *Kyberšikana. Průvodce novým fenoménem*. Praha: Grada. s. 10, 11, 17, 18, 19, 20, 21. ISBN 978-80-247-4577-0.

strategií. U tohoto typu agrese je možné, že agresor nemá potěšení z toho, že oběti ubližuje, nicméně bez agresivního chování by nezískal to, oč mu jde. Ovšem častěji se obecný konstrukt proaktivní agrese užívá ve chvíli, kdy pozitivní emoce z ubližování druhému přítomny jsou, a ty jsou také hlavním faktorem, který výrazně a zřetelně odlišuje proaktivní agresivitu od agresivity reaktivní. Nejčastěji se v této souvislosti mluví o potěšení z nadvlády nad obětí nebo z jejího ponížení. To se může stát při útoku jediného nebo i více agresorů zpravidla útočících na jednu oběť. Proaktivní agrese za přítomnosti potěšení z tohoto aktu se nejčastěji nazývá právě šikanou. Agresor navíc může být podněcován ke svému chování přítomností přihlížejících; pak jsou důležité vztahy a dynamika ve skupině. Na druhou stranu je třeba říci, že i u šikany se může vyskytnout situace, kdy je oběť v podstatě provokatérem (a to velmi často nechtěným – může jít o děti s poruchami chování). Agrese a šikana se pak dále dělí na *přímou (overt)* a *nepřímou (covert)*, podle charakteru útoku. **Přímá agrese** je typická otevřeně provokativním až útočným chováním agresora vůči druhým, nebo sobě samému. Jde zejména o fyzické útoky nebo hrozby fyzickým ublížením, další verbální hrozby a napadání, ničení či poškozování věcí oběti, ale i sebepoškozování. Přímou šikanu si můžeme představit typicky jako bití, vyhrožování a zesměšňování. Nepřímá agrese – se vyznačuje tím, že nedochází ke konfrontaci mezi agresorem a obětí. Zahrnuje vyloučení oběti z kolektivu, odmítnutí, ignoraci, šíření pomluv, ztrapnění či zesměšnění. Někdy se označuje také jako „*psychologická agrese*.“ Její následky mohou být stejně či více zničující než následky agrese přímé. Hovoříme-li o kyberšikaně, je pro nás tento typ agresivního chování patrně nejpodstatnější, neboť většina z projevů kyberšikany spadá právě do této kategorie. *Kyberšikana* je s tradiční šikanou často nerozlučně spjata, sdílí její základní rysy a projevy. Ty ovšem nabývají v online světě trochu jiných forem. Komplexní a často užívanou definici nabízí Priceová a Dalglish (2010): „*Kyberšikana je kolektivní označení forem šikany prostřednictvím elektronických médií, jako je internet a mobilní telefony, které slouží k agresivnímu a záměrnému poškození uživatele těchto médií. Stejně jako tradiční šikana zahrnuje kyberšikana opakované chování a nepoměr sil mezi agresorem a obětí.*“¹⁸

¹⁸ Černá, A. (ed.) a kol. (2013) *Kyberšikana. Průvodce novým fenoménem*. Praha: Grada. s.,20. ISBN 978-80-247-45770.

Základní prvky kyberšikany:

Opakovanost může být v případě kyberšikany zajišťována ne samotným agresorem, ale publikem, přihlížeujícími. Každý nový komentář, který se objeví pod urážlivou fotografií oběti, je určitou formou opakování agrese. U kyberšikany je opakovanost komplikovanější než u šikany tradiční. Přeposílání zraňujícího obsahu, opakované přehrání ponižujícího videa, doplňování komentářů, to vše můžeme v podstatě jako opakování chápat.

Mocenská nerovnováha, která vzniká mezi obětí a agresorem, má u kyberšikany také trochu jinou podobu. Zatímco u tradiční šikany je tato nerovnováha nejčastěji vyjádřena fyzickou převahou agresora, u kyberšikany se můžeme setkat s tím, že agresorovi nelze v podstatě nijak zamezit v neustálém přístupu k oběti. Navíc anonymita agresora už ze své podstaty vytváří tuto mocenskou nerovnováhu, nevíme-li, kdo na nás útočí, máme velmi omezené možnosti se bránit. Vzhledem k charakteru online prostředí je oběť de facto dostupná kdykoli. Mladí lidé jsou dnes online téměř neustále a často jsou označeni jako generace *always on - vždy připojena*. Nepoužívat mobilní telefon, internet nebo tablet je dnes pro dospívajícího jen těžko představitelné. Pokud vnímání negativního charakteru agresorova jednání chybí, nemluvíme o kyberšikaně. Může jít o projev vrstevnického (přátelského) škádlení. To má spíše povahu hry a přátelského „pošťuchování.“ Hranice mezi škádlením a zraňující agresí v offline kontextu je často dost neostrá.¹⁹ Můžeme však říci, že dokud dítě či dospívající vnímá situaci jako legraci a hru a aktéři si vzájemně dávají zpětnou vazbu (nejde o jednostrannou záležitost), jde o jev žádoucí, i kvůli pozitivním dopadům a možnosti testování různých typů komunikace.²⁰ Ve chvíli, kdy dítě či dospívající cítí, že byla překročena hranice toho, co je ještě příjemné, vnímá situace jako ponižující, nemůže se opakovaným útokům bránit, klasifikujeme to jako šikanu. Může se ale jednat i o úmyslný agresivní čin, který ovšem jeho příjemce takto nepociťuje a nijak se jim nezabývá.²¹ Mluvíme spíše o online obtěžování. Online obtěžování a skutečnou kyberšikanu je nutné oddělovat, zejména pro nesrovnatelně závažnější dopady na postižené u kyberšikany. **Škádlení a kyberškádlení**, určujícími prvky přechodu od škádlení k šikaně jsou nepříjemné pocity oběti, bezmoc (mocenská nerovnováha) a jednosměrnost. U online prostředí ještě přibývá jedna komplikace, která souvisí s tím, co je pro něj typické; nemůžeme druhého vidět. Leckterý „agresor“ si tak může myslet, že to, co druhému dělá,

¹⁹ Kolář, M. (2011). Nová cesta k léčbě šikany. Praha: Portál.

²⁰ Kolář, M. (2009). Diagnostika a léčba šikanování v praxi. In Philippová, L., Janošová, P. (Eds.), Šikana jako etický, psychologický a pedagogický problém. Praha: Tribun EU. Dostupné z https://www.sikana.org/Sbornik_Šikana_2009pdf..

²¹ Černá, A. (ed.) a kol. (2013). Kyberšikana. Průvodce novým fenoménem. Praha: Grada. s. 21, ISBN 978-80-247-4577-0

je legrace a že druhý to vnímá stejně. Postrádá vodítka pro uvědomění si, že druhému ubližuje a nevidí výraz jeho tváře, reakce si jen domýšlí. Je proto potřeba, aby si ti, kdo se do škádlení zejména v online kontextu zapojují, uvědomovali, že možnost sledovat reakce druhého člověka je velmi omezená a je na místě být opatrný.

2. 2. 1 Formy a projevy kyberšikany

Formy kyberšikany lze v podstatě rozdělit do dvou oblastí. První oblastí jsou její jednotlivé projevy, tedy konkrétní způsoby, jakými k agresivnímu chování dochází. Druhou oblastí pak jsou místa na internetu či v mobilním telefonu, kde ke kyberšikaně dochází, což souvisí s prostředky, použitými k její realizaci – jinak také média nebo kanály k šíření kyberšikany.²²

Projevy kyberšikany. Jaké jsou tedy možné agresivní projevy při splnění kritérií nutných pro identifikaci kyberšikany (opakovanost, záměrnost, vnímané ublížení, mocenská nerovnováha), které mohou ke kyberšikaně vést? Nejčastěji se setkáváme s následujícími:

- Vydávání se za někoho jiného (*impersonace*) a krádež hesla
- Vyloučení a ostrakizace
- Flaming
- Kyberharašení a kyberstalking
- Pomlouvání
- Odhalení a podvádění
- Happy slapping

Vydávání se za někoho jiného. V této situaci se agresor v online prostředí vydává za oběť. Volí k tomu různé prostředky. Může použít fotky oběti a fakta o ní a vytvořit falešný profil, kde vystupuje pod identitou oběti, zpravidla nevhodným a ubližujícím způsobem. Nebezpečné je zejména to, že agresor může komunikovat s přáteli oběti a způsobit značné škody v jejích sociálních vztazích. Někdy zajde útočník ještě dál a zcizí oběti heslo k účtu a vystupuje za něj. Mladí lidé si hesla často vyměňují a svěřují na důkaz přátelství. Je vhodné děti a dospívající na toto nebezpečí neustále upozorňovat.

Vyloučení a ostrakizace. Historie šikany a podobný jev už v poněkud kultivovanější podobě dostal název v době starověkého Řecka.²³ „*Ostrakismus je v původní formě střepinové hlasování o vypovězení občana ze starověkých Athén.*“ Ostrakismus byl

²² Černá, A. (ed.) a kol. (2013). Kyberšikana. Průvodce novým fenoménem. Praha: Grada. s.21,ISBN 978-80-247-4577-0

²³ Dostupné z: <http://www.prevko.cz/dite/co-je-sikana-a-co-muzu-delat>

zaveden v athénské ústavě v roce 510 př. n. l. Spočíval v hlasování občanů pomocí hliněných střepů (řecky ostrakon) o tom, je-li někdo z nich nepřítelem státu. Každý rok Lidové shromáždění rozhodovalo o tom, zda je v daném roce potřeba hlasovat o vypovězení nějaké osoby. Každý z účastníků napsal na hliněný střep (levný dobový psací materiál) jméno člověka, který podle jeho mínění představoval největší nebezpečí pro obec. Shromáždilo-li se více než 6000 hlasujících, pak ten, jehož jméno bylo na střepech zmíněno nejčastěji, byl automaticky vypovězen na 10 let z Athén. Ostrakismus, původně ustavený jako ochrana proti nastolení tyranie, byl hojně využíván v politickém boji. V současné době je tento pojem používán v sociologii. Ostrakismus je vytěsnění jedince z kolektivu nebo společnosti, jeho částečné nebo úplné ignorování. V této formě *kyberagrese* je oběť vyloučena z nějaké skupiny, do které by měla patřit. Ostrakizace je pro oběť velmi bolestná, ačkoli vlastně postrádá přímý prvek agrese. Je tomu tak zejména v důsledku frustrace z nenaplnění potřeby mladých lidí někam patřit, být součástí skupiny a jejího dění. Nejen na internetu, ale zvláště na něm je jasně patrné, kdo je *in* a kdo *out*; pokud někdo není přizván do facebookové skupiny nebo je vyloučen z online hry, může to být frustrující, vidí to všichni, často mnohem větší skupina lidí, než v *offline* prostředí, **Flaming** – (jako *flaming* se označuje prudká hádka, která proběhne mezi dvěma nebo více uživateli nějakého virtuálního komunikačního prostředí). **Flame** znamená plamen. Jde tedy o prudkou výměnu názorů. Zpravidla se setkáme s nadávkami, útočnou rétorikou, urážkami, agresor může i vyhrožovat. Pokud trvá tato hádka déle, hovoříme o **flame war**. Vyvolávání prudkých hádek na internetu je většinou se záměrem ublížit. **Kyberharašení a kyberstalking**²⁴. Jako kyberharašení označujeme opakované zprávy zasílané agresorem, obětí vnímané jako nepříjemné. Typické je, že agresor posílá oběti množství zpráv pokaždé, když se oběť připojí, nebo záměrně a opakovaně zahlučuje mobilní telefon oběti nechtěnými SMS či MMS zprávami. Na rozdíl od *flamingu* jde o jednosměrnou komunikaci, oběť se zpravidla snaží komunikaci ukončit. Ke *kyberharašení* může dojít i tak, že se původně nevinná konverzace změní v konverzaci nepříjemnou, kterou už oběť nedokáže z nějakého důvodu ukončit. *Kyberstalking* je opakované zasílání zpráv obsahujících výhrůžky, útočná a zastrášující sdělení, součástí může být i vydírání. Může přejít i ve fyzické ohrožení, oběť se obává o své bezpečí. Patří sem i krádeže identity. **Pomlouvání**. Jedná se o sdělování nepravdivých informací o druhém, které má za cíl nějaký druh sociálního poškození nebo vyloučení. Pomlouvám se těžko brání, v

²⁴ Černá, A. (ed.) a kol. (2013). *Kyberšikana. Průvodce novým fenoménem*. Praha: Grada. s. 26, 27, 28. ISBN 978-80-247-4577-0.

kyberprostoru se extrémně rychle šíří a nepravdivá informace si pak žije svým vlastním životem a často mnohem rychleji a intenzivněji, než by bylo možné v offline světě. **Odhalení a podvádění.** Jde o odhalení a zveřejnění informací o oběti těm, pro které tyto informace nebyly určeny. Nejčastěji jde o informace osobního či intimního charakteru včetně fotek. Stává se, že jsou přeposílány celé konverzace, které oběť s důvěrou vůči agresorovi považuje za soukromé, nebo fotografie, videa a obsahy, které oběť agresorovi pošle. **Happy slapping** – tento jev, pro který nemáme český ekvivalent, původně vznikl v britském metru a v posledních několika letech se poměrně značně rozšířil. Původní forma *happy slappingu* vypadala tak, že neznámý kolemjdoucí byl napaden jedincem a fyzicky atakován – zfackován (fackovat je v angličtině *to slap*) a zároveň celou situaci někdo natáčí na mobilní telefon a video pak zveřejní na internetu. Fyzické útoky již zdaleka nemusí zahrnovat jen fackování a mohou se v závažnosti stupňovat až za hranici zákona.

2. 2. 2. Média a kanály šíření kyberšikany

V závislosti na tom, jaké médium agresor pro své útoky zvolí, se také liší jejich podoba. Jsou to zejména:²⁵

- Sociální sítě (Social Networking Sites - SNS)
- Online interaktivní hry (včetně MMORPG her)
- Webové stránky
- Instant messaging (IM) a zprávy (SMS a MMS)
- Blogy
- Elektronická pošta (e-mail)
- Chatovací místnosti
- Internetové ankety, dotazníky

Sociální sítě (Social Networking Sites). Jsou to webové služby, které umožňují svým uživatelům vytvořit si vlastní profil, upravit si jej podle své představy, přátelit se s jinými uživateli, vytvářet seznamy přátel, nahrávat a sdílet fotky, videa a jiné materiály. Nejpodstatnějším atributem sociálních sítí je možnost kontaktu s ostatními a sledování toho, co druzí dělají. Většina mladých používá minimálně jednu síť (Facebook, My Space, Bebo, Lidé.cz, Líbímseti.cz, Spolužáci.cz). Projevy šikany na sociálních sítích mohou zahrnovat ubližující komentáře k fotografiím, videím, úpravu a zveřejňování fotek nebo zveřejňování osobních informací. Na sociálních sítích se pak takový obsah bleskově šíří v rámci sociálních kruhů, na kterých oběti záleží. Stejně tak může v rámci sociálních sítí dojít k ostrakizaci, oběť je vyloučena ze skupin a událostí, smazána ze seznamu přátel. **Online interaktivní hry** (včetně MMORPG), ať už jde o hry typu X-Box, Live, Play Station nebo tzv. MMORPG hry; hráčům je umožněno komunikovat prostřednictvím chatu nebo živého hovoru včetně vizuálního kontaktu díky webové kameře s ostatními hráči. Může tak docházet k obtěžování, napadání, vyhrožování a vulgárním výpadům. Ve hrách, ve kterých se hráči sdružují do skupin, se stává, že je některý z hráčů vyloučen z dané skupiny, což je způsob agrese, který může vyvolat velký pocit ublížení. U her může také docházet k dalším typům ubližování přímo virtuální postavě, například jejím opakovaným ničením ostatními hráči v rámci jedné hry.

²⁵ Černá, A. a kol. (2013). Kyberšikana. Průvodce novým fenoménem. Praha: Grada. s. 27, 28, 29. ISBN 978-80-247-4577-0

Webové stránky. Pro agresivní chování vůči druhému poskytují prostor i místa na internetu. Může se jednat o webovou stránku vytvořenou přímo za účelem někoho poškodit. Útok se může odehrát během několika kliků a přitom obletět celý svět. Snad nejznámějším takovým prostředím je webová stránka YouTube, kam lze nahrát videa a kterou používá drtivá většina dospívajících. Právě YouTube bývá využíván v případech happy slappingu. Mohou sem být umístěna zcizená videa, koláže fotek přetvořené do podoby videa s komentáři. Video mohou být upravována tak, aby byla ponižující a urážející. Často to nejsou ani videa samotná, co ubližuje, ale komentáře pod nimi. **Instant messaging (IM) zprávy (SMS, MMS),** kyberšikana přes IM (programy, které umožňují online komunikaci v reálném čase; ICQ, MSN), může probíhat různými způsoby. Zasláním samotných ubližujících zpráv a vzkazů, vytvořením přezdívky, která je buď stejná nebo podobná, jakou má oběť a vystupování pod jejím jménem, smazání ze seznamu kontaktů, zahlcování zprávami a pronásledování. U SMS a MMS zpráv může docházet k zahlcování zprávami a agresor může oběti zasílat nevhodné a ubližující obrázky, texty a fotografie. **Blogy**²⁶ jsou často obnovované internetové stránky, kterým se také někdy říká online deníky. Majitel blogu může vkládat v podstatě jakýkoli obsah nebo text, obrázky, fotografie, video a jiné. Založit si blog je ještě snazší než vytvořit si webovou stránku. Na blozích může kyberšikana probíhat formou šíření nepravdivých informací. Když se tak majitel „podělí“ o urážlivé a negativní informace o oběti, může to vidět a číst kdokoli a stejně tak to zpravidla může kdokoli komentovat, což ještě zvyšuje trápení oběti. I na blogu se mohou objevovat upravené fotografie, videa či zveřejněná soukromá komunikace. **Elektronická pošta (e-mail),** e-mail je jednou z nejpoužívanějších forem elektronické komunikace. A právě pro své frekventované využití se často stává kanálem šíření kyberšikany. Pro agresora je výhodný také proto, že se při jeho použití může snadno skrýt do anonymity. Většinou není způsob, jak odhalit, komu která e-mailová adresa patří. Pošle-li agresor zraňující obsah e-mailem, informace se lavinovitě šíří, jak na sebe navazují další a další okruhy kontaktů různých lidí. Zneužití e-mailu může proběhnout i tak, že se agresor pod e-mailem oběti přihlásí na stránky se sexuálně explicitním obsahem či na různé stránky. **Chatovací místnosti** a diskusní fóra, Jsou místa v online prostředí, kde je možné s druhými komunikovat buď v reálném čase (chaty), nebo i asynchronně (diskusní fóra). I v tomto prostředí je snadné vydávat se za někoho jiného, chovat se nevhodně a tím oběť uvést do problémů. Stejně tak se lze vydávat za přítele oběti a snažit se z ní dostat intimní

²⁶ Subrahmanyam, K., Šmahel, D. (2011) Digital youth: The role of media in development. Springer. New York. in Černá, A. a kol. (2013). Kyberšikana. Průvodce novým fenoménem. Praha: Grada

informace, které by bylo možné později zneužít. Falešnou identitu také často využívají kyberstalkeri a to i dospělí, kteří předstírají, že jsou vrstevníky oběti. Internetové ankety, dotazníky, online, které děti a dospívající vytvářejí, často ne s úmyslem zraňovat, přesto je zde potenciál ublížení, i když záměr může chybět. Často jde o ubližující otázky.

3. Děti a internet

Internet umožňuje získávat informace v neuvěřitelně rychlém čase, čímž usnadňuje a urychluje práci. Výrazně usnadňuje studium a jakékoli další rozšiřování znalostí. Tím napomáhá osobnostnímu rozvoji. Pro introvertní jedince či osoby, které se nespokojují, může představovat bezpečné prostředí, v němž se jim lépe vyjadřují emoce, pocity a potřeby. Poskytuje také nezměrné množství prostředků pro relaxaci, ať už jde o hry, kvízy či další volnočasové aktivity. Není pochyb, že výše uvedené možnosti se mohou snadno změnit v ohrožující. Pokud ale chceme poznat, co je nebezpečné, je nutné nejprve vědět, kam sahá bezpečná hranice. Pokud se zastavíme u rizik internetu, prvním a zásadním je právě jeho bezbřehost. Není v lidských, ani v technických silách prozkoumat a ověřit vše, co se na síti objevuje, stejně jako jakým aktivitám se její uživatelé věnují. Jak děti, dospělí, tak jejich počítače, jsou vystaveni mnoha rizikům technického rázu.²⁷ **Spamování.** Zasilání emailové pošty, která má často závadný obsah a může také poškodit počítač. Na podobném principu funguje **Hoax**, což je zpráva elektronické pošty, jejímž předmětem je varování před virem, či jiným nebezpečím na internetu, případně prosba o pomoc či podporu. Pokud uživatel výzvu uposlechne, jednak se proviní proti pravidlům *netikety* (internetové etikety), podílí se na šíření výstražné a většinou nepravdivé zprávy a zároveň se vystavuje riziku, že bude jeho vlastní emailové adresy zneužito. Cílem **Phishingu** je z uživatelů internetového bankovníctví vylákat přístupové kódy a hesla k jejich bankovním účtům. Další možné nebezpečí je označováno jako **Malware**, tedy škodlivý kód, který se šíří počítačem, mění programy, ničí data, různé informace může odesílat příjemci, jenž je následně zneužije. Všechna zmiňovaná rizika jsou pevně provázána s užíváním internetu a měli by je znát jak rodiče, tak samotné děti. Pokud jsou si vědomy destruktivního efektu, který pro ně může mít neopatrný pohyb po síti, ochotněji přistoupí na pravidla bezpečného užívání.

Počítačová gramotnost. Počítačová gramotnost označovaná termínem **e-skills** je *souhrn znalostí, dovedností a kompetencí, které jedinec potřebuje, aby obstál ve světě, jehož integrální součástí jsou informační technologie.* Za minimální úroveň počítačové gramotnosti označujeme takovou, která jedinci umožňuje participovat na aktivitách společnosti, o něž má zájem. Přičemž předpokládáme, že jde o současnou společnost, která informační technologie využívá naprosto běžně. Obecná úroveň počítačové gramotnosti dítěte je v porovnání s jeho rodičem, či dokonce prarodičem závratná. Bere logicky

²⁷ Bukovská, L., Krčmářová, B. a kol. (2010). Děti a jejich problémy\ III. Praha: Sdružení Linka bezpečí. s. 18, 19, ISBN 978-80-254-6840-1.

informační a komunikační technologie jako běžnou součást života. Pro takové dítě je pak velmi snadné ve virtuálním světě provozovat aktivity, o jejichž existenci nemá rodič mnohdy ani tušení. Přirozeně se nabízí závěr, že rodič s nižší úrovní e-skills není schopen kontrolovat, co jeho potomek v síti provozuje. Protože by ale represe měla být až posledním krokem, za závažnější považujeme, že se tak dítěti nedostává prevence. Rodič, který sám není s internetem obeznámen a nezná pravidla bezpečného užívání, je nemůže předat svému dítěti. Často si není dokonce ani minimálně vědom rizik, která může internet přinést jak jeho dítěti, tak jemu. Stejně jako v mnoha dalších oblastech i tady platí, že poučené užívání je mnohem účinnější než striktní zákaz. Je nutné vzít v úvahu, že ani dítě samotné si často není vědomo nebezpečí, která může používání internetu přinést. Čím starší je rodič nebo vychovatel dítěte, tím větší má dítě náskok v oblasti počítačové gramotnosti. Ochranná a restriktivní opatření nastavená rodičem mohou pro dítě znamenat jen malé zdržení nebo drobnou nepříjemnost při cestě na stránky, kam se chce dostat.²⁸

Internet a nové zážitky. Internet je prostředím, které umožňuje uživatelům chovat se bez zábran, jejich aktivitě neklade v podstatě žádné limity. Snižuje úzkost a obavy ze sociálního odsouzení, zvyšuje sebevědomí a zlepšuje sebeobraz uživatele. Internet také klade menší, případně žádný důraz na sociální role a status, čímž se výrazně liší od reálného světa. Nyní sahá spektrum od prostého psaní emailů přes komunikaci probíhající v reálném čase na chatu nebo prostřednictvím instantních komunikátorů (ICQ) až po přenos hlasu a obrazu prostřednictvím webové kamery. Komunikace prostřednictvím sítě tedy nyní naprosto běžně umožňuje předávat zrakové i sluchové podněty. Ze smyslových vjemů se k nám stále nedostávají čich a hmat. Vývojáři v oblasti informačních technologií ale již pracují na možnosti přenést vjem dotyku. Pro mnoho uživatelů ale právě tato jakoby smyslově nekompletní, interakce přináší mnoho výhod. Virtuální prostředí vede uživatele k výrazně otevřenější komunikaci méně svázané obavami a pravidly. Zdá se, že jedním z faktorů způsobujících disinhibici je anonymita a fyzická vzdálenost komunikujících. Disinhibici může posilovat také časová asynchronnost, která nastává, pokud komunikace neprobíhá v reálném čase, což je příklad elektronické pošty. Taková komunikace je emočně méně náročná, uvolňující. John Suler, americký psycholog, který bývá označován za zakladatele tzv. „**cyberpsychology**“,“ zmiňuje v této souvislosti také **fenomén solipsistní introjekce**. Jde o přirozenou ne zcela vědomou tendenci si diskusního či

²⁸ Bukovská, L., Krčmářová, B. a kol. (2010). Děti a jejich problém\ III. Praha: Sdružení Linka bezpečí. s., 20, 21. ISBN 978-80-254-6840-1.

komunikačního partnera nějak představovat, doplňovat jeho vlastnosti a určitým způsobem zrealňovat. Protože se tento proces odehrává v naší fantazii a vytváří vlastně samostatný mentální obraz, často výsledná podoba odpovídá více našim přáním a potřebám než realitě. Dokud nedojde ke konfrontaci s realitou, není důvod tento obraz jakkoli měnit. ***Nonstop na síti – Geneze závislosti.*** Diagnóza závislosti na internetu není zařazena do mezinárodních diagnostických manuálů, tedy oficiálně neexistuje. Protože ale nadužívání čehokoli je pro člověka nebezpečné a pro vývoj dítěte může mít fatální důsledky, je nutné a důležité se u tohoto problému zastavit. Záměrem je upozornění na možná rizika, která dítěti a dospívajícímu přináší užívání a nadužívání internetu.²⁹ O závislosti na návykové látce lze hovořit, pokud jsou v době šesti měsíců zároveň přítomny nejméně tři ze šesti znaků. Látkou v našem případě rozumíme internet, médium, zprostředkovatele určitých pocitů:

1. silná touha nebo puzení používat látku;
2. zhoršená kontrola při užívání látky;
3. somatický odvykací syndrom;
4. růst tolerance na účinky látky;
5. zúžené zaměření na požívání návykové látky, zanedbávání jiných zájmů a podobně;
6. trvání vzdor škodlivým následkům, které jsou postiženému známy.

Jestliže za stimulant, který přináší určitý efekt a ovlivňuje psychiku, se považuje aktivita na internetu, pak by jedinec ohrožený závislostí měl některé z těchto charakteristik:

1. silně by bažil po tom být on-line;
 2. opakovaně by trávil u počítače nadměrně dlouhou dobu, měl potíže od něj odejít;
 3. pokud by neměl možnost se připojit, projevoval by nervozitu a fyzicky by prožíval diskomfort;
 4. mohl by trávit on-line více času než běžná populace, než by došlo k uspokojení jeho specifických potřeb;
 5. trávení času na internetu je pro něj prioritní, opouští původní zájmy a záliby;
 6. ačkoli si je například vědom, že přichází o přátele, není schopen svou aktivitu omezit.
- Přímo k závislosti na internetu se vyjadřuje (Nešpor, 2003) – když popisuje rizika spojená s jeho nadměrným užíváním.

²⁹ Bukovská, L., Krčmářová, B. a kol. (2010). Děti a jejich problémy III. Praha: Sdružení Linka bezpečí. s., 22, 23. ISBN 978-80-254-6840-1.

Mezi hlavní nebezpečí podle Nešpora patří:

- nadměrné věnování se počítači jako pracovnímu prostředku či nástroji;
- hraní počítačových her;
- využívání internetu pro hraní hazardních her;
- navštěvování pornografických internetových stránek;
- nadměrná účast v internetových diskusních skupinách, a to zejména na úkor reálných a hlubších kontaktů ve skutečném světě.

Důležité je si uvědomit také, že rizikové užívání, nadužívání či závislost nemusí být spojeny s vysokou úrovní tzv. e-skills.³⁰ **Geneze závislosti** – otázkou je, proč někoho internet a virtuální prostředí zcela pohltí, zatímco někdo jiný dokáže jeho užívání kontrolovat. John Suler upozorňuje, že závislost na internetu hrozí zejména osobám, které mají v reálném životě nějaký problém. Virtuální realita jim nabízí relaxaci, útek od problému a možnost chovat se, po určitou dobu, jako by téměř neexistoval. Z tohoto pohledu je logické, že nezdravé užívání internetu se často týká adolescentů, kteří mají potíže v komunikaci, navazování přátelských i partnerských vztahů a dlouhodobě nejsou schopni uspět ve skupině. Průzkumy ukazují, že nutnost být on-line může být sycena i jinými potřebami. Lidé trávící mnoho času připojeni také hrají on-line hry, zejména tzv. **MMORPG (Massive – Multiplayer Online Role – Playing Game)**. Tyto hry umožňují on-line společné hraní v podstatě neomezenému počtu osob bez ohledu na to, kde se právě nachází. Probíhají ve virtuálním světě, kde hráč prostřednictvím svého avatara prožívá příběhy všeho druhu. Není složité si představit, že takový život se může stát skutečně „uživatelsky přívětivějším“ než realita všedního dne. Existují také lidé, které internet fascinuje obrovskými kvantami dat, informací a obsahů všeho druhu. Najít je, dostat se k nim, případně je stáhnout, mít je uloženy nebo je distribuovat dále je pro ně neuvěřitelně lákavé. Pro takové uživatele je zásadní rychlost připojení a možnost stáhnout co největší obsah najednou, i když mnoho z nich není schopno tato získaná data upotřebit. **Umění mailovat, aneb přátelství**. Jednou z podmínek, která snadné navázání přátelství na internetu umožňuje, je jeho vysoká anonymita. Ta je půdou pro **disinhibiční efekt**, tedy usnadňuje komunikaci bez zábran a velmi otevřeně. Ve většině případů neznamena vulgaritu či bezohlednost, ale právě schopnost komunikovat bez obav z odmítnutí.

³⁰ Bukovská, L., Krčmářová, B. a kol. (2010). Děti a jejich problémy III. Sdružení Linka bezpečí. s. 24, 25. ISBN 978-80-254-6840-1.

Faktory, díky nimž jsou lidé k sobě přitahováni do oblasti virtuální komunikace:

1. Blížkost. Variantou této blízkosti na internetu je frekvence setkávání. Tedy to, jak často si s protějškem povídáme, „slyšíme ho,“ vidíme, podle toho, co nám virtuální komunikace umožňuje. Online přátelství může být dokonce silnější než přátelství reálné. Odhalení se cizinci může zesílit efekt navracení se k němu. Pokud o sobě sdělíme někomu, koho neznáme, něco intimního a on to přijme a neodsoudí, máme tendenci tuto zkušenost opakovat. Roli zde hraje solipsistní introjekce, která z neznámého cizince dělá ideálního důvěrníka.³¹

2. Společné postoje a názory. Čím více s někým souhlasíme, tím se nám zdá, že k němu máme blíž. Internetová komunikace však často vede k „falešným přátelstvím.“

3. Vzájemné doplňování se, tedy komplementární vztahy. Komplementárním vztahem rozumíme vztahové uspořádání, kdy se nároky, potřeby a projevy aktérů navzájem doplňují. Nejdůležitější je pravděpodobně umění být pozorný – naslouchat, odpovídat, souhlasit.

4. Humor. Lidé disponující smyslem pro humor a zejména schopnost udělat si legraci ze sebe navazují snadněji vztahy. Na netu může být humor mocnou silou pro sociální aktivitu.

5. Míra sebeodhalení – míra intimacy. Sebeodhalení v reálném světě vyžaduje velkou dávku odvahy a silný pocit bezpečí. Z toho plyne tendence se ve virtuální realitě daleko více odhalit, ukázat všechny své stránky, říci, co si opravdu myslím. Kromě již zmíněné subjektivně pocíťované bezpečnosti sebeodhalení je třeba vzít v úvahu, že pro dospívajícího je často sebeodhalení druhého také důkazem jeho skutečného zájmu a přátelství. Ve virtuálním světě je možné prožít i skutečnou vášeň, kdy díky sníženým zábránám dokáží uživatelé komunikovat i o věcech, které jsou pro ně v realitě tabu. Internet může představovat místo, kde naváží, či udržují milostný vztah, zamilují se. Mnoho vztahů neopustí virtuální svět nikdy. Názorová a postojová shoda jsou často potvrzovány používáním velmi jednoduchých výrazových prostředků, které jsou natolik obecné, že vyjadřují prostě jen souhlas či nesouhlas. I pokud dojde ke slovním výměnám, jsou často heslovité, což možnost neshody snižuje. Internetové zkratky se často používají ve virtuální komunikaci. Většinou pocházejí z angličtiny, některé známe u českých uživatelů internetu, vycházejí z českých slovních spojení.

³¹ Bukovská, L. , Krčmářová, B. a kol. (2010). Děti a jejich problémy III. Praha: Sdružení Linka bezpečí. s. 24, 25.

Internetové zkratky a jejich význam

F2F	- Face to face (Tváří v tvář)
PLS	- Please (Prosím)
DIY	- Do it yourself (Udělej si sám)
4YOU	- For you (Pro tebe)
W 8	- Wait (Počkej)
ASAP	- As soon as possible (Co nejdříve, jakmile to bude možné)
TLF	- Telefonuji
NJN	- No jo no
TUT	- Tak už táhni
MMT	- Moment
DMNT	- Dement
MTR	- Mám tě rád

Další zkratky najdete na internetu při zadání hesla chatovací zkratky nebo chatová hantýrka.³²

„Internet není nebezpečný, my se v jeho prostředí nebezpečně chováme!“ Ať už chápeme internet jako technologii nebo jako médium, jeho formu i obsah tvoří lidé. Ti, kteří chápou internet jako jedinečnou, unikátní síť, konkrétní technologii, píší na začátku slova velké písmeno. Ti, kteří v internetu spatřují médium, prostředníka v poskytování informací a služeb, píší malé písmeno.³³

3. 1 Specificky dětské problémy

Internet poskytuje svým uživatelům nedozírný prostor pro realizaci v podstatě jakýchkoli aktivit. To je jeho největší výhodou a rizikem zároveň. V souvislosti s rozšiřováním internetu a jeho užíváním mezi dětmi se samozřejmě zvyšuje také počet situací, kdy je dítě jako uživatel internetu obětí nebo samo aktérem nelegální či dokonce trestné činnosti.

³² Rogers, V. (2011). Kyberšikana Pracovní materiály pro učitele a žáky i studenty. Praha: Portál. s. 42, 44. ISBN978-80-7387-984-2

³³ Eckertová, L., Dočekal, D.(2013). Bezpečnost dětí na internetu. Rádce zodpovědného rodiče. Brno: Computer Press. s.33. ISBN 978-80-251-3804-5

Setkání s nevhodným obsahem. Za materiál, který se k dítěti nemá dostat v našem kulturním okruhu, je považována pornografie, materiály zachycující násilí nebo záznamy podněcující nenávist a agresivitu. Dítě brouzdající po internetu často vstoupí na stránku či využije odkazu, jehož formulace by byla pro dospělého jasným varováním. Je to proto, že dítě nemá dostatek znalostí a zkušeností z reálného života a společenského styku s lidmi a není schopno rozklíčovat a rozpoznat skrývaná sdělení a nebezpečí.³⁴

Cybergrooming. Jde o chování vedené cílem zmanipulovat oběť k jednání, k němuž by jinak nebyla svolná ani ochotná. Může se týkat jak svádění k teroristickým aktivitám, vtahování do sekty, či jinak závadného společenství, tak manipulaci k aktivitám sexuálního rázu. V užším významu je pojem *grooming* používán právě jako název pro jednání, jehož cílem je vylákat dítě na schůzku za účelem sexuálního zneužití. „*Groomingující*“ dospělý se často chová tak, že získá důvěru dítěte, které je mu následně po vůli. V některých případech dochází také k tomu, že po získání čehokoli, čím lze dítě vydírat, útočník změní tvář a přestane předstírat přátelství. Neobvyklé nejsou ani případy, kdy se dospělý vydává za dítě či mladistvého, čímž se své oběti více přiblíží. **Cyberstalking** je název pro pronásledování, k němuž útočník využívá převážně prostředky komunikační techniky. Může se jednat o SMS zprávy, zprávy zasílané po chatu, útoky prostřednictvím elektronické pošty či vkládání výhružných příspěvků na profil oběti na sociálních sítích. Objevují se také případy, kdy se útočník za oběť vydává a aktivně ničí její pověst, přátelské a sociální vazby. K takovému nebezpečnému chování se uchylují jak vrstevníci dětí, tak také dospělí vedeni různými motivy.

Cyberbullying označuje kybershikanu – šikanující chování provozované prostřednictvím mobilních telefonů, internetu a dalších moderních technologií. Často předchází šikanování v reálném světě. Agresoři při kybershikaně často využívají možnosti nahrát ubližování oběti na video a záznam umístit na veřejně přístupný server. Rozšířené je také vytváření webových stránek, které mají za cíl oběť pomlouvat, nadávat jí, znemožnit ji a ponižit. Opakování nepříjemné a ponižující situace, kterou oběť reálně prožila, a její vystavení na odiv komukoli mají na psychiku dítěte zcela destruktivní vliv.

Sexting je posílání zpráv, fotografií či videa se sexuálním obsahem. V některých případech dítě či mladistvý posílá takový materiál dospělému za určitou odměnu. **Sextování** ale může být i součástí partnerských aktivit, výsledkem sázky nebo hecování

³⁴ Eckertová, L., Dočekal, D. (2013). Bezpečnost dětí na internetu. Rádce zodpovědného rodiče. Brno: Computer Press. s. 33. ISBN 978-80-251-3804-5.

mezi vrstevníky. Nebezpečí pak vzniká v momentě, kdy se záznam dostane na internet nebo do rukou komukoli nepovolanému. Pak dochází k vydírání, diskreditaci nebo komerčnímu zneužití. Varující je, že počet materiálů s dětskou pornografií roste geometrickou řadou. V některých případech jsou jejími výrobci samotné děti. Uživatelé, kteří takové materiály šíří, často využívají mezer v zákonech jednotlivých zemí.

Proč děti a dospívající vlastně kyberšikanují? I když známe charakteristiky online prostředí, které kyberšikaně nahrávají a její vznik umožňují, o konkrétních motivech dětí a dospívajících k zapojení se specificky do kyberšikany toho doposud mnoho nevíme. Přitom k tomu, abychom mohli vytvořit efektivní postupy pro vyrovnávání se s tímto rizikovým chováním, je pochopení motivů těch, kdo se do kyberšikany tak či onak zapojují, zásadní.³⁵ U tradiční šikany se u agresorů na otázku, proč šikanují, nejčastěji setkáme s odpovědí ve smyslu, že oběť agrese vyvolala, zasloužila si ji. Velmi často je zmíněn fyzický vzhled oběti. Jedním z nejčastějších důvodů pro kyberšikanu je odplata. Oběti tradiční šikany mohou hledat způsob, jak se agresorovi z offline reality pomstít způsobem, který zajistí anonymitu, čímž znemožní další odplatu ze strany agresora. Hned za odplatou následuje možnost, že si to oběť vlastně zasloužila, následovaná přesvědčením, že kyberšikana je pouhý žert, legrace. Obojí by mohlo poukazovat na jednoduchost, s jakou je možné si kyberšikanu sám před sebou obhájit. Často uváděné jsou také důvody typu *“Nechtěl/a jsem mu/jí ublížit.”* Agresoři si skutečně často neuvědomují, jakou újmu mohou oběti způsobit, a považují své aktivity za pouhé vrstevnické škádlení. Patrně nejnovější výsledky v této oblasti přináší studie zaměřená přímo na motivaci adolescentů k tradiční šikaně a kyberšikaně. U obou typů chování byly nejčastěji uváděnými důvody pro agrese: získání pozornosti druhých, cítit se sám/a lépe, prosadit se a zasednout si na někoho, kdo je jiný než ostatní. Častá byla i odpověď mít možnost být někdo jiný, což souvisí s typickou příležitostí, kterou online prostředí nabízí, možnost oddělit se od svého skutečného já, cítit se absolutně anonymní a také zdánlivě nedotknutelný. Shrňme-li současné poznatky o možných příčinách vzniku šikany a kyberšikany, je patrné, že je u těchto jevů překryv v mnoha oblastech značný a kyberšikanu je třeba zkoumat, chápat a také řešit v kontextu šikany tradiční. Jen poměrně málo případů kyberšikany, alespoň dle toho, co dosud o kyberšikaně víme; vzniká zcela odděleně od offline světa. Kyberšikana tak skutečně není zcela novým fenoménem. .

³⁵ Černá, a. (ed.) a kol. (2013). Kyberšikana. Průvodce novým fenoménem. Praha: Grada. s. 31, 32. ISBN978-80-247-4577-0

3. 2 Dopady kyberšikany

*Charakter dopadů kyberšikany*³⁶ Je třeba zdůraznit, že i když kyberšikana a tradiční šikana mají mnohé společné, jsou mezi jejich dopady značné rozdíly. Dopady kyberšikany mohou být někdy dokonce mnohem závažnější. Může se zdát, že dopady kyberšikany se týkají pouze obětí. Ovšem celá situace kolem kyberšikany má důsledky pro oběti, agresory, přihlížející a také pro širší sociální okolí. Důsledky kyberšikany můžeme rozdělit na dopady v rovině individuální a na dopady v rovině kolektivní. Rozdíl najdeme ve velikosti skupin přihlížejících, kteří jsou svědky ponížení oběti, a kteří se mohou přidat na stranu agresora, třeba jen prostřednictvím přidání vtipného komentáře. Rozdíl je i v dosažitelnosti oběti – díky internetu a mobilním telefonům ke kyberšikaně může dojít kdykoliv. Zatímco u tradiční šikany má oběť některá bezpečná prostředí; třeba domov, kyberšikaně nelze utéct. Nikde není „bezpečné“ místo, kde by se mohla oběť alespoň v rámci možností cítit dobře. U kyberšikany je také obtížnější agresora vypátrat. To může rovněž zvyšovat hladinu stresu a celkově míru negativních důsledků vyplývajících z celé situace. Přestože u ní nedochází k fyzickému zranění, oběť je vystavena ublížení na psychice, jejíž dopady jsou velmi závažné. U dopadů také záleží na formě kyberšikany neboli na způsobu, jakým se odehrávala. Ne všechny jsou ale stejně závažné a ne všechny mají stejné důsledky. Mezi nejzávažnější způsoby patří zveřejnění fotografie nebo videoklipu a telefonní hovory. Mezi nejméně závažné a zároveň nejčastější pak patří zprávy v chatových místnostech a prostřednictvím instant messenger. Tato vnímaná závažnost se ovšem může měnit v závislosti na konkrétním kontextu a situaci. V praxi je časté, že pokud se jedinec stane obětí kyberšikany, bývají útoky na jeho osobu různé, nezahrnují vždy výlučně jeden způsob. Průměrně oběti kyberšikany zažijí tři různé formy kyberšikany. Kyberšikana se odráží na osobním prožívání aktérů a promítá se také v širší rovině sociálních procesů.

3. 2. 1 Dopady na individuální úrovni

Dopady kyberšikany u obětí. V zásadě existují dvě skupiny obětí online obtěžování, které se liší svými reakcemi na online obtěžování, a u nichž se liší tudíž dopady. Mezi první skupinu patří ti, kteří sice zažili online obtěžování, tato událost je však nijak moc netrápí, proto se u nich nevyskytují výrazné negativní emoce ani dlouhodobější dopady; nejsou „pravými oběťmi šikany.“ Druhá skupina je tvořena

³⁶ Černá, A. (ed.) a kol. (2013). Kyberšikana. Průvodce novým fenoménem. Praha: Grada. s. 83-86. ISBN 978-80-247-4577-0

obětmi skutečné kyberšikany, které online útoky trápí. U nich nacházíme celou škálu negativních dopadů v oblasti psychické i fyzické a také výrazné změny v chování, způsobené kyberšikanou. **Bezprostřední a krátkodobé dopady.**³⁷ Mezi bezprostřední dopady kyberšikany patří nepříjemné pocity především vztek, smutek, bezmoc, strach, pláč a sebeobviňování. Vzhledem k charakteru kyberšikany je bezmoc u obětí velmi častá. Utéct od kyberšikany je jen velmi obtížné díky tomu, že nové technologie jsou v podstatě všudypřítomné a kyberšikana může probíhat, i pokud je oběť offline. Teoreticky jsme tak přístupní elektronickým útokům kdykoliv a kdekoliv a nejsme schopni zakročit a hanlivý obsah smazat. Právě bezmoc je to, co v takových případech oběti kyberšikany cítí. Pokud oběť nevěří, že s danou situací může sama něco udělat, může se vzdát a ani se nesnažit svoji situaci vylepšit. Tento postoj a chování může začít uplatňovat i v dalších oblastech života, potom mluvíme o tzv. *naučené bezmocnosti*. **Přetrvávající dopady.** Pokud oběť kyberšikany dostává výhružné či urážlivé vzkazy delší dobu a každý vzkaz vnímá s nepříjemnými pocity, dokážeme si snadno představit i dlouhodobější následky. Pro lepší představu je můžeme rozdělit na **dopady fyzické, dopady emoční a dopady chování. Fyzické dopady.** Kyberšikana představuje silně stresující událost, která může mít dopady na fyzický stav jedince. Mluvíme o psychosomatických potížích, mezi něž patří: problémy se spánkem, bolesti hlavy, bolesti břicha, nechutenství a nevolnosti. U obětí dochází ke zhoršení koncentrace, což se odráží v horších školních výsledcích. Už od prvního momentu může oběť zažívat různé negativní emoce, které se postupujícím časem často dále zhoršují a mohou se rozvinout až do trvalejších pocitů úzkosti, osamělosti a deprese. U obětí se dále vyskytují výkyvy nálad. **Emoční dopady.** Zažívají jak utlumující emoce, tak i výbuchy zlosti způsobené frustrací z celé události. Častou reakcí je strach, především pak obava o vlastní bezpečí, neboť oběť nemá žádné „bezpečné místo,“ kam by se mohla uchýlit. **Dopady na chování.** Emoční nevyrovnanost vede u obětí k častějším hádkám s lidmi z blízkého okolí. Frustrace a zlost u některých vede k agresivitě, napadání slovnímu či fyzickému a ničení věcí. Důsledkem snahy nějak se vyrovnat s nepříjemnou situací a zvládnout negativní emoce může být časté zneužívání návykových látek. Zažívaná úzkost a somatické potíže mají za následek více absencí, zhoršení známek ve škole. Pokud k šikaně dochází v prostředí školy, vyvolává negativní postoj vůči škole, což absence a následně problémy s prospěchem dále zvyšuje.

³⁷ Černá, A. (ed.) a kol. (2013). Kyberšikana. Průvodce novým fenoménem. Praha. Grada. s. 86-89. ISBN 978-80-247-4577-0.

Dlouhodobé dopady.³⁸ Mezi dlouhodobé až trvalé dopady řadíme ty, které se mohou s obětí kyberšikany „táhnout“ ještě dlouhou dobu poté, co samotná šikana přestala. Pokud kyberšikana vychází z „reálného“ okruhu vrstevníků, tedy od lidí, se kterými se daný jedinec běžně setkává, dochází k výraznému narušení v těchto vztazích a k ohrožení zdravého vývoje jedince. Jednou z hlavních oblastí, ve které se dopady kyberšikany ukazují, je sebehodnocení. Setkání s kyberšikanou však může u každého jeho vlastní hodnocení výrazně narušit a tím negativně ovlivnit další život. Zdravé sebehodnocení je totiž jedním ze základů životní spokojenosti a má velký vliv na naše prožívání a jednání. Především v období dospívání je důležité, aby děti a dospívající rozvíjeli zdravé sebehodnocení. Dalším aspektem, který nadále snižuje sebehodnocení, je i tendence k sebeobviňování, k němuž se oběti časem začnou uchýlovat. Stejně jako v případě bezmoci pak může být důsledkem odevzdanost, nečinnost a prohlubování negativních pocitů ze sebe sama.

3. 2. 2 Role obětí a agresorů

Kyberšikana nejčastěji vychází z problematických vztahů offline a prolíná se s tradiční šikanou, je tedy do značné míry závislá na konkrétním kolektivu. Opakovaná zkušenost s viktimizací může být způsobena tím, že jednou šikanované děti si osvojí určité způsoby chování, které u nich pak nadále přetrvávají. Kvůli nízkému sebehodnocení a nedůvěře ve vrstevníky se ani v novém kolektivu nezapojují do společných aktivit a stejně jako v kolektivu předchozím se nakonec ocitnou na okraji, jsou spolužáky odmítány a představují tak pro agresory snadný terč. Přesto případné opakování viktimizace z velké míry závisí na novém kolektivu a skupinových normách, které jsou v něm nastaveny. V určitém kontextu se rovněž stává, že se z předchozí oběti šikany stane agresor a naopak, agresor se stane obětí. V případě kyberšikany se ale na rozdíl od šikany tradiční z obětí agresori nestávají tak často. **Dopady kyberšikany u agresorů.** Zkušenost s kyberšikanou se podepisuje také na těch, kdo se jí sami dopouštějí. Vyskytují se u nich také psychosomatické potíže, problémy ve vrstevnických vztazích, nepozornost a absence ve škole, zhoršený prospěch. V případě kyberšikany se zatím zdá, že agresori mívají sebehodnocení spíše nižší. Nepřímý charakter kyberšikany dovoluje stát se agresorem i dítěti, které by v „reálném světě“ v této roli neuspělo,

³⁸ Černá, A. (ed.) a kol. (2013). Kyberšikana. Průvodce novým fenoménem. Praha: Grada. s. 89–92. ISBN 978-80-247-4577-0.

protože není samo o sobě dost silné.³⁹ Oproti obětem najdeme u agresorů zvýšenou míru delikventního chování, jako je zneužívání návykových látek či poškozování cizího majetku. *Kyberagrese* sama o sobě nemusí vést k těmto negativním jevům, pravděpodobnější je, že určité osobnostní rysy vedou k delikventnímu chování a šikaně, které se opakováním dále posilují. Je tedy možné, že kyberšikana ve svém důsledku pomáhá upevňovat některé negativní způsoby chování, a to především tehdy, pokud jí není efektivně zabráněno. ***Sebevražedné tendence*** – zkušenost s kyberšikanou riziko sebevraždy zvyšuje. Kyberšikana je vnímána jako mnohem závažnější, když se děje v kontextu běžného „offline“ života. Není pravděpodobné, že by kyberšikana sama o sobě vedla k pokusům o sebevraždu. Oběti i agresori kyberšikany mívají celkově obtížnější život, horší vztahy s vrstevníky, problémy v rodině i ve škole, a to již před zkušeností s kyberšikanou. Ta se pak přidává do směsi těchto problémů a všechny tyto potíže dohromady mohou vést až k pokusu o sebevraždu. ***Dopady kyberšikany u přihlížejících.*** Zkušenost s kyberšikanou má dopad také na přihlížející. Důsledky jsou ve značné míře podobné jako u obětí a agresorů a podobně jako u nich se i u přihlížejících mohou promítnout do jejich dalšího vývoje. I přihlížející kyberšikaně mohou prožívat úzkost a strach z toho, aby se jim nestalo něco podobného. Obětí kyberšikany se může velice snadno stát prakticky kdokoli, proto může setkat s kyberšikanou vzbudit obavy a stres u všech přihlížejících, tedy i u oblíbených a sociálně úspěšných jedinců. Způsob, jakým se přihlížející u probíhajících šikany a kyberšikany zachovají, má také dopad na jejich další chování. Role přihlížejících se s časem příliš nemění, je však také určována tím, jak se zachovali v minulosti a jaký výsledek jejich reakce nakonec měla. ***Přihlížející pomáhající oběti.*** Pokud se přihlížejícímu podaří oběti pomoci, mohou s větší pravděpodobností i v budoucnu zastávat tuto pozitivní roli. Pokud však počínání přihlížejících nevede k dobrému výsledku, je menší šance, že to budou příště zkoušet znovu. Při opakovaném přihlížení šikaně či kyberšikaně, které zůstávají nepotrestány či nepovšimnuty, přestávají děti a dospívající na podobné situace reagovat a mohou toto jednání začít akceptovat jako něco, co je vlastně v daném prostředí normální. Právě touto pasivitou pak přihlížející sami podněcují rozvoj škodlivé normy⁴⁰

³⁹ Černá A, (ed). a kol.(2013).Kyberšikana. Průvodce novým fenoménem. Praha. Grada. S. 92-97.

⁴⁰Černá, A. (ed). a kol. (2013). Kyberšikana. Průvodce novým fenoménem. Praha: Grada. s. 92–97. ISBN 978-80-247-4577-0.

Přihlízející pomáhající agresorovi. Přihlízející, kteří se přidají na stranu agresora a nějakým způsobem jsou za to „odměněni,“ (stanou se populárnější, vylepší svoji pozici ve skupině), se takto mohou s větší pravděpodobností zachovat i v budoucnu. Pokud se přihlízející začnou zapojovat do šikany, která zůstává nepotrestána, může se u nich rozvinout tendence chovat se tímto způsobem. Vzhledem k tomu, že agresorovi šikana, kyberšikana prochází, se sami přestávají bát potrestání a negativních důsledků. ***Dopady na používání nových technologií.*** U přihlízejících kyberšikany se mohou vyskytnout dopady na používání nových technologií, především internetu a mobilních telefonů. Určitá opatrnost je bezpochyby přínosná a v některých případech může jednorázový nepříjemný zážitek působit dokonce pozitivně. Přihlízející mohou začít dávat větší pozor, s kým a jak na internetu komunikují nebo jaké informace o sobě uveřejňují. Pokud se kvůli kyberšikaně děti začnou obávat internet používat, vede to k ochuzení jejich přístupu k informacím, ale také sociálního života, v některých případech až k sociálnímu vyloučení.

3. 2. 3 Dopady kyberšikany na kolektivní úrovni

Dopady v rámci vrstevnické skupiny. Útočit na někoho na internetu dnes může takřka kdokoli. Kyberšikana jakožto styl chování se proto může šířit poměrně rychle, což dále posiluje její vnímání jakožto něčeho „normálního.“ Pokud se v dané skupině začne ustanovovat agresivní online chování jako norma, může to narušit celý komunikační styl a síť skupiny. Pro ten se může stát téměř „normální,“ že lidé zneužívají informace vyvěšené online nebo na sebe přes internet vzájemně útočí. Dalším z možných důsledků je omezení celkové online komunikace mezi jejími členy. Za tím může stát pocit strachu, že se jedinec stane obětí něčeho podobného, nebo jednoduše znechucení nad celou situací. Což sice částečně pomůže omezit kyberšikanu, ale kolektiv ztrácí jeden z významných sociálních kanálů, na nichž by se mohl rozvíjet společný život skupiny, který je pro dospívajícího v tomto období zásadní. ***Obviňování obětí.*** V případě šikany často dochází k tomu, že po určité době začne celý kolektiv měnit náhled na to, kdo za šikanu vlastně může. Dochází k obviňování oběti neboli k situaci, kdy je příčina celé situace viděna nikoli v agresorovi, ale v oběti. Současně může dojít k tomu, že některé charakteristiky konkrétní oběti se stanou pro členy skupiny tím, co budou i na dalších lidech v budoucnosti vnímat negativně. To se může týkat nejen poměrně výrazných aspektů, jako je sexuální orientace či etnicita, ale také mnohem jemnějších znaků či chování, jako například určitý účes, styl oblékání nebo obliba hudebního žánru.

V šikaně a především v kyberšikaně lze tyto negativně vnímané charakteristiky jednoduše zachytit a poté zveličit, např. formou výsměšného videa nebo příspěvků na blogu. Také ale budou odmítat či trestat ostatní, u nichž se podobné charakteristiky budou v budoucnu vyskytovat.⁴¹ **Dopady v rámci rodiny.** Kyberšikana přináší nové výzvy ohledně rodičovských reakcí. Jelikož rodiče jsou často méně znalí online technologií než jejich děti, bývají poměrně bezradní v tom, jak se s danou situací vypořádat. Všichni zúčastnění by měli mít jasno v tom, že kyberšikana je nelegitimní chování, které nesmí být nijak omlouváno, a rodiče by měli být jedněmi z těch, kteří dětem a dospívajícím tento postoj předají. Rodiče, kteří zaujmou ke kyberšikaně benevolentní postoj, naopak posilují negativní normu ustanovující online agresi jako „něco normálního,“ ať už mezi oběťmi, agresory nebo přihlížejícími. Pokud se takto zachovají rodiče oběti, mohou tím posílit její tendenci k sebeobviňování, uzavírání se, rezignaci na hledání pomoci a opory v důsledku naučené bezmoci. Rodiče bohužel často neznají možnosti a prostředky, které by mohli uplatnit, aby zabránili kyberšikaně. V souvislosti s rodičovským vlivem na používání a vnímání internetu, mobilních telefonů nebo podobných přístrojů se mluví o tzv. rodičovské mediaci, (restriktivní mediace – rodiče omezují a vymezují aktivity dítěte na internetu). **Dopady v rámci školy.** Je velkou otázkou, nakolik mají mít učitelé přístup k informacím, které jsou žáky publikovány na sociálních sítích, či zda může škola kontrolovat e-maily odeslané ze školních počítačů. Pokud však školy ani učitelé na kyberšikanu nijak nereagují, dochází k „normalizaci“ a hrozí její další šíření. Podobně jako rodiče může i škola na kyberšikanu reagovat omezením užívání technologií u žáků. Protože však ke kyberšikaně dochází většinou mimo školu, není toto řešení samo o sobě příliš efektivní. Negativním dopadem podobných restrikcí pak je také to, že se žáci v budoucnu mohou bát incident nahlásit, protože jeho nahlášení by mohlo vést jen k dalším omezením.

⁴¹ Černá, A., (ed.) a kol. (2013). Kyberšikana. Průvodce novým fenoménem. Praha: Grada. s. 97, 98, 99. ISBN 978-80-247-4577-0.

Šmahel, D. (2003). Psychologie a internet: Děti dospělými, dospělí dětmi. Praha: Triton in Černá, A., (ed.) a kol. (2013).

4. Bezpečí na internetu

4.1 Nebezpečí her dětí na internetu – Pozor hrající si děti

Děti surfující po internetu opravdu představují mimořádně vysoké bezpečnostní riziko. Děti a mladiství pracují s počítačem a internetem úplně jinak než dospělí. Tam, kde starší člověk dlouze přemýšlí a uvažuje, se děti spokojí s „googlováním“ a to se všemi průvodními jevy. Jestliže juniorům například chybí součást hardwaru nebo se jim zalíbí nějaký zdarma nabízený program, přijmou bezhlavě první lákavou nabídku a naletí podvodníkům. Osvěta je tedy víc než nutná. Promluvte si se svými dětmi a vysvětlete jim, jakému nebezpečí se vystavují, když se plným jménem zaregistrují na neznámých internetových stránkách. Pokud se něco takového stane malému dítěti, tak se vlastně nic moc neděje, protože ještě není schopné uzavírat smlouvy a činit právně závazné kroky. Rizika tedy spíše číhají na mladistvé. Tato kategorie již v omezené míře může jednat samostatně, ovšem se souhlasem rodičů. Někteří internetoví obchodníci se na souhlas ani věk neptají a pak vaše děti budou obtěžovat výhrůžkami.⁴²

Hry a herní portály. Hry na internetu jsou pro děti hodně vzrušující. Online hry jsou snadno dostupné, ale skrývají v sobě značná rizika. Někteří jejich provozovatelé mají ne zrovna čisté úmysly. Nejméně škodlivými variantami jsou hry, u nichž jsou zdarma jen určité funkce a za všechna rozšíření a vylepšení se musí platit. Jestliže například svým dětem dovolíte nákup některých dalších částí, můžete snadno ztratit přehled, kolik vaše ratolest již do online hry investovala peněz. U některých her je nejprve nutná instalace části programu. To znamená, že děti otevírají dveře dokořán nebezpečným virům. Nesmíme zapomenout ani na podvodníky, kteří online hry využívají k vnučení nevyžádaných předplatných. Poučte své děti, ať jsou velmi obezřetné, pokud po nich někdo před zahájením hry požaduje osobní údaje. Mohl by je nepěkně zneužít.

Filesharing – obrovské riziko pro děti. Dalším skutečným velkým rizikem jsou filesharingové, sdílecí sítě. Dělají problémy i dospělým, natož pak dětem. Nechápu totíž, že instalací sdílecího programu mohou případně napomáhat šíření nelegálních obsahů po internetu. Děti většinou nechápu koncepci filesharingu – to znamená sdílení internetových obsahů. Jakmile je sdílecí software nainstalovaný a aktivovaný, nezačíná pouze vlastní stahování dat, ale i nechtěné další sdílení. V podstatě existuje jen jedno

⁴² Petrowski, T. (2014). Bezpečí na internetu pro všechny. Liberec: Dialog. s. 66, 67. ISBN 978-80-7424-066-9.

řešení. Neumožnit dětem a mladistvým jakékoliv *filesharingové aktivity*. Jistě, těžko se jim to vysvětluje, ale jen tak si můžete být jistí, že jednoho dne nenajdete v poštovní schránce sdělení o tom, že se někdo z vašich blízkých dopustil porušování autorských práv.

Děti na nákupech. Nakupování po internetu je dnes tak jednoduché, že ho rády využívají i děti. Problém nastává ve chvíli, když to dělají bez svolení rodičů.

Z právního hlediska je třeba upozornit na dva následující aspekty:⁴³

1. Objednávka prostřednictvím „uloupené identity.“ Pokud se dítěti podaří „uloupit“ údaje nutné k internetovým nákupům, není rodič jako zákonný zástupce za dítě trestně odpovědný. Dítě není právně způsobilé k uzavření kupní smlouvy.

2. Objednávka následkem „nedbalosti“ rodičů. Jestliže se dítě bez námahy dostane k registračním a osobním údajům a díky tomu provede objednávku jménem zákonného zástupce, může být zákonný zástupce nepříjemně popotahován pro zanedbání rodičovských povinností.

Hesla a ukradená identita. Dětská hesla jsou většinou příliš krátká, průhledná a pro všechny přístupy platí většinou jen jedno heslo. To je extrémně rizikové chování.

Hesla musí splňovat následující kritéria:

1. dostatečná délka a složitost, aby je nešlo dešifrovat libovolným programem
2. deset znaků by snad stačilo;
3. nepoužívat pro všechny přístupy jedno heslo;
4. heslo nikdy nikomu neprozrazovat.

Dnešní děti disponují mnoha různými přístroji s přístupem na internet. Přístupové údaje a hesla v nich bývají uloženy napevno. Pokud vaše dítě přístroj ztratí, případný zloděj, „nálezce“ snadno získá přístup ke všem online službám. Ještě horší je, když syn nebo dcera dají třeba mobil z ruky dobrovolně. Nemusí se stát nic hrozného, ale určitě je na pováženu, když se na obrazovce cizím očím ukážou přístupové informace, jež by měly zůstat důvěrné. **Fóra a sociální sítě.** S množstvím aktivit na internetu se násobí i potenciální riziko ztráty osobních údajů a další ohrožení. Vysvětlete svým dětem, že osobní údaje nemají nikomu lehkomyšlně poskytovat! Takovým zdrojem úniku citlivých informací může být Facebook. Děti by na různých chatovacích fórech a sociálních sítích nikdy neměly prozrazovat kompletní údaje o své osobě, především adresu bydliště,

⁴³ Petrowski, T. (2014). Bezpečí na internetu pro všechny. Liberec: Dialog. s. 68 - 72. ISBN 978-80-7424-066-9.

telefonní číslo nebo školu a třídu, kam chodí. Děti by neměly cizím lidem posílat své fotografie. **Fotografie a videa.** Dnes snad neexistuje mobil, který by současně nebyl fotoaparátem. Školáci zachycují kamarády, spolužáky, učitele i zcela cizí lidi v nejrůznějších „vtipných“ nebo spíše trapných situacích. Snímky se pochopitelně vzápětí objevují na internetu. Zeptali jste se už patnáctiletého teenegera, co ví o právu na soukromí? Nejen dospívající většinou netuší, že nelze fotit lidi jen tak proti jejich vůli. A už vůbec není možné tyto snímky či videa šířit po síti. Každý má právo rozhodnout, zda chce, aby fotky kolovaly volně internetem.

4. 2 Řešení problému

Problém se surfujícími dětmi je velmi komplexní. Bezduchý „generální zákaz“ příliš nepomůže. Přístup na internet dnes nelze regulovat tak, jak by to z bezpečnostních důvodů bylo ideální. Rodiče do značné míry odpovídají za chování svých dětí. Advokát Christian Solmecke, který se specializuje na internetovou problematiku, přišel na zajímavý nápad, jenž by mohl alespoň částečně některé problémy odstranit. Nazývá se: **„Smlouva o používání internetu.“** Rodiče často musí v případě vzniklé škody dokazovat, že nezanedbali své povinnosti. Dokazování nebývá snadné, protože nemají svědky na to, že dítěti řádně vysvětlili úskalí internetu. Smlouva o používání internetu je z právního hlediska určitým poučením, které dítě upozorňuje na možné problémy a omezení. Dítě jejím prostřednictvím prohlásí, že problematiku pochopilo a nebude porušovat stanovená pravidla.⁴⁴

⁴⁴ Petrowski, T. (2014). Bezpečí na internetu pro všechny. Liberec: Dialog. s. 73. ISBN 978-80-7424-066-9.

Smlouva o používání internetu

uzavřená mezi

XY (dítě) a

YZ (rodič)

Surfování po internetu je zábavné, ale někdy nebezpečné. Tato smlouva upravuje pravidla, kterými se při surfování musím řídit. Když je budu dodržovat, omezím riziko problémů pro sebe sama i své rodiče. Podpisem potvrzuji, že mě rodiče náležitě poučili o následujících tématech:

1. Chápu, že se nesmím účastnit internetových burz. Uvědomuji si, že nesmím bez souhlasu rodičů na internetu vystavovat, sdílet a stahovat fotografie, videa filmy a podobné soubory.
2. Víím, že po internetu nesmím nikomu bez souhlasu rodičů poskytovat své osobní údaje. Nesmím se registrovat za účelem výherních loterií, nakupování po internetu a jakýchkoliv online plateb.
3. Budu používat jen dostatečně bezpečná hesla a nebudu je nikomu cizímu prozrazovat.
4. Během chatování například na Facebooku a podobných sociálních sítích nebudu sdělovat svou přesnou adresu ani telefonní číslo. Nebudu si domlouvat schůzky s nikým, koho znám pouze z internetu. Také nebudu nikomu cizímu posílat jakékoliv své fotografie a budu chránit své soukromí.
5. Pokud budu přátelům přeposílat nebo s nimi sdílet fotografie, musím si vždy vyžádat souhlas všech osob, které jsou na snímku zachyceny. Pokud si nejsem jistý, zda fotku mohu na internet dát, zeptám se rodičů.
6. O nikom se na internetu nebudu vyjadřovat hanlivě a urážlivě. Budu se ke všem chovat tak, jak bych chtěl, aby se oni chovali ke mně.
7. Budu navštěvovat pouze stránky přiměřené mému věku. Když si nebudu jistý, zeptám se rodičů.
8. Budu dodržovat domluvenou dobu strávenou na internetu, což je ... hodin denně.

Tato smlouva platí od

Místo, datum, podpis

(dítě)

Místo, datum, podpis

(rodič)

Jak přesně tato smlouva pomůže? Smlouva má dva aspekty:

- **Osvěta**

Osvěta je tou nejlepší prevencí. Děti, které rozumí tomu, jaká internetová nebezpečí na ně číhají, jsou daleko odolnější vůči případným chybám a rizikům než ty, které se rodiče snaží držet od rizik co nejdále. Navíc smlouva na dítě působí i psychologicky. Dítě je v roli rovnocenného partnera a učí se tím právní odpovědnosti při použití internetu.⁴⁵

- **Prevence**

Pokud uživatelovy aktivity na internetu způsobí jakékoliv problémy, vždy se vyskytne otázka, kdo ponese odpovědnost. Dítě to být nemůže, a tak vše spadne na rodiče. Díky smlouvě mohou rodiče prokázat, že své povinnosti nezanedbali:

- Dítěti poskytli náležité poučení
- Dítě přesně ví, co může a co ne

⁴⁵ Petrowski, T. (2014). Bezpečí na internetu pro všechny. Liberec: Dialog. s. 74. ISBN 978-80-7424-066-9.

5. Prevence kyberšikany

Nebezpečí internetové komunikace postihuje stále častěji děti, které si mnohdy nástrahy internetu neuvědomují. Je pak na nás, na dospělých, rodičích, učitelích, vychovatelích, výchovných poradcích, sociálních pracovnících a dalších, abychom děti včas ochránili tak, aby se nestaly oběťmi různých trestných činů. Proto je nutné se zabývat zejména prevencí včetně trestní odpovědnosti těch, kteří mají povinnost dítě vychovávat a dohlížet nad ním. Z českého zákona o rodině vyplývá, že rozhodující úlohu ve výchově dětí mají rodiče. Z dalších právních předpisů pak dovozujeme i trestní odpovědnost rodičů, pedagogů, výchovných pracovníků a dalších. Z nového trestního zákoníku (TZ) je nutno neustále připomínat ustanovení § 201, tedy přečin „ohrožování výchovy dítěte,“ k jehož spáchání mnohdy stačí i opomenutí. (JUDr. Miroslav Antl).⁴⁶

Mezinárodní šetření. Z mezinárodního šetření EU Kids Online je patrné, že čeští rodiče mají menší povědomí o probíhající kyberšikaně svých dětí, než je průměrné v Evropě. Určitým vysvětlením může být mezigenerační rozdíl v používání internetu. Současné děti a dospívající s internetem vyrůstali a je pro ně přirozeným prostředím. Mnoho jejich rodičů se jej teprve používat učí. Jejich znalosti o internetu a počítačích obecně jsou proto často výrazně nižší než znalosti jejich dětí. Tento generační rozdíl se pak může promítnout i do způsobů, jakým rodiče vedou své děti v používání internetu. Bylo zjištěno, že české děti postrádají v používání internetu adekvátní rodičovské vedení. Rodiče jsou spíše pasivní. Méně se s dětmi baví o tom, co na internetu dělají, zažívají, méně kontrolují jejich online aktivity a také příliš nepoužívají technické prostředky, které mohou zvýšit bezpečnost dětí online. Celou situaci dále komplikuje to, že české děti si uvědomují, jakou převahu v používání nových technologií nad dospělými mají, neboť mají tendenci ignorovat rady a příkazy rodičů. To vše představuje úskalí, která mohou znesnadnit řešení kyberšikany.⁴⁷ Základní doporučení, postupy a kroky, které by mohly vést ke snížení rizika kyberšikany ať už v rámci prevence, nebo intervence, nejsou úplná. V některých případech je jejich účinnost podmíněna širší spoluprací celé řady institucí.

⁴⁶ Eckertová, L., Dočekal, D. (2013). Bezpečnost dětí na internetu. Brno: Computer: Press. s. 9. ISBN 978-80-251-3845.

⁴⁷ Černá, A., (ed.) a kol. (2013). Kyberšikana. Průvodce novým fenoménem. Praha: Grada. s. 123, 124. ISBN 978-80-247-4577-0.

Tato doporučení, postupy a kroky mohou probíhat na úrovni:

- Aktérů – obětí, agresorů a přihlížejících
- Autorit – rodičů, škol
- Institucí – vládního a soukromého sektoru

5. 1 Doporučení na úrovni aktérů

Při práci s oběťmi kyberšikany je možné se zaměřit na dvě oblasti. Nejdříve je nutné zdůraznit, že je velmi žádoucí, aby se viktimizovaným dětem **dostalo systematické a odborné psychologické péče**. Tu může poskytnout školní nebo jiný psycholog, sociální pracovník, či odborníci v pedagogicko psychologické poradně. Odborná psychologická péče by mohla nejenom zmírnit traumatické následky kyberšikany, ale také u oběti podpořit pozitivní vztah nejen k sobě samému, ale i k druhým lidem. Druhou oblastí, kde rodiče či pedagogové mohou s obětí pracovat, je uplatňování **technicky zaměřených řešení**, tedy toho, jakým způsobem je možné zabránit konkrétnímu člověku v obtěžování. Blokování osob a změna nastavení zabezpečení napomáhají kyberšikanu ukončit. Zkvalitnění technologických znalostí může vést k narušení mocenské nerovnováhy mezi obětí a agresorem, může posílit schopnost oběti se útokům bránit.⁴⁸ Nicméně pouhé zaměření se na technologii má svá úskalí, neboť ne na všechny formy online kyberšikany existují technická řešení a samotná neznalost možných způsobů technické obrany není příčinou vzniku kyberšikany. Co se týče agresorů kyberšikany, tak již víme, že u agresorů lze pozorovat problémové chování. Také víme, že ti, kteří šikanovali ve škole a na internetu, jsou agresivnější než ti, kteří mají zkušenost pouze s kyberšikanou. Proto se zdá být odborná psychologická péče nutná i pro agresory samotné. Součástí intervence by mohla být i pomoc agresorům v lepším zhodnocení jejich chování v kyberprostoru.

Rodiče nebo pedagogové by měli:

1. zjistit, jak agresori rozumějí svému chování online;
2. zeptat se, jak by snášeli, kdyby se někdo jiný podobným způsobem choval k nim samotným;
3. dát najevo, že toto chování je netolerovatelné.

⁴⁸ Černá, A., (ed.) a kol. (2013). Kyberšikana. Průvodce novým fenoménem. Praha: Grada. s. 124, 125, 126. ISBN978-80-254-6840-1.

Na školách, kde je znám jak pohled agresora, tak i pohled oběti, lze zdůraznit, že i přes rozdílné vnímání incidentu oběťmi a agresory je toto chování nepřijatelné a že jednoznačným zájmem školy i rodičů je, aby se každé dítě cítilo bezpečně jak ve škole, tak na internetu, který se stává dalším prostorem, kde mezi sebou spolužáci komunikují.

Co by děti a dospívající měli znát?

Děti a dospívající by měli být informováni o tom, že internet je specifické prostředí, ve kterém se lidé chovají někdy jinak než v běžném offline prostředí. ***Děti a dospívající by měli ve zjednodušené podobě být seznámeni s následujícími okolnostmi, které mohou negativním způsobem ovlivnit jejich chování na internetu.***⁴⁹

1. *chybí oční kontakt;*
2. *stírají se individuální rozdíly (věk, fyzická síla, pohlaví apod.);*
3. *z internetu se lze kdykoli odpojit;*
4. *dochází k oddělování online a offline identity (například v pocitu, že to vlastně nejsem já, kdo se daným způsobem chová, já se přece ve skutečnosti takovým způsobem nikdy nechovám);*
5. *představa, že věříme, že vše, co se odehrává na internetu, je jenom na internetu a nikde jinde.*

Pokud ke kyberšikaně dojde, děti a dospívající by se měli dozvědět, že je dobré udělat aspoň některé z následujících kroků:

1. **Vyhledat pomoc, nejlépe se svěřit dospělé osobě,** které oběť důvěřuje, neboť na řešení kyberšikany by neměl nikdo zůstat sám. Dospělou osobou nemusí být nutně rodiče, pokud má dítě obavy se jim svěřit, může to být i učitel. Jelikož kyberšikana se děje často v kontextu školní šikany, je o to potřebnější vědět, že oběti kyberšikany mají právo se obrátit na někoho dospělého ze školy – (metodika školní prevence rizikového chování, výchovného poradce), i když k viktimizaci dochází v prostředí domova.
2. **Uchovat si důkazy pro případné řešení celé situace** (např. konkrétní e-maily). Dobré je, některé obtěžující zprávy uložit. Osoba, které se chce oběť svěřit, pak může mnohem snadněji zhodnotit celou situaci, případně příslušné zprávy použít jako důkazy.
3. **Využít dostupná technická řešení,** blokovat přístup agresora/ky, nahlásit zraňující obsah, nahlásit ho administrátorům, změnit zabezpečení svého účtu na daných stránkách.
4. **Ignorovat agresora,** neoplácet. Strategie odplaty je neúčinná, vede k dalším útokům.

⁴⁹ Černá, A.(,ed.) a kol. (2013). Kyberšikana. Průvodce novým fenoménem. Praha: Grada. s. 126. ISBN 978-80-247-4577-0

5. Dodržovat „Pravidla internetového provozu.“⁵⁰

- Neposílej nikomu, koho neznáš, svou fotografii a už vůbec ne intimní.
- Udržuj hesla k e-mailu i jinam v tajnosti, nesděluj je ani blízkému kamarádovi.
- Nikdy neodpovídej na neslušné, hrubé nebo vulgární maily a vzkazy.
- Nedomlouvej si schůzku na Internetu, aniž bys o tom řekl někomu jinému.
- Pokud narazíš na obrázek, video nebo e-mail, který tě šokuje, opusť webovou stránku.
- Svěř se dospělému, pokud tě stránky uvedou do rozpaků nebo vyděsí.
- Nedej šanci virům. Neotvírej přílohu zprávy, která přišla z neznámé adresy.
- Nevěř každé informaci, kterou na Internetu získáš.
- Když se s někým nechceš bavit, nebav se.
- Nedávej nikomu adresu ani telefon. Nevíš, kdo se skrývá za monitorem.

Kyberšikana představuje mnohvrstevný problém, při jehož řešení si oběti většinou samy nevystačí. Proto je potřeba zapojení dalších aktérů: od rodičů přes vyučující/školu až po vládní a soukromé instituce.⁵¹

5. 2 Doporučení na úrovni autorit

5. 2. 1 Rodiče

Svěří-li se oběti rodičům, mají větší šanci, že se jejich trápení zmenší. Některé děti se ale zdráhají tento krok podniknout z obav, že jim rodiče omezí přístup k internetu, počítači či používání mobilních technologií. Omezování přístupu k internetu a jiným elektronickým zařízením může také vést k prohloubení sociálního vyloučení. Internet a mobilní síť je možné chápat jako prostory, v nichž děti vytvářejí či upevňují vrstevnické vztahy. Proto bychom k omezování internetu měli přistoupit až po pečlivém zvážení výhod a nevýhod. Navíc tento postup problém kyberšikany neřeší. Rodiče by naopak měli být informováni o dalších možných způsobech, jak lze jejich děti v užívání komunikačních technologií vést. Kromě restrikcí existují další *mediační strategie* ovlivňující používání internetu dětmi.

⁵⁰ Eckertová, L., Dočekal, D. (2013). Bezpečnost dětí na internetu. Brno: Computer Press. s. 36, 37. ISBN 978-80-251-3804-5.

⁵¹ Dostupné z: <http://www.seznamsebezpecne.cz> a <http://www.bezpecnyinternet.cz>

1. Aktivní rodičovská mediace: spočívá ve sdílení online aktivit, kterým se dítě věnuje, povídání si o jeho zkušenostech a zážitcích s online světem, ve zjišťování, jak rozumí online světu.

2. Pasivní mediace: spočívá ve zprostředkování informací o bezpečném používání internetu. S jakými riziky se můžeme setkat, jak jim předcházet, jak se s nimi vypořádat, jak se chovat k neznámým lidem z online světa, co dělat, když dítě narazí na někoho, kdo ho obtěžuje.

3. Monitorování online aktivit: vyznačuje se kontrolováním počítače poté, co ho dítě opustí, tedy zpětným zjišťováním, jaké stránky navštívilo, jaké aktivity na internetu dítě mělo.

4. Technicky zaměřená mediace: zahrnuje používání technologických aplikací, které umožňují regulovat čas, jenž tráví dítě na internetu, software pro filtrování a blokování nevyžádaných obsahů atd. Uplatňování více strategií nemusí jednoznačně vést ke snížení rizika kyberšikany. Nicméně společná debata mezi rodičem a dítětem ohledně toho, co dítě na internetu dělá, co tam zažívá, jakým úskalím čelí, může přispět k tomu, že dítě nebude mít strach se s problémem kyberšikany svěřit a řešit problém společnými silami.⁵²Vystopovat kyberšikanu lze i z nepřímých ukazatelů. Podezření na probíhající kyberšikanu lze mít, pokud je dítě depresivní, smutné, utlumené, uzavřené, málomluvné, plačtivé, neraduje se, ztrácí zájem o koníčky, neschází se s kamarády, nemluví o nich, je vůči nim nepřátelské, dostává se s nimi do konfliktu, výrazně se mu zhoršil školní prospěch, špatně spí, často trpí bolestmi hlavy, břicha. Zjistí-li rodiče, že se jejich dítě stalo obětí kyberšikany, pak mohou podniknout několik kroků. Vždy však záleží na tom, jak ke kyberšikaně dochází, zda je agresorem neznámá osoba z internetu, nebo někdo, koho oběť zná ze školy. **Rodičům lze doporučit následující:**

1. Ve všech případech kyberšikany je potřeba dítěti poskytnout pomoc a porozumět jeho trápení.

2. Nepodceňovat sdělení dítěte, upřímně vyjádřené porozumění rodiče může být pro dítě úlevou, která ho ujistí, že na problém není samo.

3. Důležité je mluvit s dětmi a mladými lidmi o kyberšikaně.⁵³

Rozhovory na toto téma rozšíří jejich povědomí a pomohou jim zachovat bezpečí.

⁵² Černá, A., (ed.) a kol (2013). Kyberšikana. Průvodce novým fenoménem. Praha: Grada. s. 128. ISBN 978-80-247-4577-0.

Kolář, M. (2011). Nová cesta k léčbě šikany. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-871-5.

⁵³ Rogers, V. Kyberšikana. (2011). Pracovní materiály pro učitele a žáky i studenty. Praha: Portál. s. 38. ISBN 978-807367-984-2.

Dialogem o kyberšikaně, jež lze vést pomocí několika jednoduchých otázek, které se týkají problému, nemusejí přijít jenom učitelé nebo pedagogičtí pracovníci, ale i rodiče a další dospělí, kteří mají děti na starost. **Příklady možných otázek:**

1. Rozčílil tě někdo? Jak?
2. E-mailem, na chatu, textovou zprávou – na Facebooku, na podobné stránce?
3. Stává se to jenom občas, nebo pořád?
4. Máš strach, že by si o tobě lidé mohli něco přečíst na internetu?
5. Vyhrožoval ti někdy někdo na internetu fyzickým násilím?
6. Víš, že osobní a fyzické výhrůžky na internetu jsou trestným činem?
7. Pokračoval někdy nějaký konflikt nebo debata ze školy i na internetu?
8. Když tě někdo otravuje na internetu, znáš dotyčného ve skutečném světě?
9. Znáš všechny své „přátele“ na sociálních sítích i ve skutečném životě?
10. Jak víš, že „přátelům“ ze sociálních sítí můžeš důvěřovat?
11. Jak ti mohu pomoci, abych tě při tom neztrapnil?

Citlivým způsobem zjistit, jaké elektronické nástroje jsou zneužity:⁵⁴ - zda dostává e-maily, zprávy na Skype/ICQ, sociální sítě, SMS, MMS apod. Zjistit také, jak dlouho to trvá a zda zná agresora/ku. Jak je dítě viktimizované, zda se jedná o urážky, pomluvy, výhrůžky, zneužití informací, vyloučení atd. Jaká je role přihlížejících a zda ke kyberšikaně dochází před vrstevníky a zda se na viktimizaci podílejí. Ptát se, jak na kyberšikanu dítě reagovalo a jaké kroky učinilo. V případě, že se jedná o neznámého agresora z internetu, je nutné zjistit, s kým se dítě seznámilo na chatu a zda ho osobně nezná. Zjistit technické řešení, které může agresorovi zabránit v dalším kontaktu. Pokud technická řešení nezaberou nebo je nelze uplatnit, je možné zvážit záměrné ignorování. Ovšem je třeba zvážit riziko, zda hrozí, že neznámý agresor přenesení útoky z internetu do reálného světa. Zvážit upozornění agresora, že tento problém bude řešen s pomocí Policie České republiky. Kontaktovat Policii České republiky může být účelné i v případě neúspěšného blokování agresora, který nadále atakuje svou oběť z nově založených účtů. V případě, že je agresorem vrstevník odjinud než ze školy a dítě ho/ji zná, je potřeba zvážit možné riziko šikany v reálném světě. Promluvit si s agresorem, případně s jeho rodiči může být účinné, ale je třeba počítat s rizikem pomsty. V případě, že agresor je někdo, koho dítě zná a obtěžování se děje i v reálném světě, může technické řešení pomoci s

⁵⁴ 51 Černá, A., (ed.) a kol. (2013). Kyberšikana. Průvodce novým fenoménem. Praha: Grada. s. 128, 129, 130. ISBN 978-80-247-4577-0.

kyberšikanou a online útoky. Nevyřeší celý problém, protože jeho podstata leží ve světě offline. Je dobré promluvit si s třídním učitelem, výchovným poradcem, metodikem prevence, nebo psychologem, kteří znají vztahy žáků ve třídách, ve škole a ptejte se na postupy řešení projevů kyberšikany. Zakazovat dítěti přístup k počítači nebo telefonu není řešením. Nemá smysl dítě trestat a obviňovat ho, že si za kyberšikanu může samo, protože se na internetu baví s cizími lidmi. Je potřeba u dítěte podporovat pozitivní a zdravý přístup k informačním a komunikačním technologiím a hledat společně poučení, která ze zkušenosti s kyberšikanou vyplývají. Naučte dítě, na co si má dát pozor na internetu, jak se chovat, aby kyberútokům předešlo a zvažte technické možnosti prevence kyberšikany.

5. 2. 2 Škola

Mnohé incidenty kyberšikany souvisí se školním prostředím. V mnoha případech je pak kyberšikana přímo spojena se školní šikanou. Škola by se rovněž měla podílet na snižování rizika kyberšikany, byť k ní nemusí nutně docházet v areálu školy samotné. Podobně jako u rodičů se může jednat o nelehký úkol, jak se s tímto problémem vypořádat.⁵⁵ Zvyšování povědomí o kyberšikaně. Žáci by měli vědět, co se kyberšikanou vlastně myslí. Mnoho z nich si neuvědomuje závažnost chování na internetu a důsledky, jaké pro ostatní může mít. Měli bychom jasně ukázat, jaké chování by nemělo být tolerováno a čemu by měli internetoví uživatelé společným úsilím zamezit. Zvyšování povědomí o kyberšikaně na školách může souviset s prohlubováním otevřené a spolupracující atmosféry, což má samo o sobě preventivní účinek. Žáci by také měli vědět, že mají právo se na někoho důvěryhodného ze školy obrátit, byť kyberšikana neprobíhá přímo na půdě školy. Hledání pomoci a podpory u dospělých je jedním z účinných způsobů, jak se vyrovnat s kyberšikanou.⁵⁶

Kyberšikana a legislativa – Trestně právní hledisko šikany.⁵⁷ Kyberšikana obdobně jako školní šikana sice není v České republice sama o sobě trestným činem ani přestupkem, ale její projevy mohou naplňovat **skutkovou podstatu např. těchto trestných činů: nebezpečné pronásledování (tzv. stalking, § 354 trestního zákoníku); dlouhodobě opakované pokusy kontaktovat všemi dostupnými prostředky oběť, která proto pociťuje důvodné obavy o život nebo zdraví své či svých blízkých; účast na sebevraždě (§ 144 TZ);**

⁵⁵ Černá, A., (ed.) a kol. (2013). Kyberšikana. Průvodce novým fenoménem. Praha: Grada. s. 133, 134, 135. ISBN 978-80-247-4577-0.

⁵⁶ Metodický pokyn Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy č. j. – 22294/2013-1. Dostupné z <http://prevence-info.cz.../metodicky-pokyn-msmt-k-sikanovani-ve-skolach>. Národní centrum bezpečnějšího internetu 2012. Kyberšikana ve školním prostředí. Metodický materiál pro pedagogické pracovníky. s. 25. Dostupné z: <http://www.ncbi.cz>

⁵⁷ Metodický pokyn MŠMT 21149/2016; Metodické doporučení č.j. 212911/2010-28.

porušení tajemství dopravovaných zpráv (§182 TZ); porušení tajemství listin a jiných dokumentů uchovávaných v soukromí (§183 TZ); zveřejnění fotografií z telefonu oběti, pomluva (§184 TZ); vytvoření webových stránek, které nepravdivě zesměšňují oběť, šíření pornografie dle § 191 TZ. V zákoně č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů ani v jiném zákoně není šikana sama o sobě definována jako trestný čin nebo přestupek, přesto šikana může svým charakterem naplňovat znaky některého z přestupků či trestných činů. Ve smyslu zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže je trestně odpovědnou osobou osoba starší 15 let, která je dostatečně rozumově a mravně vyspělá. Protiprávní jednání s prvky šikany může být kvalifikováno jako přestupek dle zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích. Nejčastěji se bude jednat o přestupky proti občanskému soužití, ublížení na cti, vyhrožování újmou na zdraví atd. Za přestupek je odpovědná osoba starší 15 let. V oblasti školské legislativy jsou základní informace obsaženy v „*Metodickém pokynu Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy k řešení šikanování ve školách a školských zařízeních. Č. j. MŠMT – 22294/2013-1.* Dostupné z: <http://prevence-info.cz.../metodicky-pokyn-msmt-k-sikanovani-ve-skolach> a „*Metodický pokyn ministryně školství mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních. Č. j. MŠMT – 21149/2016. Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže. Dokument MŠMT č. j. 212911/2010-28.*“

Na základě těchto dokumentů musí mít každá škola vypracován: Školní program proti šikanování, který je součástí; „*Minimálního preventivního programu.*“ Školní program proti šikanování má 13 komponent – hlavních součástí:

1. zmapování situace – analýza a evaluace (před, po zavedení programu a v jeho průběhu);
2. motivování pedagogů pro změnu;
3. společné vzdělávání a supervize všech pedagogů;
4. užší realizační tým (ředitel, školní metodik prevence, výchovný poradce, třídní učitel);
5. společný postup při řešení šikany;
6. primární prevence v třídních hodinách;
7. primární prevence ve výuce;
8. primární prevence ve školních i mimoškolních programech mimo vyučování;
9. ochranný režim (demokraticky vytvořený školní řád, účinné dohledy učitelů);
10. spolupráce s rodiči (informace na třídních schůzkách);
11. školní poradenské služby;
12. spolupráce se specializovanými zařízeními;

13. dobré vztahy se školami v okolí.

Podrobnější popis jednotlivých komponent lze najít v odborné literatuře: Kolář, M. (2011). *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál.⁵⁸ Proti kyberšikaně mohou být nápomocné i programy primárně určené pro boj se školní šikanou a využívané právě školami v rámci prevence. Jedním z takových projektů je projekt „*Minimalizace šikany*.“ Minimalizace šikany je program, který nabízí systémové a celostátně použitelné řešení problematiky šikanování na školách.⁵⁹ Cílem programu je ukázat cestu, jak účinně snížit výskyt šikany a kyberšikany na školách v celé České republice. Celý model vzdělávání je rozdělen do dvou fází. V první fázi je vzdělávání vedeno pro pedagogy zážitkovou formou. Druhá fáze vzdělávání spočívá v úzké spolupráci s danou školou a poznatky z prevence a řešení šikany se aplikují „na míru“ konkrétní škole s jejím specifickým kontextem. Projekt „*Minimalizace šikany*“ vytváří metodické materiály pro školy a informační letáky pro děti i rodiče. Spolupracuje s MŠMT a Českou školní inspekcí. Dětem, rodičům i vyučujícím nabízí internetovou poradnu. Dostupné z: <http://www.minimalizacesikany.cz>

Bezpečně online – Výchovně vzdělávací stránky, jejichž cílem je poskytovat mladým uživatelům, jejich rodičům a vyučujícím užitečné informace o bezpečném užívání internetu. Pro pedagogy jsou zde k dispozici praktické rady a metodické pomůcky použitelné ve výuce. Další kurzy a semináře týkající se kyberšikany nabízejí pedagogicko-psychologické poradny. Více informací jsou dostupné z: <http://www.bezpecne-online.cz>

Projekt E-Bezpečí se věnuje mapování a analyzování nebezpečných komunikačních praktik vázaných na elektronickou komunikaci. Nabízí vzdělávání v oblasti předcházení a řešení kyberšikany a jiných problematických projevů chování na internetu pro děti a vyučující. Také se věnuje tvorbě metodických a informačních materiálů a provozuje internetovou poradnu. Portál E-Bezpečí, dostupné z: <http://www.e-bezpeci.cz>

5. 3 Doporučení na úrovni institucí

Institucemi myslíme široké spektrum subjektů vládního či soukromého charakteru. Může jít o instituce poskytující internetové a mobilní služby, jejichž prostřednictvím lze bránit vzniku či pokračování kyberšikany, dále instituce zabývající se problematikou bezpečného používání internetu u dětí nebo také instituce, které mohou pomoci v začlenění výuky správného chování na internetu do školních osnov. Spolupráce jednotlivých institucí

⁵⁸ Kolář, M. (2011). *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-871-5

⁵⁹ Rogers, v. (2011). *Kyberšikana*. Pracovní materiály pro učitele a žáky i studenty. Praha: Portál. s. 13, 14-17. ISBN 978-80-7367-984-2.

by měla vyústit v programy, které by instruovaly rodiče, pedagogy a děti o možných technických řešeních kyberšikany a v širším smyslu i o preventivních a intervenčních postupech, jak je možné k tomuto problému přistupovat. Současná generace mladých uživatelů internetu je mnohem zběhlejší v jeho používání než generace jejich rodičů, přesto nemusí mít tolik znalostí o bezpečnosti na internetu. Instituce mohou použít několik způsobů, jimiž pomohou překonat přetrvávající generační rozdíly a ve výsledku řešit problematiku kyberšikany ve společnosti. Jednou z takových institucí je: **Národní centrum bezpečnějšího internetu** – *jedná se o neziskové nevládní sdružení, které se věnuje zvyšování obecného povědomí o hrozbách online komunikace. Snaží se propagovat odpovědné chování na internetu a pomáhá dětem, které se v rámci internetové komunikace ocitnou v nesnázích. Nabízí vzdělávací semináře, školení a konference z oblasti užívání online komunikace a prevence internetové kriminality.* Dostupné z: <http://www.ncbi.cz>

Národní centrum bezpečnějšího internetu uskutečňuje následující aktivity:

Saferinternet.cz - *stránky podporující vzdělávání a výzkum v oblasti ICT, a to zejména dětí, kterým ubližuje nevhodné a závadné chování na internetu. Poskytuje pomoc a působí proti šíření ilegálního obsahu na internetu. Saferinternet.cz ve spolupráci se svými partnery pořádá konference, semináře, přednášky a školení zaměřené na oblast bezpečnějšího užívání internetu a prevenci internetové kriminality.* Dostupné z: <http://www.saferinternet.cz>

Horká linka - *kontaktní centrum přijímající hlášení nezákonného obsahu internetu. Cílem Horké linky je bránit šíření obrazového materiálu zejména se zneužívanými dětmi, rasismem, xenofobií či stránek podporujících šíření drog a nabádajících k sebepoškození.* Dostupné z: <http://www.Horka-linka.cz>

Linka pomoci – *krizové centrum pomáhající dětským obětem internetové kriminality. Jestliže se nějaké dítě cítí ohroženo nebo obtěžováno prostřednictvím internetu, může se obrátit na krizovou linku, chat nebo e-mailovou poradnu. Linka pomoci také realizuje preventivní kampaně zaměřené na děti a rodiče.* Dostupné z: <http://www.pomoconline.cz>.

Červené tlačítko – *softwarový nástroj pro rychlé nahlášení nebezpečného a závadného obsahu na internetových stránkách.* Dostupné z: <http://www.cervenetlacitko.cz>

Kyberšikana - tento projekt jasně dokazuje, že o problematiku kyberšikany, a zejména její prevenci, se zajímají i dospívající. Jedná se o projekt dvou studentek, které vytvořily stránku zaměřenou na prevenci problematického chování na internetu. Svůj program prevence prezentují na základních školách. Dostupné z: <http://www.kybersikana.eu>. Mezi další programy, které jsou prezentovány na školách, patří program **Stop-kyberšikaně**. Dostupné z: <http://www.stopkybersikane.cz> nebo programy, které na školách prezentuje

Policie České republiky a příslušná městská policie v rámci svých preventivních programů. **Google.cz** - česká verze známého prohlížeče nabízí uživatelům služby Centra bezpečnosti pro rodiče a děti. Patří sem možnost nahlásit nevhodný obsah například na YouTube nebo na webovém albu Picasa. Dále toto centrum nabízí službu Bezpečné vyhledávání Google; Bezpečné vyhledávání v telefonu; Zámek Bezpečného vyhledávání a Bezpečný režim YouTube. Dostupné z: [http:// www.google.cz/familysafety](http://www.google.cz/familysafety)

Kraje pro bezpečný internet.⁶⁰ Národní centrum bezpečnějšího internetu a společnost Microsoft ve spolupráci s Asociací krajů České republiky realizuje projekt Kraje pro bezpečný internet. Tento projekt schválila usnesením na 6. zasedání v září 2013 Rada Asociace krajů České republiky (AKČR). Cílovou skupinou tohoto projektu jsou občané všech zapojených krajů. Smyslem projektu Kraje pro bezpečný internet je zajištění dostatečné informovanosti ohrožených skupin všech krajů České republiky o rizicích internetu a zároveň o možnostech, jak jim předcházet nebo se jim bránit.

Projekt Kraje pro bezpečný internet (KPBI) má tyto cíle:

1. Využitím prevence minimalizovat nebezpečí spojená s užíváním informačních a komunikačních technologií se zaměřením zejména na cílové skupiny žáků základních a středních škol, učitele a rodiče, seniory, malé a střední podnikatele. Přijmout vůči cílovým skupinám projektu taková opatření, která zajistí dostatečnou informovanost uživatelů, o rizicích a možnostech ochrany před nimi.

2. Využít nejlepších zkušeností krajů, které již obdobné projekty realizují. Zajistit koordinovaný postup všech krajů v oblasti realizace jednotlivých krajských projektů dle připraveného typového projektového záměru. Na realizaci tohoto projektu, který schválila Rada Asociace krajů České republiky, se rozhodl participovat také Zlínský kraj.⁶¹ Zájemci o vzdělávání a on-line kvíz jsou informováni prostřednictvím portálů: Dostupné z: <http://www.zkola.cz> a www.kpbi.cz, kde je právě e-learningová platforma spuštěna od počátku měsíce září 2014. Mezi hlavní témata vzdělávání patří: „*Ochrana mladého surfaře, Bezpečný mobil a Zloději a havěť na internetu.*“

Instituce a spolupráce mezi profesionály informačních technologií⁶² Užitek by přinesla podpora užší spolupráce mezi profesionály informačních technologií, poskytovateli internetových a mobilních služeb a institucemi, jež se zaměřují na zprostředkování

⁶⁰ Dostupné z: <http://www.saferinternet.cz/o-projektu-kpbi/207-o-projektu-kpbi.html>

⁶¹ Okno do kraje. Magazín Zlínského kraje, listopad 2014, roč. X. s. 4. Red. Projekt upozorní na úskalí internetu

⁶² Černá, A. (ed.) a kol. (2013). Kyberšikana. Průvodce novým fenoménem. Praha: Grada. s. 138, 140. ISBN 978-80-247-4577-0.

informací o bezpečném používání internetu a jiných mobilních technologií. To umožní rozšíření a sdílení znalostí o tom, jak jednotlivé internetové aplikace používat, jak se vyhnout nežádoucím online obsahům a bránit se online útokům. Současně je potřeba zkoumat trendy v používání jednotlivých aplikací u dětí. V souvislosti s neustálým vývojem internetových aplikací a elektronických zařízení se chování v online prostředí mění. Pokud chceme, aby preventivní programy a informace o bezpečném používání internetu mobilních služeb neztrácely na aktuálnosti, je potřeba vědět, co a jak děti na internetu dělají a jakým rizikům přesně čelí. ***Pro snižování rizika kyberšikany je potřeba zapojit nejen rodiče, školu, ale také další osoby a instituce, které by podporovaly:***

1. preventivní a intervenční programy zohledňující používání internetu a jiných elektronických zařízení;
2. digitální gramotnost rodičů a vyučujících;
3. dostupnost technicky zaměřených řešení v rámci jednotlivých aplikací;
4. demokratické principy fungování společnosti a respekt ke kulturním a etnickým menšinám

5. 3. 1 Doporučení na úrovni sociální práce

Celá řada institucí, projektů a jednotlivců se snaží s kyberšikanou bojovat. Jako účinný nástroj se jeví zejména terénní prevence a přímá práce s cílovou skupinou, tedy s dětmi. V posledních letech se stále častěji sociální pracovníci setkávají s formami závislosti dětí na informačních a komunikačních technologiích. Z řešených případů v praxi dochází nejčastěji k závislosti na on-line hrách či k neřízenému chatování. Často se závislost dítěte projevuje i v širších sociálních vztazích a zároveň značně zasahuje i do zdravotního stavu dítěte. Významné postavení informačních a komunikačních technologií charakterizuje množství jejich prostředků, kterými již i děti na prvním stupni základních škol disponují. Významně vyšší vlastnictví těchto prostředků nejen mezi dětmi a dospívajícími, ale také mezi skupinami nízkopříjmového obyvatelstva podporuje jejich snazší dostupnost, klesající pořizovací cena a technologická vyspělost. V praxi sociální práce se sociální pracovníci setkávají s problematikou nedostatku finančních prostředků klientů díky vysokým cenám komodit (bydlení, strava, ošacení), avšak na druhou stranu, vlastní nejnovější mobilní telefony s tarify umožňujícími neustálé připojení k internetu. Mnoho konfliktů, do kterých vstupuje sociální pracovník, souvisí s virtuálním sociálním prostředím a kyberprostorem. Kyberšikanu jako projev sociální deviace můžeme chápat jako sociální chování, které překračuje sociální normy stanovující určité chování ve

společnosti nebo sociální skupině, ovlivňuje danou skupinu, jíž je deviant – *kyberagresor* členem a překračuje strukturu sociálních rolí, která je podřízena standardizovanému chování a spojena s dodržováním norem (Geist, 1992). Sociální práce by se mimo jiné měla také věnovat aktivitám vedoucím k lepšímu poznání virtuálního kyberprostoru, problematice spojené s projevy sociálně patologického chování v něm, aby mohla být připravena na řešení této problematiky. Jde o schopnost sociální práce pružně reagovat na množství nových podnětů potenciálně spojených s nutností intervencí a terapeutických zásahů u dětí, dospívajících, ale také v samotné rodině. Je důležité, aby sociální pracovníci zachytili už první příznaky kybernetické závislosti. Právě práce s rodinou ohroženého dítěte, dospívajícího je důležitou součástí profesioqramu sociální práce s touto ohroženou skupinou. Úlohou sociální práce by mělo být v konkrétních případech účastnit se na odhalování tohoto deviantního chování, spolupráce při nápravě a preventivních opatřeních.

Místo pro práci sociálního pracovníka vidíme ve třech oblastech:

První oblastí je prevence sociálně patologických jevů a deviantního chování, které jsou spojeny s kyberprostorem. Preventivní zásahy by měly být orientovány již na základní školy, kde by prostřednictvím sociálních pracovníků měly být předkládány celospolečensky uznané normy a způsoby zacházení s informačními a komunikačními technologiemi, tak také normy a způsoby chování uživatelů na internetu; (především sociálních sítí a komunikátorů). Škola orgánu sociálně-právní ochrany dětí „OSPOD“ ohlašuje takové skutečnosti, které nasvědčují tomu, že dítě je v ohrožení buď proto, že ho ohrožuje někdo jiný, nebo proto, že se ohrožuje svým chováním samo. Situace ohrožení dítěte přitom musí trvat po takovou dobu nebo nabývat takové intenzity, že nepříznivě ovlivňuje vývoj dítěte anebo je nebo může být příčinou nepříznivého vývoje dítěte (§ 6, 7 a 10 zákona č. 359/1999Sb., o sociálně-právní ochraně dětí). V případě šikany se jedná o všechny případy, které škola oznámila policejnímu orgánu a dále případy, které jsou svou povahou velmi závažné a nasvědčují tomu, že se dítě nachází v nepříznivé sociální situaci, jelikož jeho přirozené prostředí nedokáže dostatečným způsobem naplňovat své funkce při zajišťování přiměřené ochrany příznivého vývoje dítěte.⁶³

Druhou oblastí působnosti sociálních pracovníků by měla být práce s dotčenou skupinou nebo jednotlivcem. Sociální pracovník by měl být součástí multidisciplinárního týmu a měl by se účastnit na odhalování tohoto jevu jak u jednotlivce, tak ve skupině. Účelem sociálního pracovníka v tomto procesu by mělo být odhalování a nápomoc ve využívání sociální opěrné sítě oběti a svědků stejně jako agresora. Sociální pracovník se podílí na

⁶³ Metodický pokyn MŠMT k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních č. j. 21149/2016.

odhalování vazeb v rámci sociální skupiny, nápravě těchto vazeb a vedení skupiny k prosociálnímu chování. Sociální pracovník/OSPOD vstupuje do řešení těch případů agresivního chování dítěte ve škole, v nichž jsou tyto projevy pouze sekundárním důsledkem nepříznivé sociální situace dítěte a jeho rodiny a v nichž je třeba dítěti a jeho rodině zprostředkovat a zajistit odpovídající pomoc a podporu prostřednictvím nástrojů sociální práce. Základními nástroji sociální práce je vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny a individuální plánování koordinované intervence.

Třetí oblastí působení sociálního pracovníka, je práce s rodinou v oblasti poradenství. Rodina jako základní stavební jednotka společnosti prošla výraznou změnou. Kromě forem soužití rodiny se změnily i funkce, které rodina plní. Některé funkce zůstaly zachovány, jiné se modifikovaly, a některé byly vytvořeny nově. Kromě toho se rodina musí potýkat se stále se zvyšujícím tlakem na udržení sociálního statutu. Tím se v mnoha případech narušují rodinné vztahy především v oblasti výchovy dítěte, které bývá baveno informačními a komunikačními technologiemi. Tato situace dává možnost vzniku deviantního chování a setkání se se sociálně patologickým chováním. Sociální práce by se měla zaměřovat v rámci terapie či poradenství mimo jiné i na problematiku sociálních deviací, spojenou s virtuálním prostředím a kyberprostorem, stejně jako na projevy sociálně patologického chování v kyberprostoru. Své místo může nacházet ve všech procesech spojených s těmito jevy, ale také v práci se skupinami v rámci společnosti; rodinami, školními třídami, vrstevnickými skupinami. Významným nástrojem pro řešení nepříznivé sociální situace dítěte a jeho rodiny jsou případové konference, tj. případová setkání těch osob, které mohou dítěti a jeho rodině poskytnout odpovídající pomoc a podporu, které vychází z principu partnerství a spolupráce, jakož i z principu důvěrnosti a bezpečného prostoru pro vzájemné sdílení informací. Případová konference je nástrojem případové práce, což determinuje pravidla, která je třeba v jejím rámci respektovat. Vymezení okruhu zúčastněných osob je plně v kompetenci sociálního pracovníka. *Všichni zúčastnění případové konference jsou ze zákona vázáni zachováním mlčenlivosti dle zákona o sociálně-právní ochraně dětí § 57 odstavec 2.* Pokud jedním z výstupů případové konference bude přijetí konkrétního opatření za účelem úpravy podmínek ve školním prostředí, je třeba postupovat v souladu se školským zákonem. Odborníci, kteří pracují s dětmi a mládeží, tak budou schopni adekvátně vyhodnotit jevy spojené s užíváním internetu a budou schopni kvalitně aplikovat metody sociální práce k odstranění, potlačení, zmírnění či prevenci všech nebezpečných jevů spojených s užíváním informačních a komunikačních technologií. Součástí této problematiky je i nedílná osvěta a vzdělávání

pracovníků, kteří pracují s dětmi a mládeží. Nejedná se jen o pedagogické pracovníky a psychology, podstatnou skupinu tvoří také sociální pracovníci. Z hlediska možnosti působení a řešení těchto patologických jevů mají největší kompetence pracovníci sociálně právní ochrany dětí. K tomu, aby dokázali kvalitně diagnostikovat výše zmíněné fenomény a dokázat adekvátně dítěti v krizové situaci pomoci, je nezbytné, aby se o rozvoj nových komunikačních technologií zajímali a kontinuálně se vzdělávali. Jednou z možností vzdělávání sociálních pracovníků v této oblasti je mezinárodní program Social/Web-Social/Work, který je v České republice organizován Národním centrem bezpečnějšího internetu; dostupné z: [http:// www.saferinternet.cz](http://www.saferinternet.cz) ⁶⁴

⁶⁴ Panaček, M., Žiaková, E. Kyberšikana – závažný sociálně patologický jev v současné populaci dospívajících v České republice a na Slovensku. Sociální práce. Brno, 2014, 14 (1). 79-97 s. ISSN 1213-6204. Kratochvílová, H. Děti a internet-pohled z praxe kurátorky pro děti a mládež. Sociální práce. Brno, 2014. 14 (1). Dostupné z: <http://socialniprace.cz/?clanekid=256&id=69&sekce=2&úkol=detail>

6. EMPIRICKÁ ČÁST – Dotazníkové šetření

6.1 Cíl dotazníkového šetření

Cílem empirické části diplomové práce bylo zjistit pomocí dotazníkového šetření aktuální údaje o vybavení a použití komunikačních a informačních technologií mezi dětmi devíti až patnáctiletými, které navštěvují základní školu (ZŠ). Provéřit si, zda děti znají možná rizika a nebezpečí, která vyplývají z používání komunikačních a informačních technologií. Jaké je povědomí dětí, případně jakou mají zkušenost s elektronickým násilím; kyberšikanou. Zda mají děti základní informace o tom, jak předcházet kyberšikaně, co ví o prevenci a preventivních programech. Kdo děti o nebezpečí a ochranných opatřeních před kyberšikanou informoval a poučil.

Průzkumné otázky a předpoklady výsledků dotazníkového šetření

1. Zjistit, na jak vysoké úrovni bude vybavení žáků komunikačními a informačními technologiemi, když můj předpoklad je, že vybavenost dětí těmito technologiemi bude téměř stoprocentní.
2. Potvrdit nebo vyvrátit teorii, že připojování dětí na internet za účelem získávání informací nebude nečastější činností, kterou děti vykonávají a předpokládám, že pouze 30% dětí hledá na internetu informace v souvislosti se výukou nebo sebevzděláním.
3. Ověřit si, zda rodiče dostatečně kontrolují své děti při práci s informačními a komunikačními technologiemi. Předpokládám, že počet rodičů, kteří kontrolují aktivitu svých dětí na internetu a počet těch, kteří používají nějaké bezpečnostní technologie a vytváří pravidla ohledně užití internetu je poměrně malý, odhaduji 30%.
4. Zjistit, zda rodiče sledují problematiku kyberšikany, protože předpokládám, že nejméně 70% rodičů, podle odpovědí dětí, nebude považovat za pravděpodobné, že by jejich děti mohli neuváženým užitím online služeb být obětí kyberšikany.
5. Zjistit a potvrdit, že povědomí o kyberšikaně mezi dětmi základní školy (11-15 let) bude nejméně o 30% větší než mezi mladšími dětmi (9-10 let)

6. 2 Metodika dotazníkového šetření

Dotazníkové šetření jsem uskutečnila ve třech úplných základních školách Zlínského kraje ve školním roce 2014/2015. Pro zjištění vybavenosti dětí informačními a komunikačními technologiemi a zhodnocení vědomostí o kyberšikaně a preventivních opatřeních jsem použila upravený dotazník. Položky dotazníku byly upraveny tak, aby odpovídaly vývojové úrovni dětí. Otázky do dotazníku jsem zpracovala podle návrhu metodika prevence rizikového chování jedné ze škol, kde probíhalo dotazníkové šetření a pomocí elektronických zdrojů, které následně uvádím, a jsou dostupné z:

<http://kyber-sikana.yolasite.com/>

<https://sites.google.com/a/gymcaslav.cz/kybersikana/muaj-vyzkum/o...>

<http://www.surveio.com/survey/d/D5B5A4D9U7F6M2M9P>

Dotazník je rozdělen do tří tematických částí:

1. Znalost a použití informačních a komunikačních technologií.
2. Povědomí o elektronické šikaně – kyberšikaně.
3. Prevence kyberšikany.

Základní údaje o zkoumané skupině a školách, kde probíhalo dotazníkové šetření:

Dotazníkového šetření se zúčastnilo celkem 515 dětí věkové kategorie devět až patnáct let ze Zlínského kraje, ze tří náhodně vybraných základních škol, které postupně představím. Pro přehlednost jsem jednotlivé školy, kde probíhalo dotazníkové šetření označila symboly: **1A; 2B; 3C**.

1A – Škola pracuje podle vzdělávacího programu „Škola plná života.“ *„Jsme škola tvořivá, otevřená, škola, která vychovává zdravě sebevědomého žáka.“* Hlavním cílem školy je kvalitně učit ve všech předmětech a připravit žáky na další vzdělávání – v rámci tohoto cíle úzce spolupracujeme se středními školami v regionu. Dbáme na to, aby se žáci ve škole cítili dobře, aby školu přijali za svou. Za důležité považujeme podporu a rozvoj všech žáků. Jsme školou podporující nadání, ale pracujeme i s žáky se speciálními vzdělávacími potřebami a cíleně podporujeme rozvoj jazykových schopností žáků. Školu v době dotazníkového šetření navštěvovalo 604 žáků a do dotazníkového šetření se zapojilo 324 dětí z prvního a druhého stupně základní školy čtvrtého až devátého ročníku; věkové kategorie devět až patnáct let, což činí 53, 6% z celkového počtu žáků školy.

Z prvního stupně této základní školy se dotazníkového šetření zúčastnilo:

- 4. ročník (9-10 let) 83 žáků = 40 chlapců a 43 dívek;
- 5. ročník (10-11 let) 55 žáků = 28 chlapců a 27 dívek.

Z druhého stupně ZŠ se dotazování zúčastnilo:

- 6. ročník (11-12 let) 33 žáků = 16 chlapců a 17 dívek;
- 7. ročník (12-13 let) 41 žáků = 19 chlapců a 22 dívek;
- 8. ročník (13-14 let) 56 žáků = 35 chlapců a 21 dívek;
- 9. ročník (14-15 let) 56 žáků = 34 chlapců a 22 dívek.

Do dotazníkového šetření se z této školy **1A** z prvního stupně (9-10 let) zapojilo 138 dětí (68 chlapců a 70 dívek) a z druhého stupně (11-15 let) 186 dětí (104 chlapců a 82 dívek).

2B – „Nedaleko naší školy jsou sídliště, odkud k nám přicházejí naši žáci. Jsme plně organizovanou základní školou s devíti postupnými ročníky.“ Školu navštěvují žáci nejen ze spádového obvodu školy, ale i z dalších částí města. Škola je otevřená přijetí žáků, jejichž zákonní zástupci projeví zájem o priority našeho školního vzdělávacího programu. Jednou z priorit školy je ve výuce i v běžném chodu školy využití informačních a komunikačních technologií. Bezbariérový charakter školy umožňuje začlenění pohybově handicapovaných žáků do vyučování v plném rozsahu. Škola pracuje s integrovanými žáky se specifickými poruchami učení a také s mimořádně nadanými žáky. V době dotazníkového šetření školu navštěvovalo 338 dětí a do šetření se zapojilo z druhého stupně ZŠ 121 dětí tj. 35, 8%.

- 6. ročník (11-12 let) 32 žáků = 17 chlapců a 15 dívek;
- 7. ročník (12-13 let) 27 žáků = 13 chlapců a 14 dívek;
- 8. ročník (13-14 let) 36 žáků = 22 chlapců a 14 dívek;
- 9. ročník (14-15 let) 26 žáků = 11 chlapců a 15 dívek.

Dotazníkového šetření z druhého stupně základní školy (11-15 let) se zúčastnilo 121 dětí; (63 chlapců a 58 dívek).

3C – Škola je otevřena všem dětem, rodičům i veřejnosti, a to jak obsahem vzdělání, respektováním žákovy osobnosti, tak zapojením školy i jejich žáků do veřejného života. „Snažíme se podporovat spolupráci mezi žáky, pomáhat žákům nalézt žebříček hodnot, vést je k samostatnosti a tím je připravit na budoucí životní role.“ Na cestě k těmto cílům počítá škola s intenzivní spoluprací rodičů. Náš školní vzdělávací program klade mimo jiné důraz také na všestranný rozvoj osobnosti dítěte. Chceme, aby si naši žáci osvojili během studia všechny společenskovední poznatky v rámci osnov a rámcového vzdělávacího programu, ale také klademe důraz na rozvoj fyzického fondu dítěte a jeho vztahu nejen k vědám, ale

také k praktickým dovednostem různorodého zaměření, řemeslům a v neposlední řadě také vztahu k přírodě. Podporujeme environmentální výchovu dítěte. Nízké počty žáků ve třídách umožňují opravdově realizovat individuální přístup k žákům ve výuce. Naše škola disponuje největším počtem pedagogických asistentů v kraji. Proto se nám daří efektivně pomáhat i dětem se speciálními výukovými potřebami. Nezaostáváme ani ve vybavenosti v technickém, moderním multimediálním směru. Povinnou školní docházku na této škole plnilo v době dotazníkového šetření 156 žáků. Dotazník vyplnilo a odevzdalo 70 dětí z prvního a druhého stupně ZŠ. část žáků na dotazníkovém šetření je zastoupena 44,9% První stupeň základní školy:

4. ročník (9-10 let) 10 žáků = 5 chlapců a 5 dívek;

5. ročník (10-11 let) 14 žáků = 9 chlapců a 5 dívek.

Druhý stupeň základní školy:

7. ročník (12-13 let) 18 žáků = 10 chlapců a 8 dívek;

8. ročník (13-14 let) 14 žáků = 9 chlapců a 5 dívek;

9. ročník (14-15 let) 14 žáků = 6 chlapců a 8 dívek.

Na této škole se dotazníkového šetření zúčastnilo z prvního stupně (9-10 let) 14 chlapců a 10 dívek a z druhého stupně (11-15 let) 25 chlapců a 21 dívek.

Cílem a vizí všech škol, kde probíhalo dotazování jsou všestranně vybavení žáci, kteří si již na základním stupni vzdělávání mohou vyzkoušet různé studijní směry a být tak zavčas připraveni na důležité životní rozhodnutí – čím bych chtěl v životě být.

Celkový přehled jednotlivých školních ročníků základních škol v dotazníkovém šetření:

4. ročník (9-10 let) 93 žáků = 45 chlapců a 48 dívek;

5. ročník (10-11 let) 69 žáků = 37 chlapců a 32 dívek;

6. ročník (11-12 let) 65 žáků = 33 chlapců a 32 dívek;

7. ročník (12-13 let) 86 žáků = 42 chlapců a 44 dívek;

8. ročník (13-14 let) 106 žáků = 66 chlapců a 40 dívek;

9. ročník (14-15 let) 96 žáků = 51 chlapců a 45 dívek.

Z tohoto přehledu vyplývá, že se dotazníkového šetření o kyberšikaně zúčastnilo celkem 274 chlapců a 241 dívek; z prvního stupně ZŠ - 82 chlapců a 80 dívek a z druhého stupně ZŠ - 192 chlapců a 161 dívek. Z druhého stupně ZŠ (11-15 let) se zapojilo do dotazníkového šetření 2x více chlapců a dívek než z prvního stupně.

Zkoumanou skupinu tvořilo celkem 515 dětí ze Zlínského kraje.

Z celkového počtu 515 dětí bylo:

1. z I. stupně základní školy (9–10 let) 162 dětí = 82 chlapců a 80 děvčat;
2. z II. stupně základní školy (11–15 let) 353 dětí = 192 chlapců a 161 děvčat.

Základní školy, kde probíhalo dotazníkové šetření:

- **1A** – základní škola, kterou navštěvuje 604 dětí. Do dotazníkového šetření se zapojilo a dotazník vyplnilo 324 dětí. Na I. stupni (9–10 let) 138 dětí, na II. stupni 186 dětí (11–15 let)
- **2B** – základní škola, kterou navštěvuje 338 dětí. Dotazníkového šetření se zúčastnilo celkem 121 dětí, pouze děti z II. stupně (11–15 let).
- **3C** – základní škola, kterou navštěvuje 156 dětí. Dotazníkového šetření se zúčastnilo celkem 70 dětí. Z I. stupně (9-10 let) 24 dětí a z II. stupně (11–15 let) 46 dětí.

Pokyny k dotazníkovému šetření

„Dotazník pro základní školy“ (viz. příloha č. 1)

Děti při dotazníkovém šetření byly předem seznámeny s pokyny k vyplňování dotazníku:

- jedná se o individuální samostatnou práci;
- dotazník je anonymní;
- vyplňování dotazníku je časově neomezené;
- k zapsání se používá tužka nebo pero;
- zvolená odpověď /odpovědi/ se zřetelně označí kroužkem nebo křížkem;
- termíny použité v dotazníku se nevysvětlují;
- žákům čtvrtého ročníku / 9-10 let/ je dotazník přečten;
- vyhodnocení dotazníků – formou kvantitativní, procentuální a formou grafů.

Hlavním předpokladem dotazníkového šetření je:

1. Zjistit míru informovanosti dětí o elektronické šikaně/kyberšikaně a získat poznatky o výskytu kyberšikany a online obtěžování v dané lokalitě.
2. Zjistit jaká je spolupráce rodičů a dětí v oblasti informačních a komunikačních technologií; (předpokládám, že spolupráce a kontrola ze strany rodičů je minimální).
3. Zjistit a ověřit znalost a použití preventivních programů proti kyberšikaně.

6. 3 Výsledky dotazníkového šetření a jejich interpretace

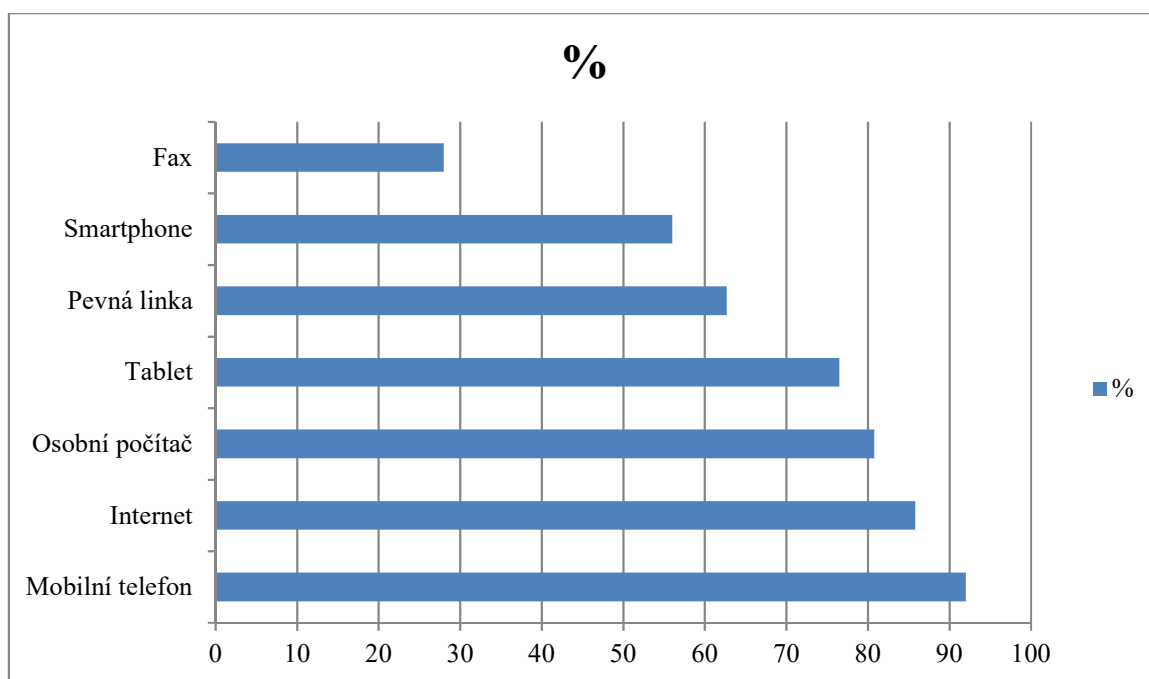
1. otázka: Jaké znáš komunikační a informační technologie?

Všechny děti (9–15 let) svými odpověďmi prokázali výborný přehled a znalost informačních a komunikačních technologií. Odpovědi jsou seřazeny takto:

1. Mobilní telefon	92 % (474 dětí)	5. Pevná linka	62,7% (323 dětí)
2. Internet	85,8% (442 dětí)	6. Smartphone	56,0 % (289 dětí)
3. Osobní počítač	80,8% (416 dětí)	7. Fax	28,0 % (144dětí)
4. Tablet	76,5% (394 dětí)		

Pořadí odpovědí přehledně znázorňuje graf:

Jaké znáš komunikační a informační technologie?

2. otázka: Vlastníš nějaké přenosné komunikační zařízení?

ANO: 98% (504 dětí) **NE:** 2% (11 dětí)

Téměř všechny dotazované děti ze čtvrtého až devátého ročníku ve věku (9–15 let) jsou vybaveny mobilním telefonem. Mnohé mobilní telefony jsou vybaveny fotoaparátem a videem. Mobilní telefon představuje velmi nebezpečné komunikační zařízení pro šíření kyberšikany pomocí SMS a MMS zpráv, případně natáčení a rozesílání videa. Děti jsou velmi dobře vybaveny i dalšími informačními a komunikačními technologiemi.

3. otázka: **Máte doma počítač a připojení na internet?**

Počítač a internet má doma 97% (497 dětí) z toho pouze počítač má 2% (11 dětí) ani počítač a ani počítač s internetem nemá doma pouze 1% (7 dětí).

4. otázka: **Máš ve škole možnost připojení na internet?**

ANO: 63,7% (328 dětí) **NE:** 36,3% (187 dětí)

Mladší děti z I. stupně ZŠ: ANO: 75,3% (122 dětí)

Starší děti z II. stupně ZŠ: ANO: 58,4% (206 dětí)

Z toho vyplývá, že mladší děti využívají připojení na internet ve škole častěji a ve větším počtu než děti starší.

Některé z dětí využívají obě možnosti připojení na internet doma i ve škole. Jiné děti o možnosti připojení na internet ve škole buď neví, nebo ji nevyžívají. Připojování dětí na internet ve škole je kontrolováno vyučujícími a vedením základních škol.

5. otázka: **Jak často používáš internet?**

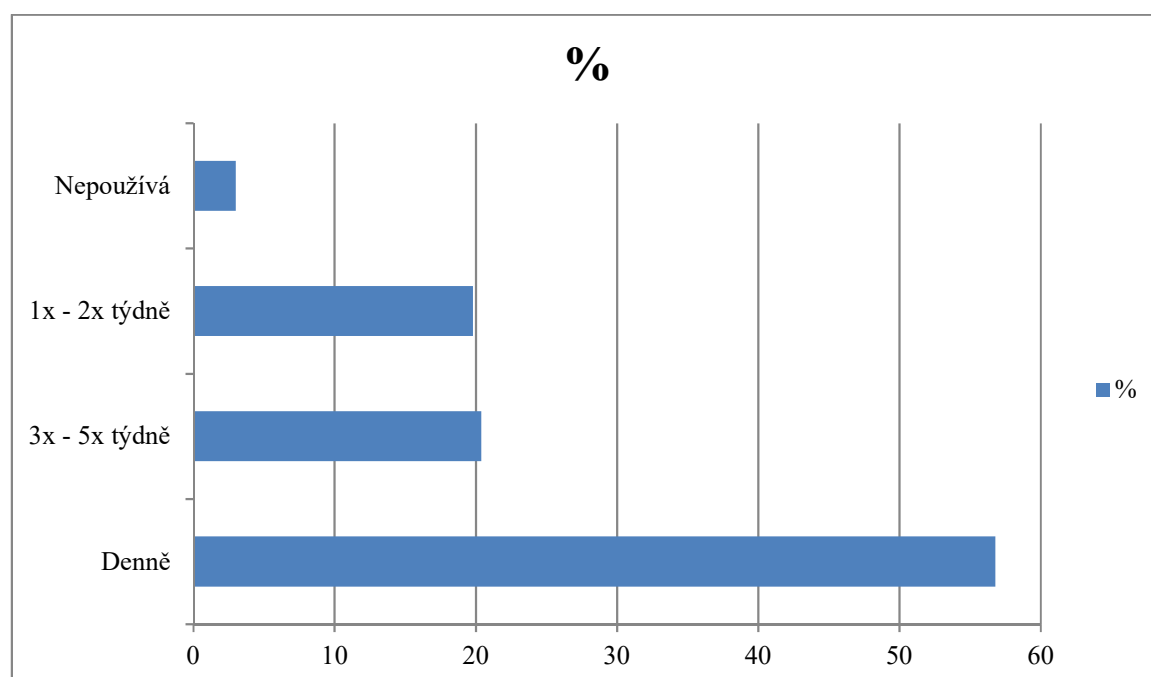
Denně používá internet: 56,9% (293 dětí)

3x – 5x týdně: 20,4% (105 dětí)

1x – 2x týdně: 19,8% (101 dětí)

internet nepoužívá: 3,0% (16 dětí)

Jak často používáš internet?

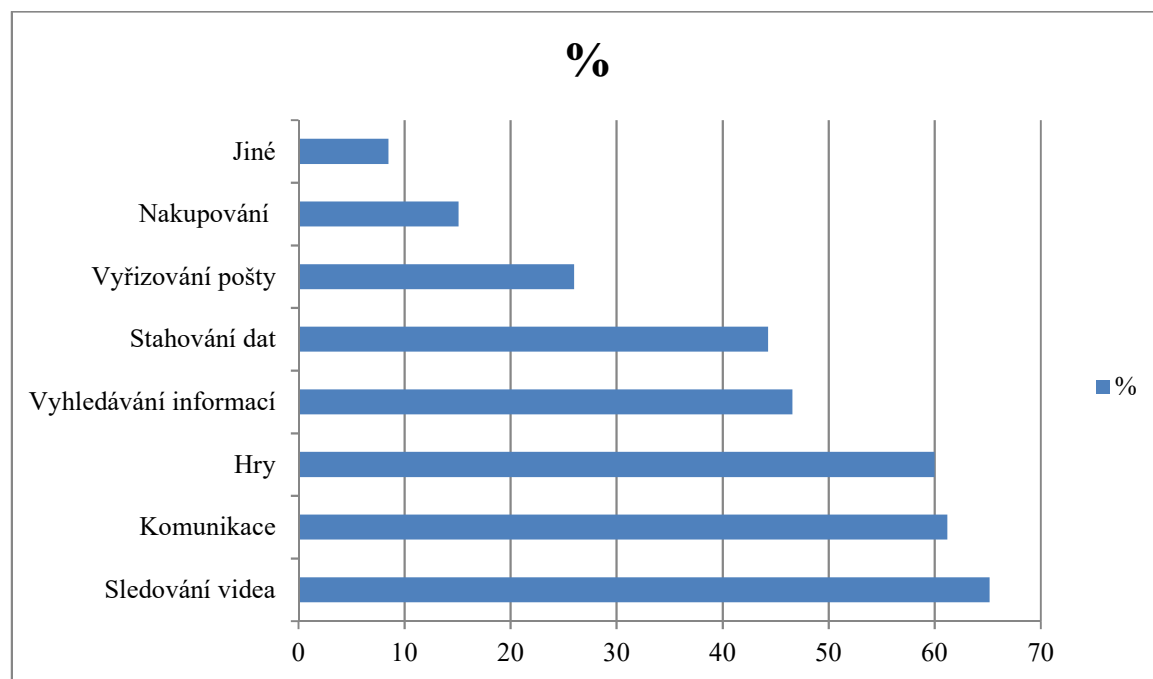
Víc jak polovina dotázaných dětí 56,9% je připojena k internetu denně. Z odpovědí vyplývá, že velké procento dětí je alespoň jednou týdně, někdy i častěji, doma, ve škole, nebo někde jinde připojeno na internet; 499 dětí–96,8% je připojeno alespoň 1x týdně.

6. otázka: **Jaké činnosti na internetu nejčastěji provozuješ?**

Aktivity dětí na internetu mají následující pořadí:

1. Sledování videa, online vysílání	65,2%	(336 dětí)
2. Komunikace (Facebook, Skype)	61,2%	(315 dětí)
3. Hry	60,0%	(309 dětí)
4. Vyhledávání informací	46,6%	(240 dětí)
5. Stahování dat (filmy, hudba)	44,3%	(228 dětí)
6. Vyřizování pošty	26,0%	(134 dětí)
7. Nakupování	15,1%	(78 dětí)
8. Jiné uvádí	8,5%	(44 dětí)

Jaké činnosti na internetu nejčastěji provozuješ? (Aktivity dětí přehledně znázorňuje graf.)

Z uvedeného výsledku šetření je patrné, že činnost dětí na internetu je opravdu různorodá. Nejčastější činností, kterou na internetu děti ve věku 9 až 15 let provozují, je sledování videa, komunikace s přáteli a hraní her. Z celkového počtu 515 respondentů vyhledává

informace 240 dětí tj. 46,6%. Vyhledávání informací je až na čtvrtém místě v pořadí dětských aktivit na internetu. Děti mladší (9-10 let) uvedly vyhledávání informací na třetím místě; na prvním místě uvádí hraní her a na druhém místě sledování videa. Činnosti mladších a starších dětí na internetu se tedy v mnohém shodují.

Tímto se potvrdil můj předpoklad, že internet dětem základní školy více slouží k vyplnění volného času a zábavě, nežli k vyhledávání informací ke studiu a sebevzdělávání.

7. otázka: **Slyšel/a jsi někdy pojem kyberšikana?**

ANO: 85,8% (442 dětí) **NE:** 14,2% (73 dětí)

Pojmu kyberšikana podle výsledků dotazování rozumí nebo alespoň má představu, co se za tímto slovem skrývá, docela velký počet dotazovaných dětí - 85,8%. Z výzkumu „Minimalizace šikany“ vyplývá, že ve druhé polovině roku 2009, kdy výzkum probíhal, většina dotazovaných dětí tomuto pojmu nerozuměla. Pouze 18% dětí uvedlo, že jim byl pojem kyberšikana vysvětlen ve škole. Od roku 2009 do roku 2015 se tedy povědomí o pojmu kyberšikana mezi dětmi značně zlepšilo. Na tuto otázku kladně odpovědělo 71% (115 dětí) z prvního stupně (9-10 let). To znamená, že 71% dětí tomuto pojmu rozumí. Z druhého stupně (11-15 let) tomuto pojmu rozumí 92,6% (327 dětí). Povědomí o pojmu kyberšikana je tedy mezi staršími dětmi větší než mezi mladšími dětmi.

8. otázka: **Co si pod pojmem kyberšikana představuješ? (napiš)**

K této otázce se z celkového počtu 515 oslovených dětí písemně vyjádřilo 79% (407 dětí). Odpovědi dětí nyní uvedu podle věku. Jakou představu o pojmu kyberšikana mají děti z I. stupně (9–10 let), abychom se přesvědčili, že tomuto pojmu opravdu rozumí a ví, co to slovo znamená, když ho někde budou číst, nebo jej uslyší.

I. stupeň 4. – 5. ročník (9–10 let) základní školy

V těchto ročnících vyjádřilo svou představu o pojmu kyberšikana 129 dětí = 79,6%. Uvádím přehled nejčastějších odpovědí, cituji: „Šikana přes Facebook, internet, přes mobil. Je to velké nebezpečí. Hádky přes internet, nadávky přes mobil. Psaní sprostých a výhrůžných zpráv od neznámého člověka. Nějaký člověk někoho pomlouvá a vulgárně nadává. Vulgární obtěžování přes Facebook. Někdo někomu vyhrožuje, zastrašuje, je to šikanování přes počítač slovy. Sexuální obtěžování, někdo si chce nechat zaslat nahou fotku, focení nahých lidí. Když někdo někomu začne psát, jak ho má rád a láká ho na schůzku a pak mu může

ublížit. Když se starší člověk vydává za mladého a láká na schůzku holku a může jí ublížit. Kyberšikana je, když tě někdo šikanuje přes internet a straší tě, chce tě vydírat a zbít. Pod pojmem kyberšikana si představuji pomluvy, sexuální narážky, výsměchy, nadávky, vyhrožování, vydírání, a to obzvláště od neznámého uživatele.“

II. stupeň 6. – 9. ročník (11–15 let) základní školy

Jak rozumí pojmu kyberšikana vyjádřilo a popsalo 78,8% (278 dětí). Nejčastěji si děti pod pojmem kyberšikana představují, citují: „Šikana přes internet, vydírání, výhrůžky, slovní napadání, zesměšňování, nadávání, šikana pomocí SMS, MMS zpráv, fotek na internetu, obtěžování, opakované vydírání přes internet. Ponižující a lechtivé fotografie, šíření nepravdivých informací a zveřejnění na internetu. Nějaký člověk založí účet bez svolení, třeba na Facebooku, dá tam jeho fotku a lidi tam píšou komentáře a pomlouvají ho, aniž by toho člověka znali, zesměšňují a pro postiženého člověka je hrozně těžké se s tím vyrovnat. Cizí lidé si mohou cokoli vymyslet na daného člověka, a tak se stává terčem posměchu. Psychické opakované vydírání, ubližování přes internet, zneužití osobních dat. Když někdo někoho natočí na video a dá to video na nějaké veřejné stránky a lidé tam píšou různé komentáře a dělají si z toho legraci. Zveřejňování fotek spolužáků, urážky, sprosté e-maily, vydírání. Záměrné nasazení počítačového viru. Zneužívání člověka přes telefon, opakované vyhrožování.“ Z citovaných ukázek je jasně patrné, že většina dotázaných dětí má povědomí o pojmu kyberšikana a jejich informovanost se v oblasti elektronické šikany značně zlepšila.

9. otázka: **Setkal/a ses už někdy s nějakým projevem kyberšikany?**

ANO: 15,7% (81 dětí) **NE:** 84,3% (434 dětí)

Z I. stupně 4. - 5. ročník (9-10 let) ze 162 dotázaných dětí odpovědělo ANO – setkal/a jsem se s projevem kyberšikany - 26 dětí (14 chlapců a 12 děvčat) tj. 16%.

Z II. stupně 6. - 9. ročník (11-15 let) z 353 dotázaných dětí odpovědělo ANO – setkal/a jsem se s projevem kyberšikany - 55 dětí (25 chlapců a 30 děvčat) tj. 15,6%. U této otázky nezjišťujeme oběti ani aktéry kyberšikany. Máme na mysli jakoukoliv zkušenost s kyberšikanou. Může to být osobní zkušenost, nebo jako přihlížející, nebo jen, že se někdo „kamarádsky“ svěřil, že se stal obětí kyberšikany, nebo o nějaké oběti kyberšikany někdo vyprávěl.

10. otázka: **Pokud ano, s jakým projevem kyberšikany ses setkal/a?** (napiš)

Co děti z I. stupně (9-10 let) napsaly: „*Svou fotku jsem poslala kamarádovi a druhý den mi ji někdo poslal zpět s vulgárními komentáři a nadávkami.*“ Nadávání, lákání, vyhrožování a nadávky při hrách. Nadávky, vulgární výrazy opakovaně, ponižování, výhrůžky. „Svou konkrétní zkušenost s kyberšikanou popsalo **z I. stupně** 11 chlapců a 5 děvčat (9-10 let), celkem 16 dětí tj. 9,9%. Starší děti **z II. stupně** (11-15 let) popsaly svou zkušenost s kyberšikanou následovně; uvádím některé příklady: „*Byl jsem na Skype a povídal si s kamarádem, když mi přišla zpráva, abych si přidal neznámého kluka mezi své přátele. Vyhrožoval mi, že když to neudělám, že si mě najde.*“ „*Psala mi nějaká holka, otravovala svými dopisy a vzkazy a pomlouvala mě.*“ „*Můj bývalý kluk dal moji fotku na sociální síť a zesměšnil mě.*“ Kluk rozesílal choulostivé fotky své bývalé holky, aby se jí pomstil. „*Natáčel a uveřejnil jsem neškodné video na YouTube a sklídl jsem kritiku k obsahu, posměšky, urážky na špatnou kvalitu videa.*“ „*Posmívání, urážky, že jsem hloupá a že nic nevím.*“ Nadávky od holek ze třídy na sociální síti. Děvčata vyfotí kluky bez jejich vědomí a svolení a pak dají fotky na Facebook. Focení bez dovození a následné rozesílání fotografií. Posmívání a sprosté nadávání při hrách. Psaní výhrůžných SMS zpráv. Svě zázitky s kyberšikanou popsalo 57 dětí ve věku (11–15 let.) Z toho podle popisu usuzuji, že z celkového počtu 353 dětí má 7,4% (26 dětí) osobní zkušenost s kyberšikanou a ostatní děti jsou v roli přihlížejících. Konkrétní zážitek s kyberšikanou na svou osobu popsalo z celkového počtu 515 dotazovaných dětí 42 dětí tj. 8,2% ve věku (9–15 let)

Popíši jeden případ, kdy se školní šikana vyvinula v kyberšikanu. /Informace jsem získala při rozhovor o kyberšikaně od metodika prevence rizikového chování/. *Žákyně devátého ročníku se svěřila metodikovi prevence rizikového chování se šikanou. Půl roku byla šikanována dvěma spolužáky a jejich kamarády z jiných škol. Chlapci ji šikanovali nadávkami a vulgárním chováním a vyjadřováním o její osobě. Dívka přestala chodit ven, měla strach, přestala komunikovat, uzavřela se do sebe. Situace se vyhrotila a postupně přešla v kyberšikanu. Chlapci umístili na web její fotografii a její hlavu nahradili fotografií prasečí hlavy a takto upravenou fotografii rozeslali. Dívce bylo silnější postavy, spíše klidné, neprůbojné povahy s nízkým sebevědomím. Šetření provedl metodik prevence rizikového chování, výchovný poradce a vedení školy. Proběhl rozhovor s rodiči žáků, kteří byli aktéry kyberšikany a celá situace byla nahlášena Policii České republiky. Agresivní chování ze strany chlapců přestalo.*

Z informací Národního centra bezpečnějšího internetu 2012, dostupné z: www.ncbi.cz ; podle výzkumu projektu Minimalizace šikany z roku 2009 společností Media Research bylo až 10% dětí obětí kyberšikany. S velmi malým rozdílem mají stejnou zkušenost s kyberšikanou jak chlapci, tak děvčata. Ve více případech mají zkušenost s kyberšikanou mladší děti 9-10 let. Celkově se zkušenost s kyberšikanou v množství případů přibližuje výsledkům průzkumů; EU Kids Online a průzkumu Minimalizace šikany z roku 2009.

V rámci mezinárodního projektu, celoevropského výzkumu EU Kids Online, který se zaměřoval na online rizika a kterého se zúčastnila i Česká republika uvádí zkušenost s kyberšikanou 8% českých dětí ve věku 9 – 16 let. V průměru se ve všech zkoumaných zemích objevuje kyberšikana u 6 % dětí. V dotazníku byla použita stejná definice kyberšikany ve všech zemích a stejná byla i zkoumaná populace dětí užívající internet ve věku 9 až 16 let.

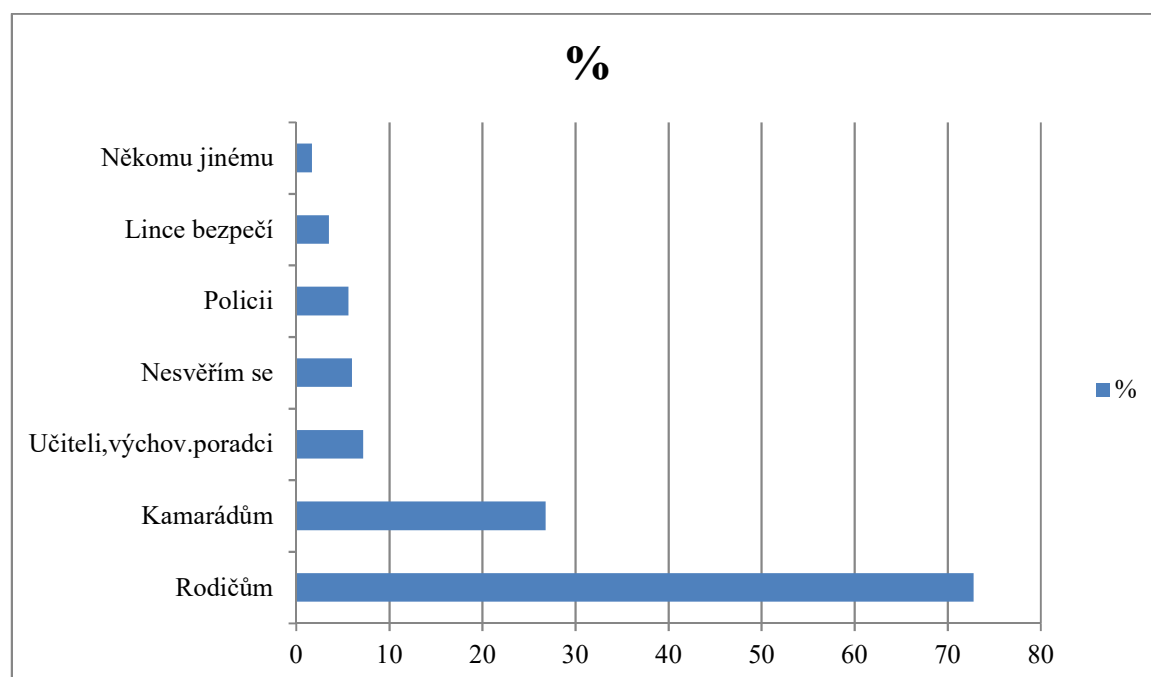
Z odpovědí dětí na 10. otázku jsme se dověděli, jaké konkrétní zkušenosti mají děti s kyberšikanou. Snad se podařilo podle popisu odlišit děti přihlížející kyberšikaně od dětí, které s kyberšikanou mají konkrétní zážitek a zkušenost. Výsledek nebude úplný, protože svou zkušenost s kyberšikanou nepopsaly všechny děti.

11. otázka: **Komu se svěříš jako prvním se zážitkem kyberšikany?**

1. Rodičům se svěří se zážitkem s kyberšikanou	72,8% (375 dětí)
2. Kamarádům	26,8% (138 dětí)
3. Učiteli, výchovnému poradci	7,2% (37 dětí)
4. Nesvěřím se	6,0% (31 dětí)
5. Policii	5,6% (29 dětí)
6. Lince bezpečí	3,5% (18 dětí)
7. Někomu jinému	1,7% (9 dětí)

Potvrdil se předpoklad důvěry dětí ve své rodiče. Jako prvním se se zážitkem kyberšikany svěří svým rodičům 88,3% (143 dětí, 9 až 10 let) a 65,7% (232 dětí, 11 až 15 let). Děti mladší více důvěřují svým rodičům a také více spoléhají na jejich pomoc nežli děti starší. Některé děti se kromě svým rodičům, svěří ještě kamarádům nebo někomu dalšímu. Děti mají také důvěru v učitele a instituce. Poměrně velké procento dětí 6% (31 dětí) nemá důvěru v nikoho a nechtějí se s problémem kyberšikany svěřit nikomu.

Komu se svěříš jako prvním se zážitkem kyberšikaný?

12. otázka: **Byl jsi poučen/a, hovořil/a jsi někdy s rodiči nebo učiteli o kyberšikaně?**

ANO: 65,4% (337 dětí)

NE: 34,6% (178 dětí)

13. otázka: **Poučili tě rodiče o kyberšikaně?** (napiš jak)

ANO: 34,2% (176 dětí)

NE: 65,8% (339 dětí)

Na otázku č. 12 odpovědělo 65,4% dětí, že byly rodiči nebo učiteli poučeny o kyberšikaně. To znamená, že téměř dvě třetiny dětí byly rodiči nebo učiteli poučeny o kyberšikaně. Na další otázku č. 13 zda byly děti poučeny rodiči, odpovědělo kladně 34,2% dětí, což je pouze jedna třetina dotázaných. Z těchto odpovědí vyplývá, že zbývajících 31,2% dětí bylo poučeno učiteli ve škole. Svými rodiči bylo o kyberšikaně poučeno 38,3% (62 dětí - 9 až 10 let) z I. stupně a 32,3% (114 dětí - 11 až 15 let) z II. stupně základní školy. Mladší děti byly svými rodiči v 6 % případů poučeny více než starší děti. Zde se ukazuje, že rodiče opravdu v této záležitosti - poučit své děti o kyberšikaně - spoléhají na školu. Je dobře, že část rodičů přistupuje k problematice kyberšikaný zodpovědně a své děti poučila.

Jak byly děti svými rodiči poučeny, co o tom napsaly děti z I. stupně 4. - 5. ročník (9-10 let). Cítuji, co bylo obsahem poučení: „Poučili mě rozhovorem o tom, jak a v čem to může být nebezpečné.“ „Nemám se přihlašovat na žádné divné stránky, nemám otevírat e-maily od neznámých lidí, s nikým cizím si nemám domlouvat schůzku, nesmím nikomu říkat ani psát své osobní údaje, nemám o sobě nic říkat, ani co dělám nejraději. Mám si dávat pozor na SMS zprávy, nemám hrát online hry. Poučili a říkali, že se to nesmí dělat, zatím nesmím mít Facebook“ Tento zákaz vzpomínají děti v osmi případech. „Kdyby se mi něco takového přihodilo a někdo mě ztrapňoval, mám se odhlásit a hned jim to mám říct.“ V šesti případech chtějí rodiče, aby je děti na kyberšikanu ihned upozornily. *Ve škole nás poučila paní učitelka a také nám k tomu promítla video.*“

Co napsaly o poučení rodiči děti II. stupně 6. - 9. ročník (11–15 let).

Cítuji: „Maminka o kyberšikaně našla informace, spolu jsme si přečetli a povídali jsme si o tom. Mám být opatrný, nemám nikomu věřit, vysvětlili mi, co to je a jak to funguje a co mám dělat, kdyby mě někdo obtěžoval, mám se odpojit, kdyby mě někdo vydíral, mám jim to hned říct. Nemám psát neslušné vzkazy, a když mi to někdo napíše, mám to rodičům okamžitě hlásit. Nedělat, co by se mi mohlo vrátit a nezačínat si s cizí osobou. Ukázali mi video o kyberšikaně a vše vysvětlili. Nemám zveřejňovat osobní údaje na sociálních sítích, neposílat nikomu svoje fotky ani je moc nezveřejňovat, nemám se seznamovat s cizími lidmi, nedomlouvat si schůzky s někým, koho neznám a neviděla jsem ho živého, koho neznám osobně. Nemám odpovídat na cizí telefonáty. Upozornili mě, v čem je to nebezpečné, může to být i trestné a mohou z toho být velké problémy. Řekli mi o tom hodně, a ještě jsem hledala informace na internetu. Řekli, co to je a že to nemám dělat, nemám nikoho urážet ani se nikomu smát, ani já nemám nikoho šikanovat a někomu ubližovat. Nemám důvěřovat cizím lidem, připomínají mi to každý týden.“ *V deseti případech přímo rodiče žádali své děti, aby je na kyberšikanu upozornily, kdyby se s ní setkaly. Ve čtyřech případech děti napsaly, že je rodiče nemohou poučit, protože neví, co to kyberšikana je, nerozumí tomu.*“

Z rozboru této otázky je zřejmé, že na I. stupni (9-10 let), bylo rodiči poučeno 38,3% (62 dětí) a na II. stupni (11–15 let) bylo rodiči poučeno 32,3% (114 dětí). Rozdíl činí 6% a mladší děti byly svými rodiči více poučeny než starší děti. Potvrzuje se můj odhad, že rodiče nedostatečně informují své děti o nebezpečí elektronické šikany. V některých případech se rodiče přiznali, že o tomto problému nic neví. V jejich vlastním zájmu by bylo dobré, kdyby si doplnili vědomosti a spolupracovali se školou a svými dětmi.

Některé školy nabízejí rodičům na toto téma přednášky s konkrétními ukázkami, kde rodičům předvedou a vysvětlí, co to kyberšikaně je a jak se dá proti ní bránit. Jak mohou ochránit nejen své děti ale také sebe. Podle slov metodika prevence rizikového chování, škola zařazená do výzkumu s počtem žáků 604 rozeslala během školního roku rodičům všech žáků pozvánku, tedy 604 pozvánek, na objednanou přednášku pro rodiče ke kyberšikaně. Na pozvánku přednášky E-BEZPEČÍ, kterou zajišťovala Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, se přihlásilo pouze pět rodičů.

14. otázka: **Kontrolují tě rodiče při práci s počítačem, tabletem...?**

ANO: 36,5% (188 dětí) **NE:** 63,5% (327 dětí)

V odpovědích na otázku č. 13 - 34,2% dětí uvádí, že je rodiče poučili o kyberšikaně. 36,5% dětí je rodiči kontrolováno při práci s informačními a komunikačními technologiemi; pořád je to jen jedna třetina rodičů, která má zájem vědět, co dělá, čím se zabývá, nebo co řeší jejich dítě. 16% (26 dětí-9 až 10 let) uvedlo, že se setkala s projevy kyberšikaně. Poučeno rodiči o kyberšikaně z této skupiny dětí jich bylo 13, tedy jen polovina a jenom 11 dětí uvedlo, že je rodiče kontrolují při práci s počítačem, tabletem.

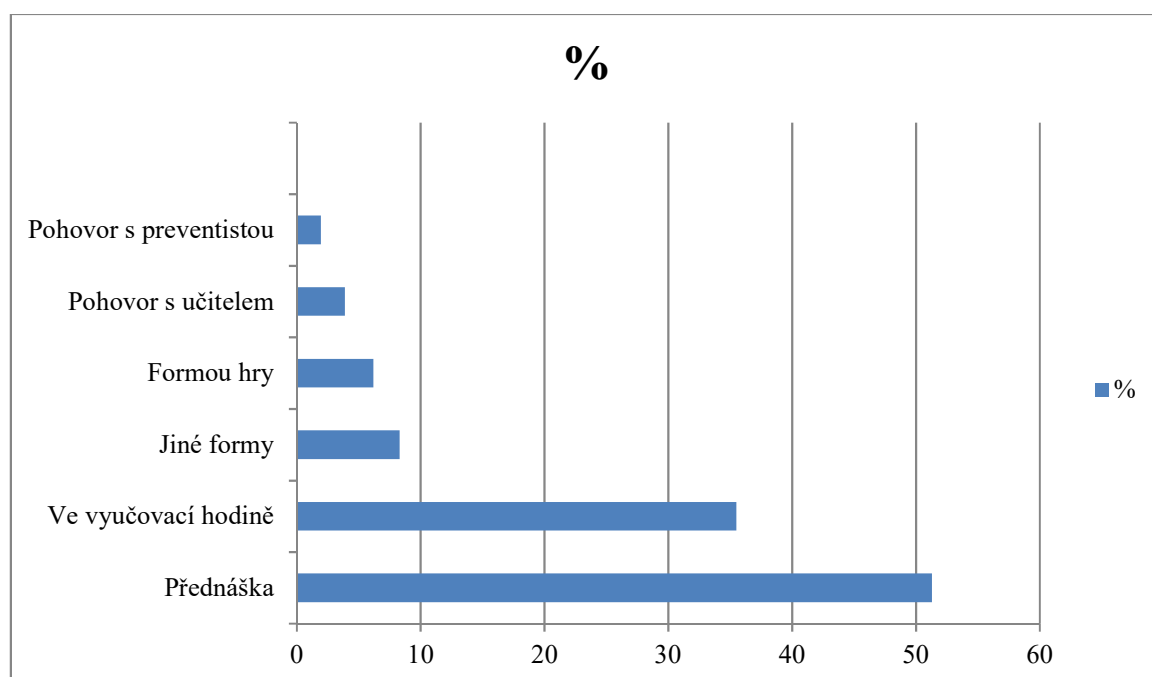
Ve věkové kategorii (11–15 let) 15,6% (55 dětí) uvedlo, že se setkala s projevy kyberšikaně. Poučeno rodiči o kyberšikaně jich bylo 20, tedy méně než polovina a jen 15 dětí uvedlo, že je rodiče kontrolují při práci s počítačem, tabletem. Přístup rodičů je jak k mladším, tak starším dětem v podstatě stejný s tím rozdílem, že u starších dětí jsou ještě méně často rodiči kontrolovány.

15. otázka: **Poučili tě ve škole o kyberšikaně?**

1. Přednáška o kyberšikaně	51,3% (264 dětí)
2. Ve vyučovací hodině	35,5% (183 dětí)
3. Jinou formou bylo poučeno	8,3% (43 dětí)
4. Formou hry	6,2% (32 dětí)
5. Osobním pohovorem s výchovným poradcem	3,9% (20 dětí)
6. Osobní pohovor s metodikem prevence	1,9% (10 dětí)

Děti z I. stupně (9-10 let) byly o kyberšikaně ve škole nejvíce poučeny ve vyučovacích hodinách; 40,7% (66 dětí), poučení formou hry uvádí 14,2% (23 dětí) a na přednášce si poučení o kyberšikaně vyslechlo 13,6% (22 dětí). Nebylo poučeno, uvádí 18,5% (30 dětí).

Poučili tě ve škole o kyberšikaně?

Děti z II. stupně (11-15 let) byly o kyberšikaně ve škole nejvíce poučeny formou přednášky a ve vyučovacích hodinách. Nebylo poučeno o kyberšikaně uvádí 5,4% (19 dětí).

16. otázka: **Víš, co znamenají slova prevence kyberšikany?**

ANO: 34,4% (177 dětí)

NE: 65,6% (338 dětí)

Podle odpovědí dětí na 15. otázku jich bylo poučeno o kyberšikaně 552, tedy o 37 více, než bylo respondentů dotazníkového šetření. To by znamenalo, že některé děti byly ve škole poučeny o kyberšikaně více než jednou formou. Ale při vysvětlení pojmu prevence kyberšikany jen jedna třetina uvedla, že tomuto slovnímu spojení rozumí. Z toho usuzují, že dětem není dostatečně jasný a srozumitelný termín prevence. Pravděpodobně tento pojem nebyl ve škole dětem dostatečně vysvětlen a objasněn při realizaci a účasti dětí na preventivních programech ke kyberšikaně. Jen 9,5% tj. 49 respondentů uvádí, že ve škole nebyli poučeni o kyberšikaně. Přitom na školách, kde dotazníkové šetření probíhalo, prevence a preventivní programy byly realizovány. Metodici prevence rizikového chování na příslušných školách preventivní programy zajistili následovně.

Všechny tři školy mají vypracovaný „Plán primární prevence vzniku a rozvoje sociálně patologických jevů,“ jehož součástí je „Minimální preventivní program,“ který respektuje propojenost kyberšikany se školní šikanou. Preventivní program projednává a schvaluje pedagogická rada. Na každé škole pracuje metodik prevence rizikového chování, výchovný poradce a výchovná komise. Na těchto školách se v rámci prevence ke kyberšikaně uskutečnily besedy a přednášky pro žáky čtvrtých až devátých ročníků s názvem Kyberšikana a nebezpečí internetu. Ve všech třídách II. stupně základní školy, šestých až devátých ročnících, v rámci hodin občanské výchovy a osobnostně sociální výchovy proběhly přednášky na téma Kyberšikana. Pro žáky sedmých a osmých ročníků byl organizován projektový den na téma Kyberšikana - Projekt E-BEZPEČÍ. Dostupné z: <http://www.e-bezpeci.cz>. Projektový den připravilo Centrum prevence rizikové virtuální komunikace Pedagogické fakulty Univerzity Palackého Olomouc.

Na začátku školního roku jsou vždy všechny děti seznámeny se školním řádem a ve vyučovacích hodinách informačních a komunikačních technologií jsou děti seznámeny s pracovním řádem počítačové učebny a s pravidly při práci s počítačem a jsou poučeny o nebezpečí kyberšikany. Děti v třídnických hodinách a rodiče na rodičovských schůzkách podepisují souhlas s uveřejňováním fotografií a prací dětí na stránkách školy. Rodiče jsou informováni na Radě školy a na třídních schůzkách o rizikovém chování. Cílem Minimálního preventivního programu je zajistit informovanost na schůzkách s rodiči, vytvořit prostor pro vzájemnou komunikaci a nastolit atmosféru součinnosti při řešení problémů. /Informace od metodiků prevence/.

17. otázka: Zúčastnil/a ses nějakého preventivního programu ke kyberšikaně?

ANO: 32,4% (167 dětí) **NE:** 67,6% (348 dětí)

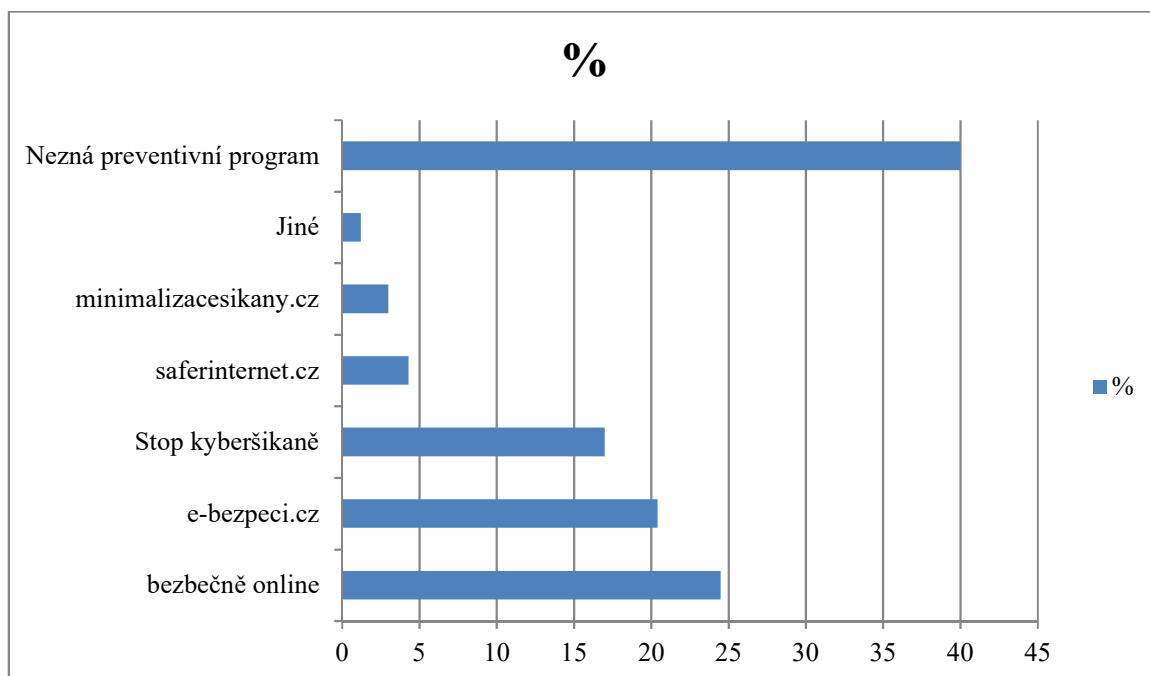
Proč si tak málo dětí vzpomnělo, že se v předcházejícím školním roce zúčastnilo celé řady preventivních programů ke kyberšikaně? Jen 29,6% (48 dětí) z I. stupně (9-10 let) a 33,7% (119 dětí) z II. (11–15 let) stupně napsalo, že se zúčastnilo preventivních programů ke kyberšikaně. Částečné vysvětlení se nabízí tím, že základní školu již opustili žáci devátých ročníků, kteří se účastnili preventivních programů a aktivit ke kyberšikaně a žáci čtvrtých ročníků, kteří byli v loňském školním roce ve třetí třídě, byli do preventivních programů ke kyberšikaně zařazeni jen částečně.

18. otázka: **Znáš nějaký preventivní program „Bezpečného internetu“?**

1. bezpecne-online.cz	24,5%	(126 dětí)
2. e-bezpeci.cz	20,4%	(105 dětí)
3. Stop kyberšikaně	17,0%	(87 dětí)
4. saferinternet.cz	4,3%	(22 dětí)
5. minimalizacesikany.cz	3,0%	(15 dětí)
6. Jiné zná	1,2%	(6 dětí)
7. Nezná preventivní program	40,0%	(206 dětí)

206 dětí tj. 40% (9-15 let) při dotazníkovém šetření odpovědělo, že nezná žádný preventivní program Bezpečného internetu. Některé děti znají více jak jeden preventivní program.

Znáš nějaký preventivní program „Bezpečného internetu“?

Mladší děti z I. stupně základní školy znají tyto preventivní programy:

1. bezpecne-online.cz	31,5%	(51 dětí)
2. Stop kyberšikaně – akce ve škole	8,6%	(14 dětí)
3. e-bezpeci.cz	8,0%	(13 dětí)
4. Nezná preventivní programy	51,2%	(83 dětí)

Z odpovědí na tuto otázku je zřejmé, jak je důležitá nejen osvětová činnost přímo mezi dětmi, ale také správná motivace a vysvětlení pojmů a aktivit prevence a preventivních programů ke kyberšikaně.

7. Diskuse

Cílem dotazníkového šetření bylo nejen najít odpovědi na „Průzkumné otázky,“ ale také získat vzhled do toho, jaká je informovanost dětí o kyberšikaně v dané lokalitě, jak spolupracují rodiče s dětmi a jak znají a uplatňují preventivní programy proti kyberšikaně. V některých částech dotazníkového šetření byly výsledky pro mě překvapivé a v některých byly odpovědi podle mého očekávání.

Z výsledků dotazníkového šetření na základních školách Zlínského kraje vyplývá, že vybavenost dětí ve věku devíti až patnácti let informačními a komunikačními technologiemi je na velmi vysoké úrovni; 98% dětí vlastní přenosné komunikační zařízení, tak jak jsem předpokládala. První místo zaujímají mobilní telefony, následuje osobní počítač s internetem a tablet. Počítač s internetem má doma 97% dotazovaných dětí a 56,9% dětí denně používá internet. Při rozboru nejčastěji používaných aktivit na internetu zaujímá vedoucí pozici sledování videa, komunikace s přáteli, hraní her. Informace pro školu vyhledává 46,6% žáků, což je až na čtvrtém místě z celkového pořadí činností, které děti provozují na internetu. Jak u mladších dětí, tak u starších dětí, vyhledávání informací pro školu na internetu není na vedoucí pozici. Výsledek je lepší než mé očekávání, které bylo skeptičtější. Předpokládala jsem zhruba třetinu odpovědí, které

Zajímavé výsledky přineslo zjišťování znalostí a porozumění pojmu kyberšikana. Pojmu kyberšikana rozumí 85,8% dětí. S tímto pojmem se již setkaly a ví, co tento pojem znamená; z toho je 71% dětí (9-10 let) a 92,6% dětí (11-15let). To, že tomuto pojmu rozumí, dokázaly děti popisem kyberšikany. Co si pod tímto pojmem představují, správně popsalo 79% dětí. S projevy kyberšikany se buď osobně, nebo zprostředkovaně setkala 15,7% dětí ve věku devíti až patnácti let. Z toho, jak děti zážitky s kyberšikanou popsaly, má s kyberšikanou osobní zkušenost 9,9 % dětí ve věku devět až deset let a 7,4 % dětí ve věku jedenáct až patnáct let. Mladší děti mají podle výsledků dotazníkového šetření o 2,5 % větší zkušenost s kyberšikanou než starší děti. Z celkového počtu respondentů má osobní zkušenost s kyberšikanou 8,2 % dětí. Výsledky dotazníkového šetření na základních školách se téměř shodují s výsledky celoevropského výzkumu EU Kids Online, který uvádí, že v České republice má s kyberšikanou - elektronickou šikanou, zkušenost 8 % dětí ve věku 9 – 16 let. Za pozitivní zjištění mohu považovat fakt, že s nepříjemným zážitkem, s kyberšikanou, se 72,8 % dětí svěří svým rodičům, ve 26,8% svým kamarádům a důvěru mají také k učitelům a České policii. Mladší děti 9-10 let) se častěji svěří rodičům o 22,6% více nežli starší děti (11-15 let). Potvrdil se předpoklad důvěry dětí ve své rodiče. Ovšem v těžké situaci se mohou vyskytnout děti, které v 6% uvádějí, že se nesvěří nikomu.

Takovým dětem potom rodiče, učitelé, sociální pracovníci nebo jiní dospělí mohou jen těžko pomoci. Při rozboru znalostí preventivních programů, jejich využívání a poučení dětí o kyberšikaně a v čem spočívá její nebezpečí, dostalo 65,4 % dětí ve škole nebo od rodičů. Přímo od rodičů bylo poučeno 34,2% dětí a 36,5% dětí uvádí, že je rodiči kontrolováno při práci s informačními a komunikačními technologiemi. Ve škole byly poučeny o kyberšikaně různými formami všechny děti, které se zúčastnily dotazníkového šetření, ale jen 34,4% dětí rozumí pojmu prevence kyberšikany. Ve škole učitelé všechny děti poučili o kyberšikaně ve vyučovacích hodinách občanské výchovy, v hodinách informačních a komunikačních technologií a v dalších vyučovaných předmětech. Děti byly dále poučeny o kyberšikaně pohovorem, přednáškami, formou divadelní hry, prožitkovým projektovým dnem, ale jen 32,4% uvádí, že se zúčastnilo nějakého preventivního programu ke kyberšikaně a některé děti znají více než jeden preventivní program. 40% dětí při dotazníkovém šetření odpovědělo, že nezná žádný preventivní program „Bezpečného internetu.“ Potvrzuje se tím, jak je nutné dětem neustále vysvětlovat, zajišťovat a realizovat preventivní programy proti kyberšikaně. Je nutné se stále častěji problematikou kyberšikany zabývat nejen ve škole, ale především v rodinách a dále prohlubovat spolupráci škol s rodiči a institucemi. K rozšíření informační základny potřebné pro všechny metody a postupy, které se týkají internetové bezpečnosti slouží „Klíčová zjištění“ EU Kids Online šetření. Tato zpráva dává nahlédnout do základních zjištění z nového unikátního šetření uskutečněného podle přesných standardů, daných EU Kids Online sítí. Náhodný stratifikovaný vzorek dětí užívajících internet ve věku (9-16 let), se účastnilo tohoto šetření spolu s jedním z rodičů. Rozhovory proběhly na jaře a v létě 2010 ve 25 evropských zemích. Šetření se zaměřovalo na online rizika.

Následující výsledky jsou stručným shrnutím výsledků, které jsou specifické pro Českou republiku. Česká republika je na čtvrtém místě ze všech zemí, kde jsou děti a dospívající nejvíce vystaveni riziku sledování pornografie na internetu. V České republice mělo tuto zkušenost 29% mladých uživatelů internetu. 26% českých dětí považovalo stránky se sexuálním obsahem za zraňující. Zajímavé je, že ve srovnání s ostatními zeměmi, si byli čeští rodiče nejvíce vědomi toho, že jejich děti sledovaly online pornografii. Děti v České republice se na internetu seznamují přibližně dvakrát častěji, než je celkový průměr dětí všech zkoumaných zemí. 42% českých dětí používajících internet mělo kontakt s člověkem, se kterým se seznámily v tomto prostředí a 13% dětí se pak s někým takovým sešlo tváří i tvář. Platí přitom, že čím starší děti, tím častěji se takovým způsobem s někým seznamují i setkávají. Děti (9-10 let) se na internetu seznamují s cizími lidmi ve 23% a 4% se pak s nimi sejde tváří v tvář. Asi 9% českých dětí poslalo nebo umístilo na internetu zprávu se sexuální

obsahem a kolem 13% dětí takovou zprávu na internetu vidělo nebo obdrželo. Co se týče digitální vzdělanosti, jsou české děti a dospívající nadprůměrně vzdělání v rámci Evropy. V pomyslném žebříčku jsme se umístili na pátém místě. Z hlediska míry používání internetu jsou české děti a dospívající také v popředí evropského žebříčku. 75% dětí uvedlo, že používají internet každý den nebo skoro každý den a 72% českých dětí má profil na sociálních sítích (Facebook, MySpace atd.). Celkově se ukazuje, že české děti a dospívající vykazují poměrně liberální a intenzivní přístup k internetu, který je vystavuje potenciálně vyšším rizikům. Na druhou stranu jsou také nadprůměrní ve schopnostech internet užívat a rizikům tak i čelit. České děti jsou tedy nadprůměrnými uživateli internetu z hlediska frekvence i znalostí, což je vystavuje vyššímu riziku, ale současně lze říci, že více těží z pozitivních možností, které internet přináší.

8. Shrnutí

Teoretická část diplomové práce popisuje informační a komunikační technologie, které mohou být zneužity ke kyberšikaně. Vysvětluje základní prvky, formy a projevy kyberšikany a její vazby na školní šikanu. Věnuje se specifickým dětským problémům, které souvisí s kyberšikanou. Popisuje vliv dopadů kyberšikany na oběti a další aktéry. Zaměřuje se na možnosti prevence a intervence kyberšikany v rámci rodiny, školy, institucí a sociální práce. Teoretická část je zpracována na základě odborné literatury a elektronických zdrojů. **Empirická část diplomové práce** je zaměřena na dotazníkové šetření, které bylo pomocí kvantitativní metody za pomoci anonymního dotazníku uskutečněno na třech základních školách. Osloveno bylo 515 respondentů ve věku devět až patnáct let, kteří odpovídali na 18 otázek. Výsledky dotazníkového šetření, poskytly odpovědi na průzkumné otázky a také byly ověřeny hlavní předpoklady.

Téměř všichni dotazovaní žáci vlastní nějaké přenosné komunikační zařízení a vybavení dětí informačními a komunikačními technologiemi je na vysoké úrovni. Předpoklad byl, že vybavenost informačními a komunikačními technologiemi bude stoprocentní a ve skutečnosti činí vybavenost těmito technologiemi 98%. Počítač a internet má doma 97% dotazovaných dětí. Více jak polovina dotazovaných dětí 56,9% má denně přístup na internet z domova nebo ze školy a 96,8% respondentů je připojeno na internet alespoň jednou týdně. Tím vzniká každodenní příležitost stát se obětí nebo pachatelem kyberšikany.

Získávání informací na internetu není pro děti základní školy prioritou. Převládají odpočinkové a zábavné aktivity; sledování videa, komunikace s přáteli a hraní her. Překvapením pro mě bylo zjištění, že 46,6% dětí vyhledává na internetu informace, protože jsem očekávala, že vyhledávat informace bude jen jedna třetina všech dotázaných dětí, tedy 30%.

Znalost pojmu kyberšikana je na velmi dobré úrovni 85,5% dětí rozumí nebo má alespoň představu co tento pojem znamená. Povědomí o pojmu kyberšikana je dle předpokladu větší u dětí starších (11-15 let) o 21,6% než mezi mladšími dětmi (9-10 let). Podle slovního vyjádření a popisu mají děti správnou představu o pojmu kyberšikana. Jak děti mladší, tak také starší děti mají zkušenost s kyberšikanou, dokonce své konkrétní zážitky s kyberšikanou popsaly. Zajímavým zjištěním pro mě bylo, jak vysoké procento dětí mladšího školního věku rozumí pojmu kyberšikana. a jak vysoké procento mladších žáků se s kyberšikanou setkala.

Děti mají dostatečně velkou důvěru ve své rodiče a se zážitkem kyberšikany se jim 72,8% svěří. Rodiče pouze ve 36,5% kontrolují své děti při práci s informačními a komunikačními

technologiami a prevencí a poučení o kyberšikaně věnují velmi malou pozornost, tak jak jsem předpokládala.

Virtuální svět může být pro děti nebezpečný, a proto je prevence tak důležitá. Právě rodiče a učitelé jsou těmi prvními a nejbližšími dospělými osobami, které mohou včas pomoci, poradit a zasáhnout. Děti jsou pravidelně seznamovány s prevencí a preventivními programy proti kyberšikaně ve škole, protože nedílnou součástí výchovně vzdělávacího procesu je prevence rizikového chování, a to je pravděpodobně jeden z důvodů proč tak vysoké procento dětí rozumělo pojmu kyberšikana i jejím projevům. Všechny oslovené školy, ve kterých proběhlo dotazníkové šetření, se věnují prevenci rizikového chování a každá ze škol má zpracovaný *Minimální preventivní program* a na každé ze škol působí školní metodik prevence, který vyhledává žáky s problémovými projevy chování.

9. Závěr

Výsledky dotazníkového šetření potvrdily, že děti základní školy jsou velmi dobře vybaveny komunikačními a informačními technologiemi a umí tyto technologie velmi dobře používat, mimo jiné i pracovat s internetem. Dotazníkové šetření prokázalo, že děti velmi dobře rozumí pojmu kyberšikana včetně jejich projevů a některé z nich anonymně přiznaly vlastní zkušenost s kyberšikanou. Dobrou informovanost dětí o pojmu kyberšikana přisuzují odpovědné práci metodiků prevence rizikového chování na školách, kde proběhlo dotazníkové šetření. Školy organizují preventivní programy nejen pro děti, ale i pro rodiče. Rodiče však o nabízené preventivní programy projevují velmi malý zájem, tak jak mi potvrdil metodik prevence rizikového chování na jedné ze škol. Rodiče mají nejen nedostatečný zájem o preventivní programy, ale také věnují nedostatečnou pozornost aktivitám svých dětí na internetu. Rodiče si mnohdy neuvědomují, že jako zákonní zástupci za rizikové chování svých dětí na internetu nesou odpovědnost.

Dále by rodiče měli dětem vysvětlit, že na internetu neexistuje soukromí a že na internetu se může kdokoliv vydávat za kohokoliv. Naučit je znát nejen rizika, která jim při užívání informačních a komunikačních technologií hrozí, ale hlavně by se měly naučit, znát a dodržovat zásady, které pomohou tato rizika snížit. Základním nástrojem v boji proti kybernetické šikaně je věnovat pozornost především prevenci a osvětové činnosti nejen přímo mezi dětmi, ale také mezi rodiči. Výsledky dotazníkového šetření jsou důležité nejen pro pedagogy, ale také pro sociální pracovníky, kteří jsou v pravidelném kontaktu s rodinami a mohou osvětovou činnost a prevenci uskutečňovat přímo v rodinách. V každém případě by ale děti měly vědět, jak se při podezření na kyberšikanu zachovat, kam a na koho se obrátit o pomoc.

Seznam použité literatury

Prameny

Bukovská, L., Krčmářová, B. a kol. (2010). Děti a jejich problémy III. Sborník studií. Praha: Sdružení Linka bezpečí. ISBN 978-80-254-6840-1.

Černá, A., Dědková, L., Macháčková, H., Ševčíková, A. a Šmahel, D. (2013). Kyberšikana. (Průvodce novým fenoménem.) Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4577-0.

Eckertová, L. a Dočekal, D. (2013). Bezpečnost dětí na internetu. Rádce zodpovědného rodiče. Brno: Computer Press. ISBN 978-80-251-3804-5.

Hrůza, P. a kol. (2013). Kybernetická bezpečnost II. Brno: Univerzita obrany. ISBN 978-80-7231-2.

Kavalír, A. (Eds.). (2009). Kyberšikana a její prevence – příručka pro učitele. Plzeň: Dragon press s.r.o.

Kolář, M. (2011). Nová cesta k léčbě šikany. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-871-5.

Kolář, M. (2009). Diagnostika a léčba šikanování v praxi. In Phillipová, L., Janošová, P. (Eds.). Šikana jako etický, psychologický a pedagogický problém. Praha: Tribun EU. Dostupné z: http://www.sikana.org/Sbornik_Sikana_2009.pdf.

Kolektiv autorů. (2009). Kyberšikana a její prevence. Příručka pro učitele. Plzeň. ISBN 978-86961-78-1. Dostupné z: http://www.varianty.cz/download/pdf/texts_160.pdf

Kopecký, K. a kol. (2013). Rizika internetové komunikace v teorii a praxi. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-3571-8.

Kopecký, K. a Krejčí, V. (2009). Kyberšikana u českých dětí – závěry z výzkumného šetření projektu E-Bezpečí a Centra PRVOK 2009. Centrum PRVOK a projekt E-Bezpečí. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Kopecký, K., Krejčí, V. (2010). Rizika virtuální komunikace. (Příručka pro učitele). Olomouc: Net

Kratochvílová, H. (2014). Děti a internet - pohled z praxe kurátorky pro děti a mládež. Sociální práce. Brno, 2014, 14 (1). s. 79-97. ISSN 1213-6204. Dostupné z <http://socialniprace.cz/zpravy.php?oblast=1&clanek=483#sthash.50KmysOw.dpufpanacek> michal@seznam.cz 3 evaziakova@upjs.sk

Krejčí, V. (2010). Kyberšikana- kybernetická šikana. Olomouc: E-Bezpečí.

Kyberšikana. Národní centrum bezpečnějšího internetu. (2012). Metodický materiál pro pedagogické pracovníky ve školním prostředí. Dostupné z: <http://ncbi> Okno do kraje. Magazín Zlínského kraje, listopad 2014, ročník X.

Panáček, M., Žiaková, E. (2014). Kyberšikana- závažný sociálně patologický jev v současné populaci dospívajících v České republice a na Slovensku. Sociální práce. Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci, 2014, 14 (1). s. 79-97. ISSN 1213-6204. Dostupné z: <http://socialniprace.cz?clanekid=256&id=69&sekce=2&ukol-detail> Dostupné z: [http://socialniprace.cz/zpravy.php?oblast=1&clanek=483#sthash\\$0KmysOw.dpuf](http://socialniprace.cz/zpravy.php?oblast=1&clanek=483#sthash$0KmysOw.dpuf)

Petrowski, T. (2014). Bezpečí na internetu pro všechny. Liberec: Dialog. ISBN 978-80-7424-066-9.

Rogers, V. (2011). Kyberšikana. Pracovní materiály pro učitele a žáky i studenty. Praha: Portál. ISBN 978-80-7424-984-2.

Růžička, M. (2013). Problematika kyberšikany u žáků základních a středních škol. Brno: Bakalářská práce. Masarykova univerzita v Brně, Pedagogická fakulta.

Česko. Zákon č. 359 ze dne 30. 12. 1999. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Sbírka zákonů České republiky, 1999.

ČESKO. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Metodický pokyn Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy k řešení šikanování ve školách a školských zařízeních. Č. j. MŠMT – 22294/2013-1. Dostupné z: www.msmt.cz. Dostupné z: <http://prevence-info.cz.../metodicky-pokyn-msmt-k-sikanovani-ve-skolach>

ČESKO. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Metodický pokyn ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních č. j. MŠMT – 21149/2016. Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže. Dokument MŠMT č. j. 21291/2010-28. Dostupné z: <http://zsuj.cz/skola/prevence/msmt-metodicka-doporuceni-postupy/>

Elektronické zdroje

Co je šikana – Prevko. Prevko Litomyšl [online]. 2011 [cit. 2014-11-6]. Dostupné z: <http://www.prevko.cz/dite/co-je-sikana-a-co-muzu-delat>

Co je kyberšikana a jak se projevuje? Bezpečně online:saferinternet.cz [online]. [cit. 2014-11-8]. Dostupné z: <http://www.bezpecne-online.cz/pro-rodice-a-ucitele/teenageri-a-komunikace-na-internetu/co-je-to-kybersikana-a-jak-se-projevuje.html>

Co je kyberšikana? Ondráčková, T. a Vlachová, M. Prevence kyberšikany. [online]. 2010 [cit. 2014-12-4]. Dostupné z: <http://www.kybersikana.eu/search/label/Co%20je%20to%20kyber%C5%Alikana%3F>

EU Kids Online 2009-11, final report-Dostupné z: [www.2.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20II%20\(2009-11\)/EUKidsOnlineIIReports/Final%20report.pdf](http://www.2.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20II%20(2009-11)/EUKidsOnlineIIReports/Final%20report.pdf)

Klíčová zjištění EU Kids Online šetření. Dostupné z: <http://docplayer.cz/375109-Klicova-zjisteni-eu-kids-online-setreni-uziti-internetu-a-aktivity-online-dovednosti-pri-uziti-internet.html>

Kopecký, K. Výzkum E-Bezpečí 2012 – fakta o sextingu českých dětí. Portál E-Bezpečí: Olomouc. (2011). Dostupné z: <http://www.e-bezpeci.cz/index.php/veda-a-vyzkum/418-sexting2012>

Kyberšikana. Otázky dotazníku. [online]. [cit. 2014-10-29]. Dostupné z: <http://kybersikana.yolasite.com/>

Kybersikana. Otázky dotazníku. [online]. [cit. 2014-10-29]. Dostupné z: [https://sites.google.com/a/gymcaslav.cz/kybersikana/muaj-vyzkum/...](https://sites.google.com/a/gymcaslav.cz/kybersikana/muaj-vyzkum/)

Kyberšikana. Otázky dotazníku. [online]. [cit. 2014-10-31]. Dostupné z: <http://www.surveio.com/survey/d/D5B5A4D9U7F6M2M9P>

Kyberšikana jako jeden z projevů celospolečenské krize výchovy. [online]. 2011 [cit. 2016-10-24]. Dostupné z: <http://www.e-bezpeci.cz/index.php/rodice-ucitele-zaci/303-kybersikana-jako-jeden-z-projevu-krize-vychovy>

O projektu EU Kids Online. Dostupné z: <http://www2.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/Home.aspx>.

O projektu KPBI. Kraje pro bezpečný internet. [online]. 2013 [cit. 2014-10-31]. Dostupné z: <http://www.saferinternet.cz/o-projektu-kpbi/207-o-projektu-kpbi.html>

Pojem informace jak jej chápe informační věda a související obory. Portál pro tvorbu, ukládání a získávání studijních materiálů z oblasti humanitních věd. Text je dostupný pod licencí Creative Commons. [cit. 2014-12-30]. Dostupné z: http://wikisofia.cz/index.php/Pojem_informace_jak_jej_chape_inf...

Prevence kyberšikany. Slušně a fér. Ondráčková, T. a Vlachová, M. [2015-1-12]. Dostupné z: <http://www.rozhlas.cz/teens/slusne/zprava/90419>

Šikana- Policie České republiky Policie České republiky. Pomáhat a chránit [online]. 2010 [cit. 2014-2-12]. Dostupné z: <http://www.policie.cz/clanek/preventivni-informace-sikana.aspx>

Šikana – Projekt minimalizace šikany: Chci se dozvědět. Minimalizace šikany. Informační portál o šikaně na školách [online]. 2008 [cit. 2015-1-20]. Dostupné z: <http://www.minimalizacesikany.cz/chci-se-do-zvedet>

Šikana ve škole a trestní právo. Trestní řízení.com: O trestním právu srozumitelně [online]. Dostupné z: <http://www.trestni-rizeni.com/dokumenty/sikana-ve-skole-a-trestni-pravo>

Saferinternet.cz. Dostupné z: <http://www.saferinternet.cz/si-akademie/metodicke-a-vyukove-materily>

Wikipedia: the free encyclopedia – [online]

PŘÍLOHY

Příloha č. 1

Dotazník pro žáky základní školy

Chlapec / Dívka

Ročník:

Věk:

Označ vždy takovou odpověď, s níž nejvíc souhlasíš.

1. Jaké znáš komunikační a informační technologie?

a) Osobní počítač	e) Internet
b) Mobilní telefon	f) Telefon (pevná linka)
c) Smartphone	g) Fax
d) Tablet	

2. Vlastníš nějaké přenosné komunikační zařízení? (mobil, tablet,)

ANO: NE:

3. Máte doma počítač a připojení na internet?

- a) pouze počítač b) počítač a internet c) ani jedno

4. Máš ve škole možnost připojení na internet?

ANO: NE:

5. Jak často používáš internet?

- a) Denně b) 3x-5x týdn c) 1x – 2x týdně d) Nepoužívám

6. Jaké činnosti nejčastěji na internetu provozuješ?

a) Vyhledávání informací	e) Nakupování
b) Vyřizování pošty	f) Stahování dat (filmy, hudba...)
c) Komunikace s přáteli	g) Hry
d) Sledování videa, online vysílání	h) Jiné

7. Slyšel/a jsi už někdy pojem „kyberšikana“?

ANO: NE:

8. Co si pod tímto pojmem kyberšikana představuješ? (napiš)

9. Setkal/a ses už někdy s nějakým projevem kyberšikany?

ANO:

NE:

10. Pokud ano, s jakým projevem kyberšikany ses setkal/a? (napiš)

11. Komu se svěříš jako prvním se zážitkem kyberšikany?

a) Rodičům	e) Lince bezpečí
b) Kamarádům	f) Někomu jinému
c) Učitelí, výchovnému poradci	g) Nesvěřím se
d) Policii	

12. Byl/a jsi poučen, hovořil/a jsi někdy s rodiči nebo učiteli o kyberšikaně?

ANO:

NE:

13. Poučili tě rodiče o kyberšikaně? (napiš jak)

14. Kontrolují tě rodiče při práci s počítačem, tabletem,...?

ANO:

NE:

15. Poučili tě ve škole o kyberšikaně?

a) Přednáška	e) Formou hry
b) Osobní pohovor s třídním učitelem	f) Ve vyučovací hodině
c) Osobní pohovor s výchovným poradcem	g) Jiné
d) Osobní pohovor s metodikem prevence	

16. Víš, co znamenají slova „prevence kyberšikany“?

ANO:

NE:

17. Zúčastnil/a ses nějakého preventivního programu ke kyberšikaně?

ANO:

NE:

18. Znáš nějaký preventivní program „Bezpečného internetu“?

a) bezpecne-online.cz	d) minimalizacesikany.cz
b) saferinternet.cz	e) Stop kyberšikaně – akce ve škole
c) e-bezpeci.cz	f) jiné – (napiš)

Příloha č. 2

Slovníček pojmů

Adware: program, který podporuje zobrazování reklam v online vyhledávačích

Asynchronní komunikace: komunikace, při níž mezi vzájemnými odpověďmi dvou či více lidí leží určitá doba. Tato komunikace nevyžaduje okamžitou odpověď jednotlivých účastníků rozhovoru.

Blog (také weblog): stránka na internetu, na níž uživatel zveřejňuje vlastní příspěvky nebo také informace, které převzal odjinud. Příspěvky tedy mohou být osobní, ale také faktické. Na blogy je možné vkládat text, obrázky i jiné mediální soubory.

Členská skupina: skupina, jíž jsme členy nebo s níž se identifikujeme.

Disinhibiční efekt, online disinhibice: označuje chování na Internetu, při němž máme menší zábrany a nedomýšlíme důsledky svého jednání natolik, jak bychom činili v offline světě. Za tímto jevem stojí vnímaná anonymita a neviditelnost. Může podporovat zvýšené agresivní chování na internetu nebo větší míru sebeodhalování jakož i projevů podpory a pochopení.

Diskusní fórum na internetu: stránka nebo služba na internetu, kde mezi uživateli probíhá komunikace na jasně vymezené téma – fórum.

Disociace: oddělování, či štěpení. V případě internetu se nejčastěji mluví o disociaci virtuálního světa od světa reálného.

Efekt přihlížejícího: je-li v situaci vyžadující určitý zásah přítomno více osob, snižuje se pravděpodobnost, že někdo doopravdy zasáhne. V davu dochází k rozptýlení zodpovědnosti.

Chat; chatová místnost: služba na internetu, kde mezi uživateli probíhá převážně synchronní komunikace prostřednictvím textu.

Kokpit efekt: přirovnání jednání agresorů prostřednictvím ICT k jednání letců shazujících bomby nevidí reálný dopad na oběť.

Keylogger: je specifická forma spyware a odposlouchává všechno, co napíšete na klávesnici. Útočník tak může zjistit, jaké máte heslo do internetového bankovníctví.

Malware: škodlivý, nebezpečný software.

Naučená bezmocnost: stav demotivace a odevzdanosti. Vzniká, pokud se opakovaně o něco snažíme a naše úsilí nemá pozitivní efekt.

Netiketa: pravidla chování, která by měli uživatelé Internetu dodržovat (net z angl. síť, etiketa).

Obviňování oběti: pokud se někomu děje něco špatného, máme tendenci hledat důvody těchto špatných událostí v samotné oběti, něčím si to oběť zasloužila.

Ostrakizace: popisuje chování, jehož cílem je vyloučení jedince ze skupiny.

Referenční skupina: skupina, kterou daný jedinec používá jako vzor pro hodnocení chování.

Rodičovská mediace užívání internetu: způsoby, jimiž rodiče ovlivňují to, jak děti používají internet, mediace mohou být aktivní a pozitivní; rozhovor o internetu, vymezení, co dítě může a co ne, společné hraní her.

Sebeodhalování na internetu: sdělování osobních informací na internetu.

Skupinová dynamika: členové skupiny ovlivňují skupinu a skupina zpětně ovlivňuje své členy.

Sociální normy: sdílená pravidla chování a hodnot platné pro všechny členy skupiny. Pokud člen skupiny jedná v rozporu s jejími normami, jeho chování je trestáno a pozice ve skupině se zhoršuje.

Sociální pozice: místo jedince v určité skupině, odráží jeho oblíbenost a míru vlivu ve skupině.

Sociální role: způsob, jímž se obvykle jedinec chová ve skupině, role je spojena s pozicí ve skupině.

Sociální skupina: dvě a více osob ve vzájemné interakci, osoby, které k sobě určitým způsobem patří.

Sociální srovnávání: porovnávání vlastního výkonu, schopností, zkušeností s jinými lidmi.

Sociální struktura: uspořádání skupiny z hlediska vztahů.

Somatizace: psychosomatizace – převedení psychického napětí do fyzických projevů; bolesti hlavy, nevolnost, nespavost, potíže nemají fyzický podklad.

Spam: nevyžádaná pošta rozesílaná hromadně, šířeji se jí označuje jakákoliv pošta, kterou si nepřejeme dostávat.

Spyware: je „špionský“ program, který nějakým způsobem odposlouchává či zjišťuje informace z vašeho počítače.

Synchronní komunikace: odehrává se v reálném čase, v něm na sebe komunikující bezprostředně reagují; jde o komunikaci tváří v tvář.

Vědomí vlastní účinnosti: důvěra ve vlastní schopnosti. Míra, do jaké sami sobě věříme, že dokážeme ovlivňovat dění kolem sebe.

Viktimizace: z člověka se stává oběť trestného činu, kdy je jedinec obětí – šikanován.

Víra ve spravedlivý svět: přesvědčení, že špatné věci se dějí špatným lidem. Vychází z potřeby dát smysl špatným událostem a vyhnout se tak úzkosti z nepředvídatelného.

Příloha č. 3

Instituce zabývající se problematikou bezpečného Internetu

- Národní centrum bezpečnějšího internetu
Saferinternet.cz
Linka pomoci
Červené tlačítko
- Kraje pro bezpečný internet
- Sdružení Linka bezpečí www.linkabezpečí.cz
- Dětské krizové centrum www.linkaduverydkc.cz
- Bílý kruh bezpečí www.bkb.cz
- Poradna E -Bezpečí www.napisnam.cz

Summary

This thesis deals with the issue of cyberbullying. It describes technical and technological means by which cyberbullying can be generated and distributed. Part of the work is devoted to creation, forms, manifestations, consequences and effects of cyberbullying on the involved. It warns of the dangers which threaten children on the Internet. Moreover, it also discusses the possibilities, resources and recommendations for prevention and preventive programmes against cyberbullying. The empirical part is devoted to research and its analysis, a description of the findings and assessment of research.